

Sodobnost

Revija za književnost
in kulturo

Mlada Sodobnost

Uvodnik Astrid Lindgren: Nikoli nasilja! **Mnenja, izkušnje, vizije** Renata Zamida: Slovenija, častna gostja v Bologni leta 2021 **Pogovori s sodobniki** Nika Mušič z Ido Mlakar Črnič **Sodobna slovenska poezija** Boris A. Novak: Filharmonični orkester **Sodobna slovenska proza** Maša Ogrizek: Abecednikova 25, **Sebastijan Pregelj**: Martin **Tuja obzorja** Andrus Kivirähk: Oskar in govoreči predmeti **Alternativna misel** Jack Zipes: Pripovedovanje resnice s pomočjo ljudskih pripovedk in pravljic: moč nemočnih **Razmišljanja o(b) knjigah** Mateja Bedenk Košir: Menjam ekran na dotik za 200 snežink ali objem, **Alenka Urh**: Od začetka do Groznega konca **Sprehodi po knjižnem trgu** Zvezdana Majhen: Žametna bitja (*Sabina Burkeljca*), Janja Vidmar: Črna vrana (*Alenka Urh*), Sašo Dolenc: Od genov do zvezd in naprej (*Gaja Kos*), Karmen Jenič: Orientiraj se po soncu (*Milena Mileva Blažič*), Tina Bilban: Kaj sploh je to? (*Ivana Zajc*) **Gledališki dnevnik** Maja Murnik: Zlata paličica 2019: neumorno iskanje novih uprizoritvenih pristopov

ISSN 0038-0482

Letnik 83, številka 11, november 2019

Glavna urednica:

JANA BAUER

Odgovorni urednik:

EVALD FLISAR

Pomočnica glavne urednice:

Katja Klopčič Lavrenčič

Člani uredniškega odbora:

ddr. Igor Grdina, Jože Horvat, dr. Boris A. Novak, dr. Marko Pavliha,
Ivo Svetina, Dušan Šarotar, Alenka Urh, Dušanka Zabukovec

Strokovna sodelavka:

Katja Kac

Lektorica:

Katja Klopčič Lavrenčič

Izdajatelj:

Kulturno-umetniško društvo Sodobnost International

Naslov uredništva:

Sodobnost, Stare Črnuče 2b, št. 12, 1231 Ljubljana

+ 386 (0) 1 437 21 01 (uredništvo)

041 913 214 (odgovorni urednik)

Elektronski naslov: sodobnost@guest.arnes.si

Uradne ure za sodelavce od 10. do 14. ure

(po vnaprejšnjem telefonskem dogovoru).

Kazalo

Sodobnost 11

november 2019

Uvodnik

Astrid Lindgren: Nikoli nasilja! 1423

Mnenja, izkušnje, vizije

*Renata Zamida: Slovenija, častna gostja
v Bologni leta 2021* 1428

Pogovori s sodobniki

Nika Mušič z Ido Mlakar Črnič 1445

Sodobna slovenska poezija

Boris A. Novak: Filharmonični orkester 1458

Sodobna slovenska proza

Maša Ogrizek: Abecednikova 25 1464

Sebastijan Pregelj: Martin 1486

Tuja obzorja

*Andrus Kivirähk: Oskar in govoreči
predmeti* 1499

Alternativna misel

*Jack Zipes: Pripovedovanje resnice
s pomočjo ljudskih pripovedk in pravljic:
moč nemočnih* 1511

Razmišljanja o(b) knjigah

- 1528 *Mateja Bedenk Košir*: Menjam ekran na
dotik za 200 snežink ali objem
1534 *Alenka Urh*: Od začetka do *Groznega konca*

Sprehodi po knjižnem trgu

- 1544 *Zvezdana Majhen*: Žametna bitja (*Sabina
Burkeljca*)
1547 *Janja Vidmar*: Črna vrana (*Alenka Urh*)
Sašo Dolenc: Od genov do zvezd in naprej
1552 (*Gaja Kos*)
Karmen Jenič: Orientiraj se po soncu
1555 (*Milena Mileva Blažič*)
1558 *Tina Bilban*: Kaj sploh je to? (*Ivana Zajc*)

Gledališki dnevnik

- Maja Murnik*: Zlata paličica 2019:
neumorno iskanje novih uprizoritvenih
1561 pristopov

Uvodnik

Astrid Lindgren Nikoli nasilja!

Dragi prijatelji!

Najprej se vam moram od srca zahvaliti! Nagrada za mir nemških založnikov je obsijana z bleščečo avro, in že to, da sem jo prejela, je tolikšna čast, da se mi ob tem, ko jo držim v rokah, šibijo kolena. Toda zdaj sem tu, kjer so v tolikih letih številni modri možje in žene izpovedovali in izražali svoje upe za prihodnost človeštva in trajni mir, po katerem vsi hrepenimo.

Kaj lahko povem takega, kar še ni bilo izrečeno bolje, kot lahko povem jaz?

Govoriti o miru pomeni govoriti o nečem, kar ne obstaja. Pravega miru ne najdemo nikjer na Zemlji in bržkone ga tudi nikoli ni bilo, razen kot cilj, ki ga očitno ne zmoremo doseči.

Odkar človek živi na tem planetu, se predaja nasilju in vojskovanju, krhki mir, ki se tu in tam porodi, pa je nenehno ogrožen.

V tem trenutku ves svet živi v strahu pred novo veliko vojno, ki nas bo vse uničila. Ob tej grožnji utemeljeno rečemo, da se za mir in razorožitev napreza več ljudi kot kadar koli. To bi nam lahko vzbujalo upanje. Toda upati je zelo težko. Horde politikov se zbirajo na srečanjih na vrhu in se vneto zavzemajo za razorožitev, toda razorožitev naj bi izpeljali drugi. Druge države se morajo razorožiti, ne moja! Nihče se noče tega lotiti prvi,

---

Astrid Lindgren je imela ta govor 22. okt. 1978 ob prejemu nagrade za mir na knjižnem sejmu v Frankfurtu.

nihče si ne drzne začeti, kajti vsi se tako zelo bojijo in imajo tako malo zaupanja v prizadevanja drugih za razorožitev.

Konference o razorožitvi se vrstijo druga za drugo, v resnici pa se oborožitev naglo razrašča v tolikšnem obsegu, kot ga na svetu še nikoli nismo videli. Ni presenetljivo, da nas je vse strah, naj živimo na vzhodu ali zahodu, severu ali jugu; v svetovni velesili ali majhni, nevtralni državi.

Zavedamo se, da bi nova velika vojna vplivala na celotno človeštvo in da ne bi bilo bistvene razlike, ali bi mrtva ležala pod kupom ruševin v nevtralni deželi ali v taki, ki ni nevtralna.

Ali ni po tisočletjih nenehnega vojskovanja že čas, da se vprašamo, ali ljudje morda nimamo nekakšne dedne hibe, ki nas nenehno sili k nasilju? Ali smo zaradi svoje napadalnosti obsojeni na smrt? Vsi si želimo miru. Toda ali je sploh kakšna možnost, da se temeljito spremenimo, preden bo prepozno? Da se naučimo odmakniti od nasilja? Da preprosto poskusimo postati ljudje nove vrste? Kako naj se tega lotimo in kje naj začnemo?

Prepričana sem, da bi morali začeti pri najmlajših. Pri otrocih. Mirovno nagrado ste podelili pisateljici otroških knjig in to pomeni, da od mene ne morete pričakovati obsežnih političnih videnj ali predlogov za rešitev mednarodnih težav. Želim govoriti o otrocih. O svoji zaskrbljenosti zanje in o upanju. Današnji otroci bodo prej ali slej prevzeli vodenje sveta, če ga bo še kaj ostalo. Oni bodo sprejemali odločitve o vojni in miru ter o družbi, kakršno si želijo: ali želijo družbo, v kateri bo nasilje še naprej naraščalo, ali raje tako, v kateri bodo ljudje živeli v miru in bratstvu. Je sploh kaj upanja, da se jim bo posrečilo ustvariti mirnejši svet od tega, kakršnega smo si nakopali na glavo? In zakaj nam je kljub obstoječi dobrohotnosti tako katastrofalno spodletelo?

Spominjam se, kako sem bila presunjena, ko sem v rani mladosti došla, da ljudje, ki usmerjajo usodo naše države in vsega sveta, nikakor niso bogovi z večjimi sposobnostmi in božansko bistroumnostjo. Samo človeška bitja so in imajo enake človeške pomanjkljivosti kot jaz. Toda imajo moč in v katerem koli trenutku lahko sprejmejo pomembne odločitve na podlagi kakršne koli kaprice, ki jih v tistem trenutku zagradi. Če bi se obrnilo napak, bi lahko izbruhnila vojna zaradi oblastiželjnosti enega samega človeka, njegove želje po maščevanju, nečimrnosti, pohlepa ali – pretirane vere v nasilje kot najučinkovitejše zdravilo za vse težave. Prav tako lahko en sam dober in razumen človek včasih odvrne katastrofo preprosto zato, ker je dober in razumen ter se vzdrži nasilja.

Iz vsega tega lahko potegnemo le en sklep: o usodi sveta so vedno odločali posamezniki. Zakaj torej niso bili vsi dobri in razumni? Zakaj je bilo

toliko takih, ki jim je bilo le do nasilja in oblasti? Je hudobija nekaterim ljudem prirojena?

Tega že v mladosti nisem mogla verjeti in tudi zdaj mislim, da ni tako. Prirojeni so razum in intelektualne sposobnosti, vendar se otroci ne rodijo kot seme, ki bi samodejno vzkalilo in bi se iz njega razvili bodisi dobri bodisi zli ljudje. To, ali bo otrok postal topla, iskrena, zaupljiva oseba z občutkom za skupnost ali neusmiljen, poguben volk samotar, je odvisno od tistih, ki otroka spravijo na svet in ga seznanijo s pomenom ljubezni – ali pa mu ne znajo dopovedati, kaj ta prinaša. *Überall lernt man nur von dem, den man liebt, Človek se uči od tistih, ki jih ima rad*, je rekel Goethe, in tako mora biti. Otrok, ki ga obkroža ljubezen in ima svoje starše rad, po njih povzame ljubeč odnos do celotne okolice in ga ohrani vse življenje. Kar gotovo mora biti dobro, četudi ta otrok nikoli ne postane eden redkih, ki odločajo o usodi sveta. Če pa v nasprotju s pričakovanji le postane eden tistih, ki odločajo o usodi sveta, smo vsi lahko hvaležni, če je bolj nagnjen k ljubezni kot k nasilju. Tudi značaj naših prihodnjih državnikov in politikov se bo izoblikoval, preden bodo praznovali peti rojstni dan, kar je grozljivo, vendar resnično.

Če se ozremo kolikor je mogoče daleč v preteklost in pomislimo na to, kako so nekoč ravnali z otroki in jih vzgajali, ali ni bil velikokrat cilj vzgoje, da so jim telesno ali duševno zlomili voljo s pomočjo te ali one oblike nasilja? Koliko otrok je prve nauke o nasilju dobilo *von denen, die man liebt*, od tistih, ki jih ima rad, torej od staršev? In nato so te nauke posredovali iz roda v rod. *Varčuj s palico in skvaril boš otroka*, nas uči *Sveto pismo* (Pregovori 13:24: *Kdor prizanaša šibi, sovraži svojega sina, kdor pa ga ljubi, ga zgodaj vzgaja.*). Številne matere in očetje so sledili tej zapovedi. Pogosto so vihteli palico in to imenovali ljubezen. Na svetu je dandanes veliko res “pokvarjenih otrok”, diktatorjev, tiranov, zatiralcev, mučiteljev: le kakšno otroštvo so imeli? To bi resnično morali raziskati. Prepričana sem, da je marsikdo med njimi imel tiranskega očeta ali kako drugo osebo, zadolženo za vzgojo, ki je v rokah vihtela palico ali bič.

V otroški književnosti ne manjka opisov otroštev, prežetih z mržnjo, v katerih nastopajo domači tirani, ki s pretepanjem prisilijo otroke k ubogljivosti in podrejanju ter jim bolj ali manj uničijo življenje. Na srečo pa niso bili vsi taki. Na srečo so vedno obstajali starši, ki so otroke vzgajali v ozračju ljubezni brez nasilja. Toda najbrž je resnica, da so starši šele v 20. stoletju z otroki začeli ravnati kot s sebi enakimi in jim dovolili svobodno razvijati njihovo osebnost v demokratični družini, brez pritiskov in nasilja.

Kako naj se izognemo obupu, ko slišimo današnje zahteve po vrnitvi k starim, avtoritarnim metodam? Prihajajo iz različnih krajev po svetu.

Ljudje zahtevajo "strožji pristop" in "bolj zategnjene vajeti", prepričani, da bo to pripomoglo k odpravi mladostnih grehov, ki jih pripisujejo preveliki svobodi in premajhni strogosti vzgojiteljev. Pravzaprav gre za poskus izganjanja hudiča s pomočjo Satana, ki dolgoročno lahko pripelje le k hujšemu nasilju, globljim in nevarnejšim medgeneracijskim vrzelim. "Strožji pristop", kakršnega zahtevajo, bi lahko imel površinski učinek, ki bi ga njegovi zagovorniki lahko tolmačili kot napredek. Dokler nazadnje ne bi bili prisiljeni priznati, da nasilje povzroča le še več nasilja, kot se je vedno dogajalo.

Številni starši bodo nedvomno zaskrbljeni zaradi novih tendenc in se bodo začeli spraševati, ali niso ravnali napak in ali premalo avtoritarna vzgoja ni morda slaba. Toda slaba je le v primeru, če je napak razumljena. Vzgoja brez avtoritarnosti ne pomeni, da otrokom dovolimo, naj počno, kar jim pade na pamet. Ne pomeni, da bi morali odraščati brez trdnih pravil; tega si tudi ne želijo. Tako otroci kot odrasli potrebujejo pravila kot okvir za svoje ravnanje, otroci pa se več naučijo od zgleda staršev kot od česar koli drugega. Otroci bi seveda morali spoštovati starše, toda nikar ne živite v zmoti: tudi odrasli bi morali spoštovati otroke in ne bi smeli zlorabljati svojih naravnih prednosti. Pri vseh starših in otrocih želimo videti medsebojno ljubeče spoštovanje.

Tistim, ki zahtevajo strožji pristop in bolj zategnjene vajeti, bi rada povedala nekaj, kar mi je nekoč rekla neka priletna gospa. Kot mlada mati je živela v času, ko so ljudje še verjeli v pravilo, da otroka skvariš, če mu prizanašaš s palico, čeprav se sama ni strinjala s tem. Lepega dne, ko je njen fantek ušpičil neko porednost, je sklenila, da si zasluži pošteno šeškanje, in to prvič v življenju. Ukazala mu je, naj poišče primerno prožno palico ali šibo, da ga bo z njo kaznovala. Fantka dolgo ni bilo nazaj. Nazadnje se je vrnil v solzah in oznanil: "Palice ne najdem, imam pa kamen, ki ga lahko vržeš vame." Ob tem je tudi njegova mati planila v jok, kajti na lepem se ji je posvetilo, kako si njen fantek predstavlja, kaj ga čaka. Gotovo si je mislil: 'Mama bi me rada ranila, in to lahko naredi tudi tako, da vame vrže kamen.'

Objela ga je in nekaj časa sta skupaj jokala. Nato je položila kamen na kuhinjsko polico in tam je ostal kot večni opomin na obljubo, ki jo je takrat sprejela: *Nikoli nasilja!*

Če pa otroke vzgajamo brez nasilja in s popuščeniimi vajetmi, ali bodo odrasli v nove vrste človeška bitja, ki bodo večno živela v miru? Le pisci otroških knjig so lahko tako naivni, da to verjamejo. Dobro se zavedam, da je to utopija. In seveda je na našem ubogem, bolehnem planetu še marsikaj, kar je treba spremeniti, če hočemo doseči mir. Toda čeprav zdaj ne

divja nobena velika vojna, je na svetu neverjetno veliko krutosti, nasilja in zatiranja; in naši otroci prav gotovo niso slepi, da tega ne bi opazili. Vse to gledajo, poslušajo in o tem berejo vsak dan sproti in zagotovo bodo nazadnje verjeli, da je nasilje nekaj naravnega. Ali ni najmanj, kar lahko storimo, to, da jim doma z zgledom pokažemo, da je mogoče živeti tudi drugače? Morda bi bilo pametno, če bi vsak na kuhinjski polici imel kamen, ki bi nas in naše otroke opominjal: *Nikoli nasilja!*

Navsezadnje bi bil to lahko vsaj majhen prispevek k svetovnemu miru.

Prevedla Dušanka Zabukovec

Mnenja, izkušnje, vizije

Renata Zamida

Slovenija, častna gostja v Bologni leta 2021

Dobili smo najodličnejšo priložnost za dialog: med avtorji in bralci, bralci in knjigami, med založniki, med ilustracijo in zgodbo. S podpisom pogodbe o častnem nastopu Slovenije v Bologni smo izpolnili pričakovanja mnogih, ki že leta ustvarjajo knjige za otroke in mladino, priložnost, ki jo bomo polno izkoristili le v sodelovanju nas vseh. Zato ne gre le za mednarodni dialog, ampak tudi za dialog med nami.

Vodstvo bolonjskega knjižnega sejma je Slovenijo že dalj časa prepoznavalo kot državo, kjer je avtorski izraz na področju ilustracije književnosti za otroke na visoki ravni, Javna agencija za knjigo (JAK) si je od leta 2017 prizadevala za zagotovitev letnice nastopa in konec marca leta 2018 uspešno podpisala pogodbo za nastop Slovenije kot častne gostje leta 2021 (sejem tradicionalno poteka na prehodu marca v april). Projekt predstavlja pomemben most do gostovanja Slovenije v Frankfurtu leta 2022, in kljub temu da je povpraševanje držav po pridobitvi naslova v Bologni veliko, je direktorica sejma, Elena Pasoli, videla v "dvojnem" nastopu Slovenije na dveh ključnih sejmih v zaporednih letih 2021 in 2022 posebej privlačen izziv za vidnost in promocijo.

Podpisa Republike Slovenije o nastopu Slovenije kot častne države gostje Frankfurtskega knjižnega sejma leta 2022 in o nastopu Slovenije kot častne države gostje na Mednarodnem knjižnem sejmu otroške knjige in ilustracije v Bologni leta 2021 predstavljata pomemben mejnik za

slovensko kulturno sfero, gospodarstvo (ne le v smislu založništva) in promocijo Slovenije v tujini, za našo prepoznavnost in ugled. Gre za enkratna dogodka svetovnih razsežnosti, ki sta posledica dolgoletnih prizadevanj, podobne priložnosti pa ne bo vsaj še desetletje.

V nadaljevanju postavljamo projekt nastopa Slovenije kot častne gostje v Bologni leta 2021 v strateški okvir, ki je bil v podobni obliki predstavljen tudi Ministrstvu za kulturo kot financerju JAK, v upanju, da za leti 2020 in 2021 zagotovi ustrezna sredstva za izvedbo tega pomembnega gostovanja, ki bo tudi preizkusni kamen in mehek začetek nastopa v okviru Frankfurtskega knjižnega sejma 2022. Aprila 2018 je podpis pogodbe s sejmom oziroma podjetjem Bologna Fiere pozdravil tudi tedanji minister za kulturo, Anton Peršak, načrtovano gostovanje pa je že od leta 2018 napovedano v Letnem programu dela JAK, ki je usklajen z Ministrstvom za kulturo in ga poleg resornega ministrstva potrdi Svet JAK vsako leto pred izdajo odločbe in pogodbe o financiranju JAK. Nastop Slovenije v vlogi častne gostje na sejmu v Bologni je tudi ena ključnih točk s področja mednarodnega sodelovanja v Strateškem načrtu JAK 2020–2024 v potrjevanju, pa tudi v Nacionalnem programu za kulturo 2020–2027 v pripravi.

Koordinate sejma

Sejem v Bologni je štiridnevni dogodek, namenjen izključno (odrasli) strokovni in drugi zainteresirani javnosti. Pretekla tri leta (2016–2019) so bila za sejem zelo uspešno obdobje rasti, v treh in pol dneh so našteali okoli 30.000 strokovnih obiskovalcev. V šestih sejmskih halah se je predstavilo več kot 1.400 razstavljalcev iz 80 držav sveta, v sklopu sejma pa se je zgodilo več kot 600 dogodkov; o sejmu je poročalo več kot 800 novinarjev iz 40 držav sveta¹, močno je sejem prisoten tudi v digitalnih oblikah promocije².

¹ Na letošnjem, 56. otroškem knjižnem sejmu v Bologni, ki je potekal od 1. do 4. aprila, se je predstavilo 1442 razstavljalcev iz 80 držav, obiskalo pa ga je 28.964 obiskovalcev in 820 akreditiranih novinarjev. V okviru sejma se je zgodilo 12 razstav, na katerih je bilo razstavljenih več kot 1000 ilustracij, na sejmu in v mestu se je v teh dnevih odvijalo več kot 600 dogodkov.

² Splet v letu 2019: 1 milijon ogledov spletne strani, 50.000 sledilcev na Facebooku, 36.600 sledilcev na Instagramu, 11.000 sledilcev na Twitterju, 1.800 sledilcev na omrežju LinkedIn, 30.000 prejemnikov spletnega novice.

Slovenija se z nacionalno stojnico predstavlja v hali 29, ki je bila lani skupaj s halo 30 v celoti prenovljena in ki ob hali 30 in vhodni hali (kjer so tudi ilustratorska kavarna ter obe ilustratorski razstavi) predstavlja jedro sejma – v njej je po novem odlično obiskana sejemska knjigarna, v teh dveh halah pa so tudi nekateri osrednji odri sejma, na katerih poteka program po izboru sejmskih kuratorjev, kot sta pisateljski in ilustratorski “kot” in še nekaj drugih. JAK ne načrtuje premika iz sedanje hale, ki ponuja tudi veliko dnevne svetlobe, naša nacionalna stojnica pa je v dobri družbi – v bližini je stojnica IBBY (Mednarodna zveza za mladinsko književnost), pa stojnica IJB (Mednarodna mladinska knjižnica v Münchnu) in nekatere najbolj privlačne nacionalne stojnice, začenši s katalonsko, češko, argentinsko.

Knjižni sejem v Bologni je tradicionalno deležen velikega zanimanja slovenske strokovne javnosti. JAK zaradi velikega interesa ilustratorjev, knjižničarjev in drugih že več let vsako leto organizira prevoz z ogledom sejma, kar prav tako izpričuje pomembnost tega dogodka za slovensko knjižno panogo in širšo javnost.

Pomen sejma in naziva častne gostje na knjižnem sejmu v Bologni

Vloga častne države gostje v Bologni bo pomembno okrepila mednarodni potencial domačih otroških knjig in predvsem slovenske ilustracije, spodbujala prevode slovenskih otroških in mladinskih knjig, povečevala vidnost slovenskih avtorjev in krepila vlogo ilustracije.

Nastop države kot častne gostje je enkratna priložnost, da se usmeri pozornost na našo nacionalno produkcijo in bogato ustvarjalnost³ in tradicijo na področju otroških in mladinskih knjig, in sicer ne kjer koli, temveč v kontekstu mednarodnega sejma, ki uživa stalen in visok ugled ter je deležen pozornosti tako založniške in knjigotrške kot tudi medijske panoge.

Medtem ko posamezni založniški razstavni prostori v sejmskih halah primarno delujejo kot prostori in forumi za posredovanje licenc in pravic, bo nastop Slovenije kot častne gostje učinkoval kot skupen kulturni projekt predstavitve slovenske ustvarjalnosti za otroke in mlade ter daleč presega meje sejmišča, s kulturnim programom pa vstopa tudi v mesto Bologna. Kot tak gradi ugled in prepoznavnost založniške panoge, stroke in države.

³ V Sloveniji na leto izide več kot 900 knjig za otroke in mladostnike, kar predstavlja skoraj četrtino vse knjižne produkcije.

Za založnike ...

Knjižni sejem v Bologni je poleg frankfurtskega knjižnega sejma tista mednarodna platforma, na kateri se predstavlja največje število slovenskih založnikov s področja otroške in mladinske literature, samostojno ali v sklopu slovenske nacionalne stojnice. Sejem je namenjen prodaji avtorskih/prevodnih pravic in s tem širjenju slovenske literature v svet. Samostojni stojnici imata Mladinska knjiga (v neposredni bližini nacionalne stojnice) in Morfem, individualne mize za sestanke in police na nacionalni stojnici pa so leta 2019 najemale založbe Sanje, Sodobnost, Miš in Pivec; interes za leto 2020 se še povečuje.

Bologna je namreč že več kot 50 let tudi najpomembnejši sejem za prodajo in nakup licenc oziroma pravic na področju otroške in mladinske književnosti, saj nudi odlične priložnosti za vzpostavljanje dolgoročnih mednarodnih kontaktov in za informiranje o trendih na tem področju. Tudi slovenski založniki se vse bolj zavedajo pomena kontinuiranega in intenzivnega zastopanja pravic "hišnih" avtorjev in ilustratorjev oziroma vseh, ki jim prevodne pravice prepustijo v upravljanje. Zavedajo se, da so mednarodni sejmi svet v malem, kjer na enem mestu osebno srečajo svoje mednarodne partnerje in nagovarjajo nove. Pa tudi tega, da so pri posredovanju pravic v zadnjih desetih letih vse pomembnejši posredniki (v obliki založb ali agentov) – neposrednih dogovarjanj z avtorji je vse manj. In, ne nazadnje vsi vemo, da brez ustrezne ponudbe ni povpraševanja, zato je preplet vidnosti in dela JAK na eni ter založnikov na drugi strani tisti, ki daje najboljše rezultate.

Bolonjski knjižni sejem se v zadnjih letih tudi mednarodno širi – leta 2016 so prevzeli New York Rights Fair, leto pozneje sejem otroške knjige v Šanghaju na Kitajskem (China Shanghai International Children's Book Fair), z letom 2021 pa svoji mreži priključujejo tudi sejem otroške knjige v Moskvi v Ruski federaciji (znotraj prepoznavnega Moscow International Book Fair). S tem postajajo globalno povezljiva platforma, ki nudi številne pozitivne multiplikatorje.

Za ilustratorje ...

Intenzivneje kot sejem v Frankfurtu in vsi drugi mednarodni knjižni sejmi bolonjski sejem goji in razvija fokus na področju (knjižne) ilustracije. Sejem je mednarodna referenčna točka ilustracije, ki nakazuje razvoj trendov v samem polju. Za vsakoletno kurirano ilustratorsko razstavo avtorji sami predložijo svoja dela, predlogov je več tisoč, izbranih le 70. V zadnjih letih

se nanjo vsakič znova uvrščajo tudi predstavniki iz Slovenije (leta 2019 je svoja dela predstavila Ana Zavadlav, leta 2018 Andreja Peklar, leta 2015 Maja Kastelic, pred tem Peter Škerl, Alenka Sottler, Lila Prap). Nastop na tovrstni razstavi ima velik simbolni pomen, pozitivno pa vpliva tudi na mednarodno trženje ilustracij.

Ob tej razstavi je ilustratorska razstava države častne gostje enakovredno močna in najvidnejša platforma za predstavitev. Zavzema približno 300 kvadratnih metrov v osrednji/vhodni sejemske hali, ki jih država gostja opremi po lastnih željah (tudi arhitekturno, saj dobi na voljo "le" prazen prostor), prostor pa kot prehod v druge hale prečijo prav vsi obiskovalci. Slovensko razstavo leta 2021 si zato želimo zasnovati ne le v sodelovanju in ob konsenzu ilustratorjev in stroke, ampak tudi kot priložnost za prodorno mlajšo generacijo. Razstava naj ne bi bila enkratna – poskusili ji bomo zagotoviti vsaj še dve celostni postavitvi, in sicer v Bruslju v času predsedovanja Slovenije Svetu EU (konec leta 2021) ter v Frankfurtu leta 2022.

Slovenski ilustratorji prepoznajo pomen bolonjskega knjižnega sejma za svojo mednarodno promocijo in uveljavitev ter za iskanje naročnikov v tujini; to ne nazadnje dokazuje, da sejem vsako leto individualno obišče bistveno več ilustratorjev kot založnikov. Prav v Bologni so v času sejma številni že našli priložnosti za mednarodno sodelovanje, če omenimo le Manico K. Musil, Majo Kastelic, Polono Lovšin ...

Na nacionalni stojnici bi želeli za ilustratorje zagotoviti vidnejše mesto oziroma jim nameniti del stojnice za smiselno vizualno in vsebinsko predstavitev, v dogovoru z zainteresiranimi je to lahko že del stojnice spomladi 2020.

Za avtorje ...

Priložnosti, ki jih sejem oziroma slovensko gostovanje nudi besedilnim avtorjem, niso omejene na sejmišče, prav leta 2021 bodo pravzaprav številčnejše v sklopu spremljevalnih dogodkov v mestu.

Na samem sejmu bodo imeli avtorji priložnost nastopiti na avtorskem odru in podiju za diskusije, te predstavitve bodo zasnovane predvsem tako, da bodo prikazovale mednarodni potencial in predstavljale prevodne možnosti posamičnih naslovov in avtorskih opusov. Sejem sam ni prostor za umetniške transformacije besedil avtorjev (koncerte, predstave, performance, ipd.), priložnosti za naštetu bomo izkoristili s predstavitvami in dogodki v mestu.

Mesto Bologna kaže veliko odprtost in interes za prenos vsebin s sejma v mesto, to se v zadnjih letih posebej intenzivira. V mestu imamo z dogodki

priložnost nagovoriti tudi splošno občinstvo, ki mu je ustvarjanje otroške književnosti v osnovi namenjeno – otroke in družine.

Da bi bilo na sejmu delo založnikom, ki kolegom v tujini v prevod in adaptacijo ponujajo dela slovenskih avtorjev, olajšano in da bi nastal kakovosten besedilni katalog za slovenske ustvarjalce otroške in mladinske književnosti, je JAK že za letošnje leto predvidela nastanek obsežnejše promocijske antologije v angleškem jeziku, ki nastaja pod okriljem Sekcije za otroško in mladinsko književnost pri Društvu slovenskih pisateljev (urednica dr. Dragica Haramija, spremni besedi sta prispevala urednica in dr. Igor Saksida).

Ne nazadnje – na sejmu podeljujejo 20 različnih nagrad v kategorijah od slikanice do ilustracije, darilne knjige, izobraževalne, inovativne ..., za nagrade pa se lahko potegujejo vsi, ki so registrirani kot sorazstavljalci, zato JAK k udeležbi v različnih nagradnih sekcijah nagovarja tudi slovenske založnike.

Cilji nastopa na Bologni 2021

Z nastopom Slovenije kot častne gostje na knjižnem sejmu v Bologni želimo zasledovati in doseči naslednje cilje:

- Predstaviti aktualno slovensko ustvarjalnost na področju otroške in mladinske literature tako z vidika založniškega dela, knjižnih avtorjev kot bogate slovenske ilustratorske scene.
- V večji meri spodbuditi prevode slovenskih otroških in mladinskih knjig v (velike) tuje jezike.
- Spodbujati slovenske založbe, da povečajo prihodke iz naslova prodaje avtorskih pravic in krepijo njihovo prisotnost v mednarodnem okolju.
- Projekt smiselno prečno povezati z nastopom Slovenije kot častne gostje v Frankfurtu 2022 in z vsebinami s področja kulture postaviti ob bok predsedovanju Slovenije Svetu EU 2021 in graditi na skupnem cilju: na povečanju ugleda in prepoznavnosti.
- Predstaviti slovenske knjige in ustvarjalce širšemu italijanskemu in mednarodnemu občinstvu (s poudarkom na Bologni in okolici), pri čemer želimo izpostaviti mednarodni potencial slovenskih otroških in mladinskih knjig pri založnikih in agentih (ciljna skupina je strokovno občinstvo); poudariti želimo visoko kakovost slovenske ilustracije, vključno s prečnimi povezavami s sorodnimi področji, kot so strip, risoroman,

animacija in film ter igrifikacija (ciljna skupina je za ilustratorje in njihovo delo zainteresirano mednarodno strokovno občinstvo); predstaviti bogato tradicijo (tudi mednarodno) uspešnih slovenskih klasik s področja otroške in mladinske knjige; ponuditi priložnost mlajši generaciji ilustratorjev in avtorjev, ki se mednarodno še uveljavljajo.

Stroški projekta, organizacija in načrtovanje

Najvišje ocenjena postavka v proračunu gostovanja 2021 je ilustratorska razstava, ki jo je treba umestiti v prostor, hkrati pa ob predpostavki razstave originalov vključuje tudi posebno skrb za transport in zavarovanje. Finančno zahtevna je tudi izdelava spremnega kataloga kot vrhunskega in referenčnega izdelka. Razstava in katalog sta v pogodbi s sejmom opredeljena kot obvezna elementa gostovanja. Spremljevalne aktivnosti na sejmu in v mestu ter stopnja vidnosti Slovenije v okviru naziva častna gostja bodo odvisni od zagotovljenih sredstev, pa tudi od zavzetosti ter entuziazma vseh zainteresiranih sodelujočih. JAK je finančno strukturo nastopa oblikovala tudi glede na izkušnje minulih držav častnih gostij na knjižnem sejmu v Bologni; podrobnejša stroškovna primerjava in posvetovanja so potekala predvsem z naslednjimi državami, ki so v preteklih letih na enak način gostovale v Bologni, s Švedsko (2014), Nemčijo (2016) in Švico (2019).

Organizacijsko-izvedbeno skupino projekta bodo sestavljali zaposleni na JAK, do konca leta 2019 pa bo imenovana zunanja "Programska skupina Bologna 2021", ki bo izvedbenim sodelavcem dajala vsebinske usmeritve in za katero se trenutno mapirajo zainteresirani posamezniki iz panoge in stroke, nastaja pa v sodelovanju s stanovskimi društvi (Društvo slovenskih pisateljev, Sekcija za otroško in mladinsko literaturo, Društvo slovenskih likovnih umetnikov – Sekcija za ilustracijo, Zbornica založnikov in knjigo-tržcev pri Gospodarski zbornici Slovenije, Društvo slovenskih založnikov) in drugimi na področju dejavnimi deležniki (Slovenska sekcija IBBY ipd.) na podlagi predhodno pripravljenih posvetovanj (2018/2019). V programsko skupino bo vključeno tudi resorno ministrstvo, predvidenih je do 10 sodelujočih. Skupina bo svetovala, podajala in potrjevala predloge, spremljala projekt in sodelovala pri uveljavljanju njegove pozitivne podobe v javnosti. Programska skupina bo potrdila tudi kuratorja (ali več kuratorjev) za

osrednjo ilustratorsko razstavo, soudeležena bo pri izbiri celostne grafične podobe gostovanja. Zasnova ilustratorske razstave (vključno z izborom ilustratorjev) in celostna grafična podoba predstavitve naj bi bili s sejmom usklajeni konec leta 2020, torej najpozneje tri mesece pred sejmom 2021, na katerem bo Slovenija častna gostja.

Že spomladi 2020 bo imela Slovenija kot prva bodoča častna gostja priložnost (doslej sejmem tega ni omogočal) svoje gostovanje uradno napovedati na sejmu, na dogodku, ki ga bomo skupaj z vodstvom sejma organizirali v sredo, 1. aprila 2020, na odru Ilustratorske kavarne v osrednji sejmski hali.

Načrtovane aktivnosti

Pripravljalne aktivnosti: v okviru dela JAK potekajo priprave na nastop že od podpisa pogodbe s sejmom, torej od aprila 2018. V tem času smo izvedli različna posvetovanja s strokovnjaki s področja ilustracije, z avtorji otroških in mladinskih del (aktivni sogovorniki so Sekcija za otroško in mladinsko književnost pri DSP, Sekcija ilustratorjev v sklopu ZDSLJU) ter s predstavniki založniške panoge, da bi skupaj detektirali najbolj aktivne sodelujoče pri konkretni izvedbi projekta.

JAK je 3. aprila 2018 organizirala javni posvet o gostovanju 2021, ki je potekal v dvorani DSP, okrogla miza o gostovanju v Bologni je bila izvedena tudi v okviru Slovenskega knjižnega sejma novembra 2018 (lokacija: Forum za obiskovalce) in bo znova izvedena v okviru letošnjega. Novembra 2018 je JAK organizirala in izvedla tudi strokovno študijsko potovanje v Slovenijo za 14 tujih založnikov in urednikov, organizatorjev dogodkov in specializiranih novinarjev za otroško in mladinsko književnost; enak dogodek načrtuje za november 2020. JAK slovenske založnike spodbuja k čim intenzivnejši udeležbi na mednarodnih dogodkih in jim udeležbo tudi omogoča, v segmentu otroške knjige navajamo naslednje: januarja 2019 se je prvega New York Children's Salona udeležila založba Miš, več založnikov se je udeležilo sejmov v Leipzigu, Parizu, Londonu in širše, poleg omenjene založbe posebej aktivno mreženje in promocijo slovenske ustvarjalnosti v tujini izvajajo Sodobnost International, Mladinska knjiga založba, Morfem, pa založbe Pivec, Sanje, Didakta in še nekatere. Na sejmu v Leipzigu je JAK marca 2019 organizirala dva dogodka na otroških odrih,

namenjena promociji novo izdanih del v nemškem jeziku (dva bo organizirala marca 2020), enako tudi na knjižnem sejmu na Dunaju. Oktobra 2019 je Slovenija na Frankfurtskem knjižnem sejmu z izborom otroških in mladinskih knjig sodelovala na novoustanovljenem kotičku za otroke in mladino na razstavi *Walkable Catalogue* z izborom slovenskih knjig iz tega segmenta. Novembra 2019 na mednarodni knjižni sejem v Šanghaj, ki se tako kot sejem v Bologni osredotoča na otroško in mladinsko književnost, potuje predstavnica JAK, ki bo vključena v strokovni program sejma. Na tej razvijajoči se platformi, ki zajema velik in za prevode zainteresiran azijski trg, nameravamo v prihodnje kontinuirano predstavljati slovensko ustvarjalnost. JAK je na Javnem razpisu v letošnjem letu izbrala izvajalca promocijske antologije otroške in mladinske književnosti v angleškem jeziku, antologija bo na voljo že do sejemske izvedbe v Bologni v 2020 (30. 3.–2. 4. 2020). JAK v okviru rednih programskih in projektnih razpisov sofinancira tudi otroško in mladinsko književnost, poleg tega je letos s posebnim razpisom podprla izdajo sedmih izvirnih slovenskih slikanic. Prav tako je povečala kvadraturu nacionalne stojnice na sejmu v Bologni na 64 kvadratnih metrov in ponudila individualne mize slovenskim založnikom, ki tržijo prevodne pravice, leta 2019 je prvič pripravila zelo dobro sprejet strokovni program na ilustratorskem odru, kot vsako leto je za zainteresirano javnost organizirala prevoz iz Ljubljane v Bologno, na stojnici razstavila izbrane ilustratorje, natisnila spremni mini katalog, pripravila drobni promocijski material (razglednice, priponke) ter zainteresirani javnosti ponudila bienalno pripravljen katalog avtorjev, ilustratorjev in založnikov. V okviru sklopa Mednarodno sodelovanje pa JAK na programskih in projektnih razpisih sofinancira vzorčne prevode otroške in mladinske literature in tipične strani iz izvirnih slikanic ter gostovanja slovenskih avtorjev in strokovnjakov na tem področju v tujini.

V Bologni je JAK v času sejma 2019 skupaj s predstavniki sejma in predstavniki mesta Bologna opravila ogled centra in opredelila zanimive oziroma ustrezne lokacije za izvedbo spremljevalnega programa. Te vključujejo osrednjo mestno knjižnico Biblioteca Salaborsa v palači d'Accursio in trg (Piazza Nettuno) pred njo, mestno Kinoteko (Cineteca di Bologna), palačo Archiginnasio di Bologna (sedež prve evropske univerze) kot razstavni in prireditveni prostor, otroško gledališče Testoni/La Baracca, Muzej moderne umetnosti (MAMBO), La Scuderia v osrčju univerzitetne četrti kot primer prostora druženja, dogodkov in trgovine, ki ga je mogoče

najeti, ter občinski Palazzo Comunale di Bologna, kjer je tudi sedež mestne uprave in prav tako nudi prostore za razstave in dogodke.

Predlogi za strokovne dogodke na sejmu 2021 ter za dogodke, namenjene splošnemu občinstvu in otroški ciljni publiki, se bodo pripravljali ob sodelovanju panoge, avtorjev, ilustratorjev in stroke in bodo definirani do konca leta 2020 v sodelovanju s Projektno skupino Bologna 2021. V nadaljevanju navajamo nekaj idejnih izhodišč, ob tem pa poudarjamo, da gre za začetni nabor idej, ki so jih deloma že posredovala stanovska društva ali posamezniki, izvedba programov in vsebin pa je v največji meri odvisna od zagotovljenih sredstev. Dogajanje lahko v osnovi razdelimo na aktivnosti na sejmu ter na spremljevalni program v mestu.

Na sejmu 2021

– Ilustratorska razstava na 300 kvadratnih metrih – prostor, ki ga zagotovi sejem v osrednji hali, namenjeni ilustratorskim razstavnim projektom. Razstavo spremljajo obsežen razstavni katalog ter večjezični predstavitveni materiali o slovenski ilustratorski in založniški sceni na področju otroške in mladinske književnosti. Ciljno občinstvo: strokovna in zainteresirana javnost iz širše panoge ilustracij in založništva.

– Strokovni dogodki (do 10) v uradnem štiridnevem sejmskem programu, ki se bodo izvajali na avtorskem, ilustratorskem in diskusijskem podiju (v dogovoru s kuratorji sejma). Pogoji za avtorje NI prevedena knjiga, je pa lahko prednostni kriterij za nekatere dogodke; vsebina in zasnova dogodkov predvidevata vključitev vseh segmentov ustvarjalcev in strokovnjakov. Ciljno občinstvo: strokovna in zainteresirana javnost iz širše panoge ilustracije in založništva.

– Mreženje (B2B dogodek), namenjeno panogi – promociji in prodaji prevodnih pravic, ki se bo izvajalo v eni izmed sejmskih dvoran (že izvedeno v organizaciji JAK leta 2019, načrtovano za leti 2020 in 2021). Ciljna publika: tuji založniki in uredniki, ki kupujejo prevodne pravice.

– Razširjena nacionalna stojnica (glede na potrebe nacionalnih razstavljavcev – založnikov in partnerjev ter partnerskih institucij), leta 2019 je slovenska stojnica pokrivala 64 kvadratnih metrov, ocenjujemo, da bo za leto 2021 potrebnih 90–100 kvadratnih metrov.

– Oglaševanje skozi preiščljeno izbrane kanale, ki jih sejem ponuja (panoji, zasloni, splet, programska knjižica, novičniki, “maskote” slovenskih likov ipd.).

– Kontinuirano poročanje domači strokovni in širši javnosti prek družbenih omrežij in vseh drugih komunikacijskih kanalov.

Spremljevalni program izven sejma 2021

– Mednarodno zasnovana strokovno-knjižničarska konferenca (v mestni knjižnici Salaborsa), sejem namreč obišče okoli 1.500 bibliotekarjev z vsega sveta, v Bologni z bližnjo okolico pa je kar 25 knjižnic. Zasnovo in izvedbo konference bi JAK poverila zainteresiranim knjižničnim partnerjem in stanovskim društvom;

– program animiranih filmov in mladinskih filmov v bolonjski kinoteki (v tednu sejma); v sodelovanju s Slovenskim filmskim centrom, Slovensko kinoteko in TV Slovenija;

– razstava slovenske neknjižne (art) ilustracije in sodobne grafike; v sodelovanju s Slovenskim bienalom ilustracije;

– dodatna samostojna ali skupinska ilustratorska razstava; možna lokacija: Palazzo Municipale ali Archiginnasio di Bologna;

– gostovanje lutkovnih predstav lokacija: Teatro Testoni;

– celodnevni program za družine v nedeljo pred začetkom sejma na trgu Piazza Maggiore pred knjižnico Salaborsa (avtorji, ilustratorji, prodaja knjig in ilustracij, delavnice za otroke, krajša predstava ali koncert, ulično gledališče, pripovedovalski dogodek ipd., odvisno od sredstev);

– prostorske – vizualne instalacije v mestu, ki opozarjajo na slovensko gostovanje;

– nastopi tandemov avtor/ilustrator/prevajalec v osnovnih šolah in knjižnicah v Bologni ter promocija projekta JAK Pot knjige s prevodom v italijanščino z nastopi v šolah;

– vnašanje teme slovenske ilustracije in otroških knjig v medije – lokalno, regionalno (radio, televizija, tisk) in nacionalno, sodelovanje z izbrano osebo za komunikacijo v Italiji; dogovori potekajo s komunikacijsko agencijo, ki je delo opravljala za Švico leta 2019;

– slovenski sprejem ob otvoritvi z vabljenimi mednarodnimi gosti v enem izmed mestnih "palazzov";

– "slovenska hiša" v času trajanja sejma (od ponedeljka do četrтка) s slovensko hrano, vsakodnevnim slovenskim „after-srečanjem“ stroke in publike, sejemski dom slovenskih avtorjev, ilustratorjev in založnikov, s prodajo slovenskih izdelkov, tudi ilustracij, možnim glasbenim programom ipd. (v sodelovanju z STO in širše), lahko tudi prostor uradnega slovenskega sprejema.

Dopolnilne dejavnosti pred sejmom in po njem

– Načrtujemo italijansko-slovenski prevajalski fokus na prevajalskem srečanju *Traduttori in movimento* v Castello di Fosdinovo pri Firencah julija 2020 ter nemško-slovensko prevajalsko srečanje Vice Versa v Salzburgu, oba bosta delno osredotočena na otroško in mladinsko literaturo; sodelovanje z mednarodnimi partnerji;

– seminar in predavanje na temo prevajanja otroške in mladinske književnosti na Giornatte della letteratura v Rimu septembra 2020; sodelovanje z mednarodnimi partnerji;

– tradicionalni mednarodni seminar za prevajalce iz slovenščine v tuje jezike, ki poteka v Sloveniji in bo leta 2020 ali 2021 fokusiran izključno na otroško in mladinsko književnost;

– posamezne razstave, dogodke, aktivnosti želimo prenesti v čas gostovanja v Nemčiji, ko bo Slovenija častna gostja knjižnega sejma v Frankfurtu 2022; slovenski fokus je dogovorjen za *Münchner Bücherschau Junior* (pomlad 2022) in *Köllner Kinderbuchwochen* (jesen 2022), gostovanje slovenskih avtorjev pa načrtujemo vsaj še za festival *Käpt'n Book* v Bonnu in okolici (november 2022), prenos vsebin v čas frankfurtskega sejma in širše.

– med letoma 2020 in 2023 zagotoviti čim več prodanih avtorskih pravic za nove prevode in izdaje otroške in mladinske literature v tujih jezikih, nuditi aktivno pomoč nosilcem pravic pri posredovanju v tujino ter ustvariti trajne pogoje za aktivno trženje pravic (tudi s podporami JAK za tuje založnike);

– izkoristiti partnerstvo pri projektu Ustvarjalne Evrope: *Vsaka zgodba šteje*, kjer je JAK eden izmed šestih partnerjev (preostali partnerji prihajajo iz Nizozemske, Portugalske, Belgije, Nemčije in Hrvaške); projekt, ki se je začel septembra 2019, bo potekal do decembra 2022 (aktivnosti JAK: izvedba treh B2B srečanj za prodajo pravic v Bologni v letih 2020 in 2021 ter v Frankfurtu leta 2022, organizacija enega študijskega potovanja za tuje založnike in urednike v Slovenijo jeseni 2020 ter nastanek ene nove slovenske slikanice pod ilustratorskim mentorstvom (za ilustratorja ali avtorja knjižnega prvenca));

– vzpostaviti sodobno spletno stran *Books from Slovenia* z ločenim zavihkom za ilustratorje in avtorje otroških in mladinskih knjižnih del (v povezavi s projektom Frankfurt 2022);

– nadaljnje sodelovanje z Bologna Fiere pri sejmih otroške knjige in ilustracije – izvedba morebitnega slovenskega fokusa Šanghaj ali Moskva med letoma 2025 in 2027 (po dogovoru s financerjem in ob participaciji panoge);

– sodelovanje s slovenskimi lektorati v tujini ter njihovo osredotočanje na otroško in mladinsko literaturo v letih 2020 in 2021.

Po eni strani gre pri projektu za sodelovanje s kompetentnimi partnerji na strokovnem področju sejma, kjer je v ospredju zagotovo ilustracija na področju otroških knjig, po drugi strani pa otroška/mladinska literatura ni izolirana tema, temveč se horizontalno prekriva s številnimi področji, od glasbe in gledališča do animacije in filma. Slovensko gostovanje *Bologna 2021* je zasnovano tako, da spodbuja vsestransko sinergijo in poudarja, da slovenska ustvarjalnost na tem področju presega meje knjižnega medija. Zato smo se že v preteklem letu ozirali za domačimi partnerji izven založniške panoge in knjižnične ter ilustratorsko-avtorske stroke oziroma stanovskih združenj; ti lahko namreč s svojimi programi in znanjem obogatijo naša skupna razmišljanja in postanejo produkcijski partnerji slovenskega gostovanja leta 2021.

Ker pa gre, kot je bilo že večkrat poudarjeno, za skupni nastop, katerega cilj je povečati vidnost ilustratorjev, avtorjev in založnikov ter njihov ugled, smo za nekaj vtisov o bolonjskem knjižnem sejmu in pogledov na to, da bo Slovenija leta 2021 v Bologni v središču pozornosti, povprašali nekatere izmed njih, za mnenje pa smo zaprosili tudi nekaj strokovnjakov, ki se s področjem otroške in mladinske literature ukvarjajo raziskovalno.

Tukaj javno objavljeni prispevek ne nazadnje omogoča neposreden vpogled v načrte in možnosti predstavitve v Bologni tudi tistim, ki doslej niso bili aktivno vpeti v izmenjavo mnenj in pogledov ali ne spremljajo spletne strani JAK, pa bi želeli obogatiti nabor idej, ki nastaja. Svoje zamisli in predloge nam lahko sporočite na naslov bologna2021@jakrs.si.

Tilka Jamnik, predsednica Slovenske sekcije IBBY, knjižničarka in dolgotletna promotorka mladinske književnosti in branja:

Knjižni sejem v Bologni vsako leto pomeni pregled novejših produkcije otroških in mladinskih knjig z vseh koncev sveta. Ponuja veliko različnih dogodkov in z njimi bralnih spodbud, srečanj z ustvarjalci in založniki ... in ponuja možnost, da slovenske dosežke primerjamo z drugimi. Biti častna gostja sejma bo za Slovenijo priložnost, da se predstavi z vsem najboljšim na področju mladinskih knjig, z vsemi deležniki in na način, ki se zdi nam najbolj primeren. Leta 2021 bomo osrednji, zato opaženi, videni in slišani, ne le eni izmed kot običajno. Prepričana sem, da lahko pokažemo veliko izvirnega in kakovostnega in da bomo zato tudi spoštovani in občudovani.

Andrej Ilc, dva mandata član strokovne žirije za nagrado H. C. Andersena (2017, 2019) ter urednik pri založbi Mladinska knjiga:

Slovenski ustvarjalci knjig za otroke so že desetletja dejavno vpeti v mednarodne tokove in pri tem je pomembno vlogo odigral tudi knjižni sejem v Bologni. Še vedno je manj znano, da je od šestdesetih let dalje v tujih jezikih izšlo (dobesedno) na stotine slovenskih slikanic in drugih ilustriranih knjig, v novem tisočletju pa je svetovljansko življenje slovenske slikanice dobilo nov pospešek, saj so samo slikanice Lile Prap izšle v skoraj 40 državah na vseh celinah sveta! Minuli uspehi so lepa stvar, na katero kaže biti ponosen, a treba je gledati naprej in tako mora biti naravnan tudi naš nastop v Bologni. "Mularija", ki seveda sedi na rame-nih velikanov oziroma velikank ima namreč kaj pokazati in tole je enkratna priložnost, da najboljši in najboljše suvereno in brez kompleksov sežejo še više in dlje. Imamo kaj povedati in pokazati, le včasih se zdi, da nam primanjkuje samozavesti. Slovenska (samo)predstavitev bo torej toliko bolj uspešna, kolikor bolj bomo sposobni preseči te naše male omejenosti in se iskreno razveseliti vseh presežkov. Bologna torej poleg internacionalnih apetitov, ki bodo seveda v ospredju zanimanja, prinaša tudi kakšen razmislek in poduk za domačo rabo. Naj se torej vidi in odmeva in vibrira in žarči v času in prostoru.

Slavko Pregl, avtor knjig za otroke in mladino, prejemnik številnih nagrad na tem področju in predsednik Sveta JAK:

V desetletjih, ko sem kot uslužbenec Mladinske knjige hodil na knjižni sejem v Bologni, sem si ves čas želel, da bi Slovenija enkrat vendarle zbrala dovolj odločnosti in s širokim zamahom pokazala svetu razkošje svoje ustvarjalnosti za otroke in mladino. Če je bila Ljubljana gostiteljica svetovnega kongresa IBBY in Zorka Peršič njegova predsednica (od leta 1966 do 1970) in če je prav v njenem obdobju rojstni dan Hansa Christiana Andersena, 2. april, postal mednarodni dan mladinske literature, zakaj ne bi naše ilustracije in besedila končno postali mednarodno opazen del svetovnega založništva? Zdaj to priložnost imamo. Leto 2021 bo lahko zgodovinsko; država, ki včasih ne ve, kaj bi sama s sabo, lahko pokaže, da je, kar se knjig za otroke in mladino tiče, Slovenija srečna dežela in da svoje bogastvo lahko samozavestno deli z drugimi deli sveta.

Manica K. Musil, ustvarjalka avtorskih slikanic, ki so bile v zadnjih letih prevedene v številne jezike in so prejele več mednarodnih nagrad in priznanj:

Pred približno petimi leti sem prvič aktivno stopila na sejem otroške knji-ževnosti v Bologni. Na enem mestu in v zelo kratkem času sem spoznala vso resničnost ustvarjanja na tem področju – od mladih ilustratorjev, ki lepijo svoje izdelke na prazne stene in jim dodajajo svoje vizitke, upajoč, da jih bo vsaj kdo opazil, do kolon ustvarjalcev, ki čakajo na 'happy hours' založb, ko te odpro svoja precej hermetično zaprta vrata morebitnim ustvarjalnim prebliskom, ki

bi se dogodili v teh dolgih kačah ilustratorjev; na stotine agentov, ki iščejo nove avtorje in promovirajo stare; mastodontske založbe, kjer se obrača denar za otroke brez otrok; množstvo manjših založb, ki lovijo ravnovesje med komercialnostjo in podpiranjem pristne ustvarjalnosti. In čeprav ta zapis v malem odraža vse stiske sodobnih družb, sem nekako tudi sama našla mesto na sejmu in ob tem tudi začutila vso podporo, ki jo nam, slovenskim avtorjem, mnogokrat precej nesebično ponuja slovenska mreža založnikov z Javno agencijo za knjigo na čelu. Mislim, da je častno gostovanje naše države leta 2021 edinstvena promocija slovenske ustvarjalnosti v svetu, hkrati pa je glede na množstvo naših izvrstnih ustvarjalcev na tem področju povsem zaslužena.

Dr. Dragica Haramija, redna profesorica mladinske književnosti na Pedagoški fakulteti in Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru:

Knjižni sejem v Bologni nastavlja zrcalo knjižni produkciji za otroke in mladino. Na enem mestu so zbrana literarna in informativna dela, ki jih želijo založbe posameznih držav predstaviti kot kakovostno berivo za mlade bralce. Zlasti slikaniška produkcija je bogato zastopana, kar je zaradi povezave jezikovnega in likovnega koda sporočanja najbrž bistveno lažje predstavljati založnikom iz drugih držav. Pregled obstoječe produkcije kaže raznolike kulturne kontekste, zato je posebej razveseljivo, da se bo na tem pomembnem knjižnem sejmu podrobneje predstavljala tudi izvirna slovenska produkcija za otroke in mladino. Je pa to, da bo Slovenija država v fokusu, priložnost, da tudi sami zastavimo primerljive kriterije vrednotenja tovrstnega knjižnega gradiva. Imamo kakovostne avtorice in avtorje, ki jim je ob predstavitvi treba najti dostojno mesto.

Anže Miš, direktor založbe Miš:

Pri Miš Založbi se v zadnjih nekaj letih pospešeno ukvarjamo s prodajo pravic v tujino – v veliki meri gre tu za sluzga prav JAK, saj nas pri mednarodnih dejavnostih močno podpirajo. Opažamo, da je na mednarodnem parketu Slovenija precej bolj vidna med založniki in tudi agenti, predvsem zaradi prihajajočih gostovanj v Bologni in Frankfurtu, ta vidnost pa nam, vsaj tako se zdi, lajša pot do urednikov večjih založb, ki postajajo dostopnejši.

Judita Krivec Dragan, soustanoviteljica Slovenskega bienala ilustracij, kustosinja, likovna kritičarka, visoka uradnica na Ministrstvu za kulturo na področju vizualnih umetnosti:

Glede na to, da so bile ilustratorke in ilustratorji iz Slovenije od nekdaj dovzetni za novosti in eksperimente, lahko razvoj sodobnih umetniških praks spremljamo tudi skozi slovensko ilustracijo. Njeno kakovost in izvirnost je že

zdavnaj opazila tudi tujina, ki naše umetnike s tega področja rada vabi na ugledne, ilustraciji namenjene mednarodne prireditve (Bratislavski bienale, Bologna, Sarmade ...). Ob zori 21. stoletja je ilustracija soočena z novimi izrazili, estetiko ter predvsem računalnikom in svetovnim spletom – z njima je že odrasla najmlajša generacija ustvarjalcev, ki v svojih delih uspeva ohranjati modus vivendi spajanja tradicije in sodobnosti. Mlajši ilustratorji zato svojo brezmejno domišljijo udejanjajo s pomočjo najsodobnejše tehnologije; ta jim ne omogoča le vizualnih učinkov, o katerih so predhodniki le sanjali, temveč tudi popotovanje v pravljične sveteve prek sodobnih načinov komuniciranja. Te podobe so sijajen odgovor na strah, da bi hladni računalniški sistemi premagali domišljijo s humanim človeškim obrazom. Tudi zanje moramo najti prostor v okviru slovenske predstavitve v Bologni leta 2021.

Dr. Igor Saksida, visokošolski učitelj na Pedagoški fakulteti, raziskovalec mladinske književnosti, avtor znanstvenih monografij in didaktičnega gradiva za osnovno šolo:

Ključno vprašanje, ki se zastavlja ob predstavitvi naše mladinske književnosti v mednarodnem prostoru, je: Ali količina lahko nadomesti kakovost? Je torej bolje zagovarjati načelo, da se "na ogled postavi" čim več avtorjev, ali vztrajati pri misli Kajetana Koviča, "da je bolje napisati manj, pa tisto temeljito", in je torej bolje predstaviti manjšo množico kakovostnih avtorjev in del, a te temeljito? Vsi vemo, da pri ocenjevanju 2 in 2 ni 4; dvakrat zadostno ni prav dobro. Predstavitev Slovenije v Bologni je zato priložnost, da svetu pokažemo vrhove naše ustvarjalnosti, presežke, ki so sporočilno vznemirljivi za mlade in odrasle, in ob tem izrišemo različnost avtorskih pisav, mladinsko književnost pa kot možnost poglobljene komunikacije med ljudmi v času razpršene pozornosti, ko beremo vse več, a predvsem površinsko. V mednarodnem prostoru je književnost smiselno predstaviti kot družbeni dogodek, kot polje srečevanja bralne skupnosti: posameznikov z različnimi bralnimi izkušnjami in različno stopnjo bralne zmožnosti. Bralci, avtorji, založniki in strokovnjaki naj se zato srečajo z izbranimi, ne zbranimi deli slovenske mladinske književnosti – za konec zato le še znameniti Župančičev stavek: "Resničen je tisti mnogo ponavljani rek, da je iz slovstva za deco najboljše komaj dovolj dobro."

Maša Ogrizek, mladinska pisateljica:

Doslej sem knjižni sejem v Bologni obiskala dvakrat, obakrat z avtobusnim prevozom, ki ga organizira JAK. Na potepanje po sejmu sem se odpravila – tako kot na vsako potovanje – brez zemljevida in potovalnega načrta. Pri premikanju med posameznimi paviljoni me je vodilo sirensko zapeljevanje knjig samih.

Odločitev, kje naj začasno spustim svoje sidro, je bila vsakič intuitivna. Obakrat sem omagala veliko prej, preden bi obplula vse hale. Širno morje knjig je bilo zame preprosto preveliko, a prijeten je bil že občutek, da me obliva z vseh strani. Svoje potepanje sem zaključila z nastavljanjem toplim spomladanskim žarkom v steklenem atriju. Prijetno utrujena sem opazovala ljudi s platnenimi vrečkami na ramah, ki so drug drugemu ponosno razkazovali skrite zaklade, ki so jih našli na posameznih knjižnih otokih. Čutila sem, da pripadamo istemu plemenu. Plemenu ljubiteljev knjig. Želim si, da bi leta 2021, ko bo Slovenija častna gostja sejma, priklicali čim več obiskovalcev, med njimi tudi tuje založnike. In da bo naš sirenski napev mešanica miline, humorja, strasti in drznosti. Lepo bi bilo, če bi jih na našem knjižnem otoku pričakali tako največji knjižni zakladi, ki jih premoremo, kot tudi avtorice in avtorji, ki so jih ustvarili.

Pogovori s sodobniki

Nika Mušič z

Ido Mlakar Črnič

Mušič: Spoštovana Ida, raznolikost in količina vašega udejstvovanja v povezavi z otroško in mladinsko literaturo sta impresivni. Ste produktivna mladinska pisateljica, avtorica nominiranih in nagrajenih slikanic, prav tako pobarvank in knjig aktivnosti za mlajše otroke. Obenem pa je tudi vaše delovanje na področju bibliopedagogike zelo pestro – delujete kot knjižničarka, pravljičarka, učiteljica joge za odrasle in otroke, vodja literarnih sprehodov itd. –, da ne omenjam vašega strokovnega angažmaja, recimo člankov in prispevkov s konferenc, priprave programa Strokovnih sred ter uredniškega dela za *Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig*. Vse, verjetno pa najbolj vsakoletna priprava *Priročnika*, zahteva temeljito, malone enciklopedično poznavanje otroške in mladinske književnosti, kar pomeni ogromno časa, posvečenega branju. Kako vi vidite ustvarjanje v razmerju z drugimi dejavnostmi, ki se jim posvečate? Kako sta na vaš pisateljski proces vplivala branje in vrednotenje ogromnih količin knjig za otroke in mlade?

Mlakar Črnič: Imela sem srečo, da sem se leta 1995 znašla v slovenskem knjižničarstvu, in to v takratni Knjižnici Otona Župančiča, Pionirski knjižnici. Sprejela me je vodja mag. Tilka Jamnik in me že na začetku uvedla v bibliopedagoško prakso, pa seveda tudi drugi kolegi, ki so me vsak na svoj način sooblikovali za timsko delo na različnih področjih mladinskega

Foto Arhiv Mestne knjižnice Ljubljana

knjižničarstva. Pionirska knjižnica je imela že takrat, in tako ostaja tudi danes, zelo ustvarjalno ekipo. Od vsega začetka sem, kljub različnim nalogam in dejavnostim, ki jih danes opravljam znotraj Pionirske – centra za mladinsko književnost in knjižničarstvo, v vseh štiriindvajsetih letih ostala notranje še najbolj zavezana bibliopedagogiki, posredovanju kakovostnega branja otrokom in družinam prek tradicionalnih in novejših oblik dela z mladimi bralci. Danes znotraj tega področja ne delujem več toliko kot na začetku svoje knjižničarske poti, saj se je težišče mojega dela preneslo na izvajanje programa Pionirske, zlasti na delo s *Priročnikom za branje kakovostnih mladinskih knjig*, Strokovnih sred, vsakoletnih simpozijev Pionirske, pa tudi na številna sodelovanja z drugimi ustanovami, ki tako

kot Pionirska znotraj Mestne knjižnice Ljubljana delujejo na področju bralne kulture ...

Seveda so vsi ti delci na prvi pogled videti razpršeni, a vsak na svoj način zaokrožajo celoto, saj se v mladinskem knjižničarstvu praktične izkušnje ves čas prelivajo v strokovno delo. Tako je bila bibliopedagogika že od pionirskih časov (s še vedno veljavnimi in uporabnimi razmisleki Marjane Kobe) postavljena v njegovo središče, saj oplaja in osvežuje njegova teoretična izhodišča, da strokovno delo ne postane neživljenjsko in da ohranja odprtost za njegov smisel, da je pravzaprav namenjeno bralcem. Pri svojem delu sem vseskozi poskušala zasledovati ta vidik in združevati oboje.

Moje pisateljsko delo je logično nadaljevanje, izpeljava tega živega stika med knjigo in bralci, ki mi je nadvse ljub in me globoko osrečuje. Prepričana sem, da mora pisec veliko brati, in to najboljše, kar ponuja literatura za mlade, saj se na ta način najširše razgleduje ter seznanja z načini, oblikami in tematikami, ki so bili ali so standard literarne tvornosti nekega časa, s tem pa si gradi temelje lastne ustvarjalnosti. Vendar tak razgled ni dovolj. Če se branje ne izteče v izmenjavo mnenj, pogovor, razmislek, v katerem se izčistijo jasna stališča, če se ne nadgrajuje v katero od oblik kreativnosti, postane lahko samo sebi namen, beg, morda celo zasvojenost. Zato osebno mislim, da mora branje voditi k pisanju.

Mušič: Naj se za začetek ustaviva pri vašem pisanju. Težko je spregledati splošno opažanje, da v svojih slikanicah pogosto tematizirate čustva. Prijateljstvo z vso močjo zasije iz vaših slikanic in je pogosto ključen, odrešilen moment za junake. Žalost, sreča in na neki način jeza so skoraj naslovne "junakinje" v zbirki o pujsih Bibi in Gustiju, v ospredju pa so tudi v zbirki Kje rastejo bonboni? – v štirih knjigah o dveh malih čarovnicah, Kuštri in Štumfi. Bi rekli, da tematizacije čustev deloma izvirajo iz vašega pedagoškega dela?

Mlakar Črnič: Menim, da literarna umetnost (najbrž pa tudi druge) najprej nagovarja naš čustveni, doživljajski, izkustveni, vrednostni odziv, predvsem pa naš čutni spomin, zato tudi ni nenavadno, da so nas v evolucijskem procesu prav zgodbe oblikovale kot človeško vrsto. Z njimi smo v začetnih obdobjih človeške zgodovine lažje shranjevali informacije in izkušnje ter preživeli skozi čas. Čutni spomin se sproža ob podoživljanju nečesa, kar smo podobnega doživeli v preteklosti. Ob branju se to dogaja spontano, v obliki asociacij, spominov, občutkov in čutenj, ki so uskladiščeni v nezavednem. Ko se dvignejo v zavest, jih lahko prepoznamo in jih

začnemo urejati v razmisleke in stališča, ki lahko spreminjajo zakoreninjena in odslužena prepričanja. Osnova literarne umetnosti je po mojem mnenju takšna uporaba jezika, ki z zvočnimi podobami in pomeni izzove čutni spomin, ob tem pa tudi čustva.

Ker otroci še nimajo veliko življenjskih izkušenj, so bolj v stiku s čustvi kot odrasli in so bolj dojemljivi za doživljajsko in hkrati igrivo plat literature. Sveta, pa tudi sebe v njem, ne dojemajo racionalno, zato se lažje vživljajo v druge. Ob tem je zanje pomembna tudi zgodba, ki temelji na sprožilnem zapletu ali konfliktu, ki ga je mogoče preseči, pa tudi na humorni perspektivi, narobe svetu in igri besed ... Nekaj tega najdemo tudi v zbirki o pujsih Bibi in Gustiju. Čarovnički Štumfa in Kuštra merita bolj na vrednostni, etični odziv in na razmislek o narobe in prav.

Mušič: Mali čarovnici rešujeta ljudi iz razpoloženjskih zagat, ki so jih zagodle copre; pred četrtkovo sitnobo, slabo voljo, sivino, dolgčasom. So ta negativna notranja razpoloženja lahko človeku včasih bolj nevarna od negativnih zunanjih dejavnikov?

Mlakar Črnič: Pujsa Bibi in Gusti sta obrnjena k sebi, živita v nekakšnem izoliranem dvojstvu, sta bolj lirično, meditativno in naivno filozofsko naravnana, razmišljata dobesedno, kot mlajši otroci, med njima pa se (kot pri sleherniku) bijejo bitke dveh diametralno nasprotnih konceptov: discipliniranost nasproti uživaštvu, delavnost nasproti lenobi, doseganje ciljev nasproti zadovoljstvu z doseženim. Mali čarovnici sta odprti v svet, opazujeta ga, vrednotita in kritizirata. Nista več njegovi naivni opazovalki, temveč upornici, zavračata zahteve odraslih, jim nastavljata ogledalo in razkrivata njihove slabosti. Gre za nasprotovanje okoliščinam, ki malima čarovnicama niso všeč. Upirata se konformizmu odraslih, njihovim pritiskom, tudi šoli kot sistemu, vse naštetu doživljata kot omejevanje svobode, nezaupanje, dolgčas in povprečnost, kritizirata tekmovalnost, nadzor in izključevanje, pogrešata pa solidarnost, povezanost in ustvarjalnost ter še posebej svobodno igro.

Štiri slikanice o Kuštri in Štumfi so izšle v letih 2008 in 2009 pri založbi Ajda, IBO Gomboc, v zbirki Kje rastejo bonboni?. Že takrat sem začutila željo, da bi fantazijo o dobrih čarovnicah speljala v resničnost, in *Cipercoperček*, ki je izšel pri založbi Sodobnost International leta 2012, je bil poskus takšnega prehoda. Svet treh malih čarovnikov je namreč postavljen v vsakdanjost revnih, prezrtih in nerazumljenih priseljenih otrok, ki nimajo nič drugega kot čarovnijo otroške igre, s katero si poskušajo "pričarati" drugačen in boljši svet.

Mušič: Osrednja junakinja slikanice *Tu blizu živi deklica* je deklica, ki je neslišna, ki ne stopa v ospredje, ki je drugim neopazna. Bi rekli, da so te lastnosti opredeljene oziroma pogojene z dekličinim družbenim položajem, ali je mogoče v okviru slikanice govoriti tudi o otrocih, ki so po naravi zaprti vase in jih družba tako potiska na rob?

Mlakar Črnič: Glavna junakinja zgodbe *Tu blizu živi deklica* (Sodobnost International, 2019, z ilustracijami Petra Škerla) v knjigi sploh ne nastopi. O njej se ves čas samo govori, ugiba, sodi, a v resnici, razen v izjavah ene izmed njenih sošolk, sploh ne stopi na prizorišče. Pripoved se odvija v obliki vase zagledanega sošolkeinega monologa, ki ostane ves čas brez enakovrednega sogovornika, brez srečanja. Gre za načrtno zavračanje drugega, prezir, s katerim smo se, na tak ali drugačen način, kdaj v otroštvu srečali tudi sami. To je občečloveška izkušnja. Vprašanje je, ali mladi bralci verjamejo vsemu, kar pravi o deklici njena naduta sošolka. Ali verjamejo govoricam, opravljanju? Kaj je res in kaj je fikcija, je temeljno vprašanje literature. No, morda je deklica res begunka, lahko je prišla iz drugega okolja, morda samo s podeželja, morda je samo tiha deklica iz sosednje ulice, iz stare hiše, v kateri stanujejo podnajemniki, ki se pogosto selijo. O tem tudi mi kot bralci zgolj ugibamo, saj se dekličina podoba sestavlja iz pripovedi njene sošolke. A to ni poanta te pripovedi. Gre za tematizacijo nevidnosti, ki ima lahko veliko obrazov. Najbrž na enak način nastajajo tudi govorice o tujcih, priseljencih, drugačnih, revnih, bolnih, ostarelih, mladih. Naša družba jih ne pozna in jih niti noče poznati ... Kdo je nevidna deklica, se sprašuje tudi njena vrstnica na koncu zgodbe, opogumljena s stališčem odraslih, ki tihi in neprepoznani deklici šele takrat, ko odide, priznajo njeno človeško vrednost. Zato so odrasli ob takih "govoricah" še kako pomemben dejavnik pri ustvarjanju sodb, ki lahko ranijo druge. Otroci se samo zgledujejo po njihovih odzivih.

Mušič: Obe slikanici, ki ju je ilustriral Peter Škerl, *O kravi, ki je lajala v luno* in *Tu blizu živi deklica*, govorita o nerazumevanju, nesprejemanju in posledično zavrženosti tistih z margine družbe – starejših, revnih, priseljencev, beguncev ... Od kod ideja za ubeseditev te teme? Kaj bi rekli, kakšen je danes pri nas status problemske literature?

Mlakar Črnič: Sodelovanje z ilustratorjem Petrom Škerlom, ki je zelo samosvoj in razmišljujoč ustvarjalec in odličen ilustrator, je bila zame zelo spodbudna izkušnja, predvsem v utrditvi prepričanja, da so naša branja

zelo individualna in da je ravno ta raznolikost bogastvo ter izhodišče za pogovor o prebranem.

Vsekakor številne družbenokritične teme v literaturi za mlade odpirajo boleča poglavja naše družbene stvarnosti, recimo problem odslužnosti ali odrinjenih skupin, starejših in mladih, ki nimajo pravih priložnosti. Vsakdo je lahko kdaj odslužen ali spregledan. S takimi občutki se zlahka poistovetimo. Kot bibliopedagoginja in knjižničarka sem prepričana, da je prostočasno branje, še posebno branje problemske literature, branje za življenje. V splošnih knjižnicah obstajajo različne bralne skupine, ki se redno sestajajo in soočajo svoja mnenja o prebranem. Tudi v šolskem polju obstaja precej priložnosti, ob katerih so lahko aktualne, družbenokritične teme del ustvarjalnega procesa, npr. za učitelje neobveznega izbirnega predmeta umetnost, saj je kakovostna in sporočilna zgodba lahko osnova za filmski, gledališki, literarni, bralni krožek, za mentorje kulturnih skupin, ne nazadnje za mentorje bralne značke. Mladi se ob pogovoru z vrstniki in mentorjem branja, ki tak pogovor vodi, soočajo s stališči drugih in razmišljajo o prebranem. Problemska literatura ni nujno recept za rešitev problema mladih, lahko pa spreminja stališča, stereotipe in odpira dodatna vprašanja, radovednost. Odlično bi bilo, če bi problemsko literaturo za mlade več brali odrasli, zlasti starši, da bi bolj razumeli svoje otroke.

Mušič: Jezikovne in stilne izbire v vaših besedilih so nadvse spretne; medtem ko recimo v zbirkah o pujsih in čarovnicah pričarate dobro mero hudomušnosti z uporabo zaznamovanih besed, kot so na primer pofuliti, pošnofati, zafuclan, krulba, trambulajs, butko, odšklemfati, se v slikanicah *O kravi, ki je lajala v luno* in *Tu blizu živi deklica* vzpostavljata askeza in izčiščenost jezika, ki potencirata pomen vsakega stavka. Pri *Deklici* so ti pomeni dodatno okrepljeni skozi ponavljanja, tako da kratko besedilo zareže z vso silo. Ob pisanju skrbno premišlujete o jezikovnih izbirah in njihovih učinkih?

Mlakar Črnič: Za pisca besedil je jezik enak material, kot je za kiparja kamen ali glina, za glasbenika zvok ali za plesalca gib. Jezik je gnetljiv, gibek, speven, zvočen in ritmičen, saj se ga da oblikovati v nove pomene, se z njim igrati, ga raziskovati in sestavljati v neštete kombinacije. Rada imam jezikovne igrarije. Menim, da je sodobna literarna tvornost za mladino danes bolj zavezana zgodbi in manj raziskovanju jezikovnega izraza. Ta je predvsem v prevodnih slikaniških izdajah obrzdan z likovnim jezikom, večinoma je zgodbe le še za ščepec, pa še ta je jezikovno preprosta. Zame sta

jezikovni izraz in jezikovna estetika zelo pomembna. Z vsako besedo se malo bojujem, zato ne pišem zelo hitro. Zvočnost jezika mora, če malo pretiravam, opisati škrebļanje deļja tako, da ga zaslišiš ali začutiš njegov hlad. Ritem mora poudarjati pomen. Źelim si, da bi bile povedi v kratki pripovedi, kakor je slikaniška, skorajda poezija. Da ne bi bilo ničesar preveč ali premalo, da bi pripoved imela svojo plimo in oseko, kakor voda. Da bi bila čutna.

Mušič: Vaša dela so bila večkrat predstavljena v druge medije; slikanice so bile podlaga za otroško dramsko predstavo *Kako sta Bibi in Gusti sipala srečo*, animirani film *Cipercoper* in radijsko igro *O kravi, ki je lajala v luno*. Koliko gre za "prevode" v nov medij in koliko se ta dela osvobajajo svoje literarne podlage? Koliko sodelujete pri njihovi produkciji?

Mlakar Črnič: Zelo sem vesela, kadar se to zgodi, saj imam rada vse zvrsti umetnosti, še zlasti gledališko ... Zgodbe so vse okrog nas, lahko postanejo slikanica, lutkovna predstava ali animirani film. Moje prve pravljice so zaživele najprej kot radijske pravljice, pozneje kot dramska in plesna predstava, radijska igra in animirani film. Zagotovo ima vsak od teh medijev svoje posebnosti, ki jih je treba upoštevati. Za radijsko igro *O kravi, ki je lajala v luno* (3. program Radia Slovenija – ARS) sem se lotila pisanja scenarija, pri čemer mi je prijazno pomagala režiserka Ana Krauthaker. Slikaniški medij ne prenese opisa vsake podrobnosti, v radijski igri pa dominira zvok. Vesela sem bila, da so me povabili v Invidin studio, kjer sem spoznala, kako dolgotrajen postopek je izdelava petnajstminutnega animiranega filma (*Cipercoper*, 2014), in v radijski studio k predstavitvi, kako nastaja radijska igra. Pri prenosu v dramski medij je zgodbo treba preliti v dialoge. Literarna predloga se zaradi teh zakonitosti medija vedno nekoliko predrugači, včasih odpre tudi kakšen nov vidik. Meni so takšna sodelovanja in predelave pri srcu. Branje zgodbe in njene izpeljave v drug medij se lepo dopolnjujejo. Da so Invidini umetniki animacije na čelu z Zarjo Menart, ilustratorko knjige *Cipercoperček*, dobro opravili svoje delo, priča tudi nagrada vesna za animirani film leta 2015 na portoroškem filmskem festivalu.

Mušič: Lani se je štirim slikanicam o Bibi in Gustiju pridružila peta. Kaj vas je pritegnilo nazaj k zbirki, katere prva slikanica je izšla pred petnajstimi leti? Predstavljam si, da ste v svoj pripovedovalski repertoar v bibliopedagoškem programu vključili tudi te zgodbe; kakšno razmerje vzpostavljate

do svojih simpatičnih junakov čez tako dolgo obdobje skupnega druženja, se ju kdaj naveličate?

Mlakar Črnič: Tale peta slikanica v resnici ni nova, ampak leta 2018 je izšla v slikaniški izdaji. Sprva je bila radijska pravlјica. Tudi v tem oziru je prenos v slikanico specifičen in zahteva nekatere prilagoditve. Kadar pripovedujemo ali beremo, si seveda lahko privoščimo več gostobesednosti, kot je prenese slikanica. Kar se tiče bibliopedagoškega programa, pa svoje pravlјice pripovedujem samo, kadar sem k temu izrecno povablјena, na primer na kakšni šoli ob zaključku bralne značke ali v kakšnem vrtcu. Junaka se mi še nista do konca izčrpala, predvsem pa so ilustracije Kristine Krhin iz slikanice v slikanico bolj mojstrske in me vabijo k nadaljnemu raziskovanju. Pravlјica *Kako sta Bibi in Gusti zalivala hišico* ima lirične ilustracije in hkrati humor, ki ga Kristini ne manjka. Pred kratkim je nastala še ena zgodba, *Kako sta Bibi in Gusti prezviјačila hrib*, in zelo me zanima, kakšna presenečenja se še skrivajo v Kristininem atelјeu.

Mušič: Tudi nas, bralce! Kako težko je sicer ohranjati kakovost in izvirnost pri takšnih serijah, zbirkah? Glede na to, da so vaše slikanice o Bibi in Gustiju večinoma prejele znak zlata hruška in bile nominirane za izvirno slovensko slikanico, se zdi, da vam to ne predstavlјa večjih težav.

Mlakar Črnič: Serije in zbirke, kakor jih spremljamo v vsakoletnih *Priročnikih za branje kakovostnih mladinskih knjig*, pogosto nihajo v izvedbi. Zato jih je tudi nekoliko tvegano pisati. Pri serijah je pomembno izpiliti dober koncept, pomembni so prepričljivi karakterji, da jih bralci hitro udomačijo, ter jasna sporočilnost, da bralec pri vsakem nadaljevanju ve, kaj naj od zgodbe pričakuje. Zbirka o Bibi in Gustiju na primer prinaša besedne igrarije, izmišljije in kozlarije, ki so otrokom všeč, saj se z besedami ves čas igrajo tudi sami, vsebinsko in likovno naravnano na štiri letne čase, za vsak letni čas po ena zgodba, ki jo poganja konflikt dveh nasprotujočih si karakterjev, smešne dialoge in možnost vživljanja v čustvovanje in razmišljanje obeh junakov. Trudim se, da sporočilnost naslavlјa tudi odrasle, saj sem prepričana, da je slikanica knjižni medij, namenjen več generacijam.

Mušič: Od leta 2001 urejate oziroma z Darjo Lavrenčič Vrabec sourejate *Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig*. Kaj ste opazili ob dolgoletnem spremljanju mladinske literature? Kako se, če sploh se, spreminja

mladinska knjižna produkcija? Bi izpostavili kakšne žanrske ali tematske posebnosti iz zadnjih let?

Mlakar Črnič: Priročniki za branje kakovostnih mladinskih knjig nadaljujejo tradicijo priporočilnih seznamov iz leta 1972 – takrat so izhajali v reviji *Otrok in knjiga* –, pa vse do danes. Kot samostojne, zaključene publikacije jih od leta 2000 izdaja Mestna knjižnica Ljubljana. Uredniški odbor *Priročnika* vsako leto pregleda in prebere vso knjižno produkcijo za mlade in ovrednoti kakovost posameznih del. Rezultate tega vrednotenja objavi v letni publikaciji, v kateri odlične knjige opremi z znakom zlata hruška ter tako javnosti predstavi seznam kakovostnih knjig. Vsako leto ob branju produkcije izpostavi tudi njeno vodilno temo (rdečo nit), lahko pa tudi zanimiv založniški pojav ali problem, ki se nam ponudi ob pregledu. V preteklosti smo v priročnikih izpostavili problem priljubljenih knjižnih zbirk za mladino in njihove kakovosti, pomanjkanje poučnih knjig za mlade (žal tudi v zadnji pregledani produkciji za leto 2018 nimamo nobene prejemnice znaka zlata hruška), berivo za mlade s posebnimi potrebami, izpostavili pa smo tudi različne aktualne teme, na primer družbenokritične pripovedi, tematiko umetnosti v literaturi za mlade, odraščanja, odnosa med individualnim in družbenim, tematiko igre v literaturi za mlade ... Lahko pa je *Priročnik* posvečen tudi različnim pomembnim jubilejem, na primer 60- in 70-letnici Pionirske in mladinskega knjižničarstva, letošnji (2019) na primer opominja na 10. obletnico prve podelitve priznanj zlata hruška.

Sodobna literatura za mlade zaznava različne probleme sodobne družbe, v zadnjem času begunsko tematiko, pred tem so bili v ospredju nasilje v družini, med vrstniki, spolne zlorabe, različne vrste zasvojenosti, sodobna tehnologija, odnosi med spoloma, med odraslimi in mladostniki, iskanje lastne identitete, odraščanje ...

Mladinska književnost se spreminja tudi na čisto formalni ravni, recimo v problemskem romanu že nekaj časa opažamo mešanje zvrsti, romane v verzih, likovne romane (risoromane), romane v stripu, v slikanicah so zanimive igralne slikanice, slikanice brez besedila (neme slikanice), večnaslovniške slikanice oziroma slikanice +, manj je zbirk kratke sodobne proze, prevedene poezije, še najmanj pa je dramatike, izjema so samo objavljeni scenariji za kakšen popularen mladinski film ...

Mušič: Če pogledamo s kvantitativnega vidika, je bilo glede na podatke iz *Priročnikov* število izdaj, ki ste jih s strokovnim odborom ovrednotili, v obdobju 2015–2017 nekoliko nižje (povprečno 753 na leto) v primerjavi

z obdobjem 2012–2014 (povprečno 840 na leto). Pri tem se je število z zlato hruško nagrajenih izdaj znatno povečalo: v triletnju 2012–2014 je bila povprečna letna bera 98 zlatih hrušk, v obdobju 2015–2017 pa kar 139. Kako bi komentirali ta porast kakovostne mladinske literature?

Mlakar Črnič: Mogoče za začetek pokomentiram vaša izhodišča oziroma številke. Ker so med zlate hruške vsako leto vključene tudi "zimzelenke" oziroma odlični ponatisi, je številka višja, kot če bi izpostavili samo novosti. Res pa je, da se delež novosti, ki so prejele zlato hruško, iz leta v leto veča. Leta 2010, na primer, je bilo iz produkcije mladinskih knjig izbranih 4,5 % zlatih hrušk, leta 2018 pa kar 10,8 %.

Zdi se, da sta prizadevanje za vrednotenje kakovosti mladinske literature in zlata hruška z leti vendarle obrodila sadove. Leta 2010, ko smo začeli podeljevati priznanja zlata hruška, je bilo razmerje v vrednotenju kakovosti naslednje: 35,8 % dobrih in 64,2 % slabih knjig, skupaj z neocenjenimi (teh je bilo 11,6 %), deset let pozneje pa je slika skoraj obrnjena, 64 % dobrih in 36 % slabih knjig. Tudi knjižne založbe in izdajatelji se razvijajo in rastejo. Imajo zanimive programe, v današnjih zahtevnih, skoraj kritičnih razmerah knjižnega založništva poskušajo izdajati tudi slovensko izvirno leposlovje, čeprav precej manj, in se borijo, da ostajajo na trgu z vedno manjšo družbeno podporo. Drznem si reči, da je Pionirska s svojim vrednotenjem kakovosti v vseh teh letih vendarle vplivala na njihovo delo in na njihovo kakovost. Na Strokovnih sredah je ves čas opozarjala na pomen kakovostne mladinske knjige, in to v vseh njenih segmentih. Ob letnih pregledih je opominjala na pomanjkanje uredniškega, lektorskega in korektorskega dela, slabo oblikovanje, ilustracije, naslovnice, prevode ... Ob knjižnih prenosih iz tujega kulturnega okolja je pogosto pogrešala spremno besedo, pri poučnih knjigah pa strokovnjake, ki bi jo ocenili in pregledali ... Februarja 2016 smo odprli debato o založniških standardih ... Vse to so najbrž razlogi, da je danes zlatih hrušk več.

S Praznikom zlatih hrušk na vsakoletnem slovenskem knjižnem sejmu povabimo k praznovanju zlate založnike ter posebej izpostavimo vsa njihova dela, ki so prejela znak ali priznanje zlata hruška. To je spodbuda in priznanje za njihova najboljša dela, ki so vredna vse pozornosti. Je tudi naša zahvala, saj je za Pionirsko vsaka kakovostna knjiga pomemben dogodek, praznik, še posebno če gre za slovensko leposlovno mladinsko knjigo. Želimo si, da bi bilo naše delo v prihodnosti še bolj osredotočeno na najboljše, na kakovostne knjige za mlade, in da bi imeli več časa in energije za promocijo zlatih hrušk v najširši javnosti.

Mušič: Letos ste za spremno gradivo k simpoziju *Med individualnostjo in družbenostjo*, ki se je odvil 15. maja, pripravili seznam prevedenih mladinskih literarnih del, ki so družbenokritična in vzpostavljajo nasprotja med individualnostjo in družbenimi konvencijami oziroma, če citiram, "izhajajo iz stališča nestrinjanja z 'reševanjem' trenutno najbolj perečih družbenih problematik". Ob seznamu ste opozorili tudi na tisti vidik kontroverznega v tej literaturi, ki poraja polemične odzive določenih družbenih skupin oziroma javnosti. Bi rekli, da je recepcija prevedenih del s seznama pri nas potekala podobno kot v njihovem izvirnem okolju ali je tematizacija določenih problematik pri nas manj "sporna" kot drugje?

Mlakar Črnič: Zanimivo je, da prenos mladinskega knjižnega dela iz drugega družbenega in kulturnega okolja ne vzbuja takšnih odzivov, kot jih je bilo deležno v svojem. Spomnim se primera odlične danske avtorice Jane Teller (pri založbi Mladinska knjiga je izšla njena zbirka kratkih zgodb z naslovom *Vse*, 2019), založba Grlica pa je leta 2006 izdala njen kratki roman z naslovom *Nič*, ki mu je Pionirska prisodila zlato hruško. Gre za kontroveržno zgodbo (gre za dvom o smislu življenja), ki je bila na Danskem večkrat nagrajena, a je izzvala tudi veliko nasprotovanj staršev in šolskih knjižničarjev, ker s svojim nezaupanjem v smisel življenja otroke prikrajšuje za pozitiven pogled na svet. Pri nas vsa ta leta ni doživela burnejšega odziva. Kot drugod po svetu so tudi pri nas najbolj na udaru domači avtorji. V zadnjem času je sprožila burnejši odziv prevedena knjiga ameriškega avtorja Jaya Asherja *Trinajst razlogov* (Mladinska knjiga, 2012), ki izpostavlja problem mladostniške samomorilnosti. Knjiga je bila v Ameriki, kot poroča ALA, ameriško bibliotekarsko združenje, ki vsako leto beleži vse pritožbe in kritike neprimernega branja ter izda letni seznam najbolj spornih in prepovedanih knjig, kritizirana zaradi za mladino neprimerno prikazane problematike samomorilnosti. Tudi v Sloveniji so se oglasili strokovnjaki s tega področja, a so bolj kot knjigo izpostavili televizijsko serijo, ki je nastala po istoimenskem romanu in je bila predvajana tudi na slovenski televiziji.

Mušič: Zdi se, da vaše bibliopedagoško delo vključuje veliko gibanja, ga združuje s pravljicami, kar do določene mere nasprotuje konvencionalni podobi zbranega, mirnega poslušanja pravljic. Kako otroci prisluhnejo pravljicam ob jogi ali na pravljicnih sprehodih po Ljubljani? Morate v teh primerih prilagoditi način pripovedovanja?

Mlakar Črnič: Veselilo me je razvijati alternativne oblike bibliopedagogike, ena izmed njih, ki se sicer v zadnjem času več izvaja po slovenskih

knjižnicah, je pravljlična joga (po metodi Urške Križaj Božič, pri kateri sem opravila osnovno izobraževanje). Jogo s pravljičami je pri nas sicer začela izvajati Knjižnica Ivana Potrča Ptuj (Liljana Klemenčič). Motivacija za uvedbo različnih podobnih oblik, kot sta zgoraj omenjeni, izhaja iz bibliopedagoške prakse. Današnji otroci so bolj vizualno naravnani ter potrebujejo več motivacije za umirjanje in vaje v pozornosti. Obstajajo različni načini posredovanja zgodbe z gibanjem, jaz sem ga poimenovala pravljična gibalnica, v pripovedovanje zgodbe so nanizani jogijski položaji oziroma živalske asane. Iz izkušenj vem, da otroci danes potrebujejo več tišine, več poslušanja (pripovedovanje ob knjigi ali brez nje, glasno interpretativno branje, poslušanje radijskih pravljič in radijskih iger) ter vzganjanja pozornosti, po drugi strani pa tudi več usmerjenega in obvladanega gibanja. Seveda je pripovedovanje z gibanjem drugačno, sama prireditev zahteva priredbo, skrajšavo, poenostavitev zgodbe, koncentrira se na njen dogodkovni lok, na katerem se izmenjujejo glasovni in gibalni elementi, zato je treba izvedbo zelo natančno in vnaprej načrtovati.

Literarni sprehodi po Ljubljani so bibliopedagoška oblika, ki jo izvajam od leta 2003. Prijavljenim skupinam vnaprej pošljem seznam slikanic, ki tematizirajo Ljubljano (ljublanske pravljičice), tako da vsebino večinoma že poznajo, na dvournem sprehodu po stari Ljubljani pa jih skupaj obnovimo in se o njih pogovarjamo na vnaprej določenih desetih postajah. Ob tem jim zastavljam različne literarne uganke, ki osvetlijo zgodbo z različnih zornih kotov. Na sprehodu zasledujemo tudi druge cilje, spoznavamo ljubljanske kulturne ustanove in njihovo delo (splošna knjižnica, knjigarna, antikvariat, RTV Slovenija, Pionirski dom), ustavimo se ob spomenikih pomembnih avtorjev, ki jih srečamo na literarni poti, in spotoma odkrivamo, kako iz zgodbe nastane predstava, slikanica, radijska igra ... Mestna knjižnica Ljubljana bo do leta 2020 o literarnih sprehodih pripravila poučno slikanico.

Mušič: In če se na koncu s pravljičnih sprehodov vrneva nazaj domov, v knjižnico: kako bi po vašem mnenju še lahko preoblikovali ta prostor, da bi sovpadel z navadami in potrebami sodobnega mladega bralca? S kakšnimi projekti se boste v Pionirski soočali v prihodnje?

Mlakar Črnič: Kot sem že omenila, želimo v Pionirski svoje delo v prihodnosti še bolj posvečati promociji kakovostne mladinske literature, zlatim hruškam, in z njimi k branju nagovarjati najširši krog mladih in odraslih. V jubilejnem letu 2020, ki smo ga poimenovali kar *leto zlatih hrušk*, načrtujemo promocijo zlatih hrušk za "bralni teren" z naslovom *Ugriznimo v zlate*

hruške: ob 10. obletnici priznanj zlata hruška. Širšo javnost bomo skozi leto 2020 nagovarjali z naslednjimi dogodki: s Tednom zlatih hrušk januarja 2020, in sicer skupaj s knjigarno Konzorcij (za različne skupine uporabnikov), razstavo zlatih hrušk in priznanj zlata hruška z ilustratorko Hano Stupica v izložbi knjigarne Konzorcij; v sodelovanju s Slovensko sekcijo IBBY načrtujemo bralno-spodbujevalno akcijo Ugriznimo v zlato hruško; v sodelovanju s televizijsko oddajo *Male sive celice* predlagamo v branje zlate hruške (ur. Maruša Prelesnik Zdešar); z “minifestivalom” Ugriznimo v zlate hruške; in ne nazadnje z aprilskim simpozijem, ki bo v letu zlatih hrušk in ob 10. obletnici priznanj zlata hruška strokovni in laični javnosti predstavil rezultate različnih bralnih dogodkov, ob koncu leta 2020 pa bomo njihov sij razširjali tudi z jubilejno publikacijo, ki bo poleg zgibank in plakatov prav tako v pomoč pri promociji znakov in priznanj zlata hruška.

Mušič: Kaj pa vaše lastno ustvarjanje? Omenili ste, da nastaja nova slikanica o Bibi in Gustiju – pišete in pripravljate še kaj novega?

Mlakar Črnič: Nova slikanica o Bibi in Gustiju naj bi izšla enkrat v prvi polovici leta 2020. Ker govori o poteh, ki so začrtane naravnost proti cilju in jim z Gustijem rečeva kar “navzgoršnjice”, v nasprotju z onimi, ki so bolj “okrogpotke”, in jih imam tudi sama najraje, težko rečem, kdaj bo katera od zastavljenih zgodb prikolovratila naokoli. Morda bo *prišpencirala*, ko bom šla že v *penzijo*.

Foto: Tihomir Pinter

Sodobna slovenska poezija

Boris A. Novak

Filharmonični orkester

Mladinski abonma

Sem sicer poet,
a se imam
za neke vrste
filharmonika.

Moja ljubezen
se imenuje
Monika.

*
**

Vsak zvok
ima svoj tok.

Vsak instrument
ima svoj barvni pigment.

Vsak orkester
je pa pester.

*
**

Glasba
je večna
zvočna
preobrazba.

*
**

Glas
je trenutek,
ki je izbrisan,
brž ko je zapisan
v čas.

In ostaja
le kot občutek.

*
**

Uho
je ogledalo
tišine.

*
**

Kitara
je les,
s strunami ozvočen
v solzo.

*
**

Na (v stihu le nasluteni) jasi sluha
žubori kitara s šestimi strugami
in odnaša s seboj pijane prste, prste časa.

*
**

Harfa
je sinja
zvočna barva.

*
**

Med instrumenti
je rog
najstarejši bog.

*
**

Je zvok v trobenti,
ki te zgodaj zjutraj
sadistično zbudi,
o, jebenti!

*
**

Pozavna
svoj lastni odmev
pozavga.

*
**

Flavta
je lastovka
brez perutnic:
flavta – flastovka!

*
**

Klarinet
pleše
čez svet.

*
**

Saksofon
je zlat
krik
zraka.

*
**

Oboa
je orožje dvoboja
med zvokom
in zrakom,
med lesom
in telesom,
med višino
in tišino.

*
**

Fagot
je zvočni
falot.

*
**

Vsak orkester,
če je spodoben,
potrebuje dober boben.

Boben
je ritmični
poden
za skladbo,
skladovnico zvokov,
glasbeno stavbo
iz nevidnih zidakov.

*
**

(kviz o godalih)

Kaj postane vijolica,
ko zraste?

Violina.

Kaj postane violina,
ko zraste?

Viola.

Kaj postane viola,
ko zraste?

Čelo.

Kaj postane čelo,
ko zraste?

Bas.

Ne, ni res!
Ko čelo zrasede,
postane –

PLEŠA!

*
**

Klavir
je nemir
za urne prste
in zvočne vrste.

*
**

Odmev
je zvok,
ki hoče
premagati
svojo smrt.

*
**

Jok
stoka
kot violinski lok.

Smeh
pa se nalezljivo širi
kot harmonikin meh.

Jok in smeh
sta instrumenta
v simfoničnem orkestru srca.

*
**

Glasba.
(To je
vse.
Več
pesem
ne more
reči.)

*
**

Tostran
zvok,
onstran
zvezde.

Sodobna slovenska proza

Foto: Miran Juršič

Maša Ogrizek

Abecednikova 25

Živjo! Jaz sem Andrej, Andrej Žigon. Čeprav sem star že skoraj enajst let, me vsi kličejo Mali. Živim na Abecednikovi ulici 25 v najbolj kul bloku na svetu. Tja sva se z očkom preselila pred dobrim letom, ko naju je zapustila mami. No, ona pravi, da ni zapustila naju, ampak da mora najti sebe. Ne vem, zakaj je morala zato prepotovati pol sveta, saj je Ameriko odkril že Krištof Kolumb!

Preden smo se izgubili, smo skupaj živeli v majhni hiši zunaj mesta. Ko je mami odšla raziskovat sebe in svet, se je očka na vsak način hotel preseliti, saj ga je v starem domu vse spominjalo nanjo. Prijavil se je za hišnika v bloku, da bi dobila stanovanje, in začuda je bil izbran! Kot kaže, jim je napisal res dobro pismo. Očka je namreč pisatelj in o hišnih popravilih nima pojma. Na srečo namesto njega vse postori gospod Hladnik iz drugega nadstropja. A o tem kasneje.

Naš blok je star in nima dvigala. Ima pet nadstropij in v vsakem so štiri stanovanja, na terasi pa sta si gospod Zidan in gospod Žužek sezidala majhno hišico. Midva z očkom živiva v pritličju, v dvosobnem hišniškem stanovanju. Očka v svoji sobi pogosto lista stare albume in obuja spomine na srečne čase. Ponoči pa čaka, če mu bo mami poslala kakšen sms iz Amerike, kjer je takrat dan. Zato je čisto neprespan in vstane šele, ko se jaz že vrnem iz šole.

Zdaj že dobro poznam vse stanovalce našega bloka. Skoraj pri vseh sem že bil na obisku, pri več kot polovici sem že jedel kosilo ali vsaj malico,

pri družinah Cerovski in Vrabič sem večkrat tudi prespal. Očka pravi, da je naš blok moja razširjena družina. Meni je to všeč. Če je eden od mojih "sorodnikov" tečen, jih še vedno ostane cel kup, s katerimi se lahko družim. In če očka speče ribe, ki jih ne maram, lahko pozvonim tam, kjer diši po pici ali potici. In koliko zanimivih stvari izvem, ko klepetam s sosedi! Nikoli več si ne želim živeti v hiši.

Očka pravi, da imam družabnost po mami. On je najraje doma in bere ali piše. No, malo sem pa tudi po njem. Obožujem besede, sploh take bolj posebne. Kamor koli grem, prisluškujem, če bom slišal kakšno, ki je še ne poznam. Zato me ljudje pogosto oštevajo, da vlečem na ušesa. Potem na telefonu ali računalniku detektivsko poiščem njihov pomen.

Tale zvezek mi je podaril očka. Odločil sem se, da bom vanj zapisoval vse, kar se mi zanimivega dogaja v šoli ali doma. Pa še kakšne nenavadne besede za povrh. Kadar pišem, se mi zdi, kot bi misli, ki mi podivjano poskakujejo glavi, spravil v red. Kot bi bile otroci v vrtcu, ki se primejo za roke in gredo na sprehod.

Za začetek sem narisal načrt našega bloka. Da spravim v red še številne sosede, ki živijo v njem.

RAZPORED STANOVANJ V BLOKU:

dvosobno	enosobno	garsonjera	trisosobno
P Jaz in očka	A	B	C
1 Č	D	E	F
2 G	H	I	J
3 K	L	M	N
4 O	P	R	S
5 Š	T	U	V
TERASA: Z in Ž			

Angleščina in slovenščina sta moja najljubša predmeta. Angleško obvladam, ker se veliko pogovarjam z Atom, ki živi v stanovanju zraven najinega. V resnici mu je ime Albin, piše pa se Allbright, a ga kličem kar Ata. Gospod Allbright bi bilo preveč komplicirano, Albin pa se mi zdi zafrkljivo, saj je temnopolt, ne pa albino. On mene kliče Andy, kar ni vseh mojemu očku, ki pravi, da je Andrej veliko lepše. Ata se je v naš blok priselil naravnost iz Amerike, natančneje iz Arizone.

Zadnje čase se veliko pogovarjava o tej ameriški zvezni državi, saj mi mami pošilja številne selfije iz tamkajšnje puščave. Res je lepa, moja mami. Nič čudnega, saj je igralka. Očka me vedno popravlja, da je amaterska igralka. Dokler ni odšla v Ameriko, da bi postala ta prava igralka, je bila zaposelna kot vremenarka na Kanalu A. Kadar me pokliče prek Skypa, vedno pravi, da bova tudi midva z očkom prišla za njo ASAP. Očka je alergičen na vse kratice, sploh angleške, ta pa mu gre še prav posebej na živce, saj mami govori "takoj ko bo možno" že več kot leto dni. Mene ne moti, da njen "takoj" tako dolgo traja, saj se nočem preseliti z Abecednikove 25. Tukaj imam veliko prijateljev, pa tudi šola je čisto blizu.

Moji mami je ime Angela, a se je zdaj preimenovala v Angie. Očka jo je včasih, ko smo še živeli skupaj, klical "angelček." Odkar je odšla, pa ji, kadar je jezen, reče "hudičeva afna". Jaz se delam, da tega ne slišim. Očka sicer rad razglša, da je ateist in ne verjame niti v anjele niti v hudiča.

Ata pravi, da je resnični hudič alkohol. On že ve, saj že več let redno obiskuje srečanja anonimnih alkoholikov. Kadar pridem na obisk, vedno pije ananasov sok, zraven pa jeva ajdov kruh, na katerega na debelo namaže arašidovo maslo. Bojda so vsi Američani nori nanj. Ata pa je nor na veselje in astronave. Tistega Armstronga, ki je prvi stopil na Luno, je celo osebno spoznal. Noro! Ata bi rekel: "Amazing!"

Ko je bil mlad, je bil Ata pravi atlet, zdaj, ko jih ima že čez osemdeset, pa težko hodi, saj ga muči artritis. K sreči živi v pritličju in mu ni treba hoditi po stopnicah. Včasih me prosi, da mu skočim po kakšno malenkost v trgovino, on pa mi v zameno pregleduje domače naloge za angleščino. Zadnjič nam je učiteljica naročila, da napišemo spis z naslovom *My amazing friend*. Jaz sem si izbral Ata. Opisal sem, kako se je pred več kot štiridesetimi leti zaljubil v učiteljico angleščine Ano Arhar iz Ajdovščine, ki se je z avtobusom peljala z enega konca Amerike na drugega na obisk k svoji teti oziroma *aunt*. V eni od okrepčevalnic ob avtocesti je spoznala Ata, ki jo je povsem očaral, ker je tako dobro igral na alt saksofon. Najprej sta skupaj živela v Ameriki, ko sta se upokojila, pa sta se preselila v naš blok. Ko je gospa

Ana pred nekaj leti umrla, se je Ata od žalosti zapil, a ga je k sreči kmalu srečala pamet in je začel hoditi na srečanja AA.

Ata mi pravi, da moram biti z očkom potrpežljiv, saj je hudo, ko izgubiš ljubezen. "Ah, amore, amore," včasih vzdihuje očka, ko gleda mamine fotografije. Tudi jaz jo pogrešam. A k sreči imam očka, Ata in ostale *amazing* sosede.

AA – ANONIMNI ALKOHOLIKI – NEKAKŠEN KROŽEK ZA LJUDI, KI SO NEKDAJ PREVEČ PILI, ZDAJ PA SI STOJIJO OB STRANI, DA BI OSTALI TREZNI.

Ata mi je povedal, da na srečanja AA hodi tudi neki avtomehanik, ki se je zaletel z avtomobilom, ker je vozil pod vplivom alkohola. Od tedaj že dvajset let ni spil niti kapljice. Aleluja!

ALBINO – KADAR SI ZELO BEL, TUDI ČE SI ČRNE TEMNOPOLT, NO, PA TUDI ČE SI BELEC, KER NIMAŠ PIGMENTA. TUDI ZAJCI IN DRUGE ŽIVALI SO LAHKO ALBINI.

Moja sošolka Aja ima albino podgano, ki ji je ime Aljaska.

AMATER – ČE NEKDO DELA NEKAJ ZATO, KER MU JE FINO, NE PA ZATO, KER MORA ZA SLUŽBO.

Gospa Nosan iz tretjega je amaterska opravljivka, ker rada vtika svoj nos v stvari, ki se je ne tičejo, po poklicu pa je aranžerka in ureja izložbe trgovin.

ASAP – ANGLEŠKA KRATICA ZA *AS SOON AS POSSIBLE* ALI PO SLOVENSKO *TAKOJ KO BO MOŽNO*.

Moj očka, ki ne mara kratic, mi večkrat teži: "Andrej, odnesi smeti prec, takoj zdaj!"

ATEIST – ČLOVEK, KI NE VERJAME V BOGA.

Jaz se ne ukvarjam preveč z bogom, ampak kadar pišemo matematiko ali biologijo, molim, da bi dobil vsaj trojko.

ANONIMEN – ČE NE POZNAMO IMENA IN PRIIMKA NEKEGA ČLOVEKA.

Res mi gre na živce, kadar se kdo anonimno oglašja na forumih. Kdor se podpisat boji, naj molči!

ARTRITIS – TAKA BOLEZEN, DA IMAŠ VNETE SKLEPE IN TE ZELO BOLI, PA LAHKO IMAŠ OD TEGA KRIVE PRSTE NA ROKAH ALI NOGAH.

Ata se heca, da ima raje artritis kot pa "strica Alzheimerja" – to je, če vse pozabiš, tudi to, kje stanuješ.

Brez zveze! Ravno danes sem zbolel, ko naj bi šel s šolo na bazen. Celo noč sem bruhal in še vedno me boli glava. Bedno, da nikoli ne zbolim, kadar pišemo biologijo. Očka vztraja, da moram biti pri sosedu Bulatu, dokler se on ne vrne iz bolnice. Brez skrbi, z očkom ni nič narobe, le na obisk k babici gre, ker ji je včeraj obljubil. Brez problema bi bil sam doma, ampak očka se boji, da mi bo spet slabo in ne bo nikogar, ki bi poskrbel zame.

Če povem po pravici, se mi zdi Branko Bulat malo ubrisan. Ima dolgo brado in velik trebuh, naokoli pa vedno hodi bos. Po poklicu je bibliotekar, a je zaradi številnih bolezni pogosto na bolniški. Cele dneve brezdelno poležava in bere, ko se utruji, pa brenka na bendžo in si zraven brunda bluzovske napeve. Nekateri v bloku ob tem bentijo, da je navaden blefer in da mu nič ni. Očka ga vedno brani, da ima briljanten um in da je eden redkih, s katerimi se lahko brez konca in kraja pogovarja o bistvenih stvareh, ne pa o samih banalnostih. No, moram priznati, da tudi jaz pri njem vedno izvem blazno zanimive reči.

Ko sem zjutraj vstopil v njegovo mini garsonjero, mi je spet šlo na bruhanje. Ampak ne zaradi mojih bacilov, ampak zaradi blaznega smradu! Bulat se je namreč za zajtrk basal z bageto, ki jo je trgal kar z rokami in koščke namakal v bakala. Bljak! Zraven je divje srkal belo kavo in listal debelo buklo o Egiptu. Na glas mi je prebral poglavje o balzamiranju faraonov. Mumije se mi zdijo *the best*!

A malo sem bil tudi žalosten, ker sem se spomnil na babi, ki je zadnje čase bolj betežna. Pravi, da bo kmalu umrla in da noče pogreba; svoje telo bo raje podarila v medicinske namene. Saj po svoje je res bedno, da buljimo v trupla faraonov. Jaz se bom babi vedno spominjal takšne, kot je običajno prišla na obisk: na biciklu, z bež baretko, izpod katere so kukali beli lasje, in s polno košaro borovničevega biskvita.

Tudi mucka od gospoda Bulata ima bele lase, no, dlako. Ime ji je Beatrice. Meni se zdi to butasto ime za mačko. Baje je iz ene znane knjige - ne mačka, ampak ime. No, kakor koli, ta mucka je breja in bo kmalu dobila mladičke. Jaz bi takoj imel enega, da bi ga božal. Še raje bi imel kužka, ampak očka pobesni, če bleknem kaj v zvezi s tem. "Pha, da bova imela bolhe! Brez debate!" se jezi in odbrzi v svoj brlog.

Ko me je prišel iskat, je očka Bulatu v zahvalo prinesel biografijo o nekem znanem bluzovskem pevcu, bradati sosed pa me je pohvalil, da sem brihten poba in da imam bogat besedni zaklad. Očka se mi je blago nasmehnul in me pobožal po laseh. Povedal mi je, da se babica počuti veliko

bolje in da kmalu pride na obisk. Odkar živiva v bloku, je še ni bilo, ker se ji zdi bedasto, da sva se preselila iz hiše. A zdaj je spoznala, da so to brezvezne bedarije. Bistveno je, da smo živi in da se imamo radi!

* * *

Zvečer me je poklical sošolec Borut in se bahal, da je bil na bazenu hiter kot blisk. Uf, sem se kar oddahnil, da sem zbolel, saj v plavanju ne blestim. Kakšen dan! Zdaj skočim še v banjo, potem pa brž v posteljo. Upam, da bom spet bruhal. Jutri namreč pišemo biologijo!

BIBLIOTEKAR – TAKO SE BOLJ NOBEL REČE TISTIM, KI DELAJO V KNJIŽNICI. V naši šolski knjižnici dela bibliotekarka Brigita, ki mi vedno, kadar si izposodim knjigo, podari bombon.

BLEFIRATI – ČE SE SAMO PRETVARJAŠ, DA NEKAJ ZNAŠ, V RESNICI PA NIMAŠ POJMA.

Sošolka Brina mi je povedala, da se je Borut bahal ob bazenu z najnovejšimi podvodnimi očali, ko je bilo treba plavati, je pa blefiral, da si je zvil nogo.

BANALNOST – ČISTO NAVADNA IN NEZANIMIVA STVAR.

Jaz obožujem živali in vem veliko o njih, zato me spravlja v obup, da se pri biologiji učimo same banalne podatke. Beda!

BAKALA – OBUPNO SMRDLJIV NAMAZ IZ RIB.

Sosedu Bulatu se je nekaj bakalaja zataknilo v brado. Bljak!

BALZAMIRATI – S POSEBNIMI SNOVMI NAMAZATI TRUPLO, DA NE RAZPADE.

Če bi balzamirali vse ljudi, ko umrejo, ne samo faraonov, bi bil že cel svet prekrit z mumijami.

BETEŽEN – STARINSKI IZRAZ ZA TO, ČE SI ŽE MALO UPOGNJEN IN STAR.

Vesel sem, da babi ni več betežna in se bo kmalu z biciklom pripeljala na obisk. Tokrat bom jaz spekel bananino torto zanjo.

Cvek iz biologije! Očka bo ponorel! Pisali smo zgradbo celice. Res sem cepec, da sem pozabil, da je sestavljena iz celične membrane, ki prepušča v celico ali iz nje le določene snovi, v notranjosti pa sta citoplazma in jedro. Brez odgovora je ostalo tudi vprašanje o parameciju. Vse, kar sem si zapomnil o tem enoceličnem organizmu, je, da ima mala usteca in zadnjico čisto skupaj. To se mi zdi za crknit smešno, zato sem se med testom začel smeјati. Učiteljica Copic me je za kazen poslala iz razreda, še preden sem rešil test do konca.

Po pouku sem šel k sošolcu Cenetu, ki ima same petice. Skupaj bova naredila popravo testa. Tudi Cenetova družina živi v pritličju, tako kot midva z očkom. Pišejo se Cerovski. Gospa Cveta ima v naselju svojo cvetličarno, gospod Cerovski pa je policist, ampak tak v civilu. Je zelo strog in vse v bloku nadira, če hodijo po stanovanju v coklah ali čez okna frčajo cigaretne ogorke. Vedno, kadar pridem na obisk, mi takoj ponudi copate. Doma sem vedno kar v nogavicah. Cene ima še starejšega brata Cirila, ki je prepotoval že cel svet. Trenutno je na Cipru. Gospa Cveta se heca, da je več na cesti kot doma. Cenetova mama se mi zdi carica, ker nama vedno skuha kavo iz cikoriје, zraven pa postreže cimetove piškote. Ona obožuje pravo turško kavo. Kdaj pa kdaj si zraven prižge cigareto, a le, kadar smo sami, da ne bi njen mož zganjal cirkusa.

Doma sem razmišljal, da sva, odkar je odšla mami, z očkom zelo majhna družinska celica. Najina celična membrana je hecna – očka težko spusti koga v stanovanje, jaz pa sem cele dneve naokrog. Prej je bila mami jedro naše celice in sva z očkom krožila okoli nje kot čmrlja okrog cvetice. Ah, danes sem malo cmerav. Res bi se rad crkljal z mami, čeprav sem že “cel fant”, kot rada reče babi. Ne maram biti sam, posebno kadar je tema. A danes sem, ker je očka gost televizijske oddaje o cenzuri pri pisanju. Dolgcajt! Raje bom gledal celovečerno risanko o prijazni coprnici Cilki.

Včasih si želim, da bi se zgodila coprnija in bi bila mami spet doma. Zdaj se že celo večnost ni oglasila. Poslala pa nama je kartico, na kateri je zago-rela ženska v citronastih kopalkah, zraven pa je palma in napis California. Zadaj je nakracala: “Sem blizu cilja. Cmok, mami.” Ko sem jo prebral, sem dobil cmok v grlu. Že drugič danes! Prvič je bilo, ko sem izvedel za cvek. Očku sem zvečer poslal sms in mu vse priznal. Upam, da ne bo cepetal od jeze, ko se vrne.

* * *

Noro! Nikoli ne boste verjeli, kaj se je zgodilo potem. Po celem dnevu zoprnij sem crknjen zaspal na kavču pred televizorjem. Kar naenkrat sem pred vhodnimi vrati zaslišal cviljenje. Zatem je vstopil očka in me cmoknil na lice, nato pa me je celega prelizal. No, tako sem vsaj mislil. Ko sem odprl oči, sem zagledal najbolj cortkanega cukrčka. "Pa imej svojega cucka!" se je zasmel borec proti cenzuri. On je najbolj carski očka na vsem svetu! In jaz imam končno svojega psa! Celo noč se bova crkljala. Kako naj mu dam ime?

CRKNITI – TAKO SE GRDO REČE, KADAR KDO UMRE. ZA ŽIVAL JE LEPŠI IZRAZ POGINITI, ZA STVARI PA SE LAHKO REČE, DA CRKNEJO.

Cene pravi, da bi crknil, če bi dobil štirko. Meni pa bi se zdelo carsko, če bi me pobralo od preveč smejanja. Seveda šele, ko bom že star in znucan.

CIVIL – TO POMENI, DA NE NOSIŠ UNIFORME.

Gospodu Cerovskemu se že od daleč vidi, da je policist, čeprav je v civilu, ker se v vse vtika in se dala, da je glavni.

CIKORIJA – TAKA KAVA ZA OTROKE IN STARČKE.

Cimetovi piškoti se mi običajno razlomijo v cikoriji, potem pa nastane cela packarija.

CMERA – TAKO REČEŠ NEKOMU, KI MU GRE ZA VSAKO FIGO NA JOK.

Všeč mi je tista pesem, v kateri Kekec prepeva, da mile jere in kisle cmere ne gredo v štric z njim. No, danes bi to veljalo tudi zame.

CENZURA – ČE NEKAJ NE SMEŠ REČI ALI NAPISTI, KER SE DRUGIM ZDI NEPRIMERNO.

Gospa Cveta zganja cenzuro kar sama nad sabo in ne kadi pred gospodom Cerovskim, ker on sovraži cigaretni dim.

Čarli! Tako sem dal ime svojemu kužku. Je čivava, ampak očka pravi, da ni čistokrvna, ker nima rodovnika. To me čisto nič ne briga, samo da je čila in zdrava. Čarli je še dojenčica. No, malčica, saj se ne doji več, drugače ne bi mogla stran od mamice. Vse na njej je mičkeno: mičkenei zobki, mičkenei krempljčki, še celo kakci so mičkenei. Očka mi teži, da jo moram čim prej naučiti čistoče. Meni se zdi to čisto nemogoče!

Jutri bom šel po nasvet k sosedi Čarni, ki živi tik nad nama. Ima dolge črne lase in je običajno oblečena v vijoličaste čipkaste obleke, ki segajo do tal. Čeprav nima psa, ampak tri mačke, najbrž ve, kako se četveronožce nauči reda in čistoče. Ko sem bil zadnjič pri njej na obisku, sem opazil, da ima na balkonu, ki ga čez in čez prekrivajo dišeče rože, tudi mačje stranišče.

Tudi Čarna piše knjige, tako kot očka. On pravi, da njeno čira-čara pisanje o čakrah in čudežnih energijah ni vredno počenega groša, čeprav ni še nobene prečital. Tudi drugim v bloku gre v nos, ker je drugačna. Gospa Nosan pravi, da je čarovnica. Seveda so to navadne čenče. Po mojem jih razjeda črv ljubosumja, ker je Čarna tako čarobna. Gospoda Bulata pa ob pogledu nanjo preplavijo drugačna čustva. Zadnjič sem ga slišal, kako je prepeval: *Čarna, usedi se mi v naročje, te bom čohal ves večer ...* Grozljivo, če si predstavljam tega čudaka skupaj z njo! Jaz mu že ne bi pustil, da čoha mojo Čarli!

* * *

Danes sva bila s Čarli pri Čarni. Čudovito smo se imeli. Najprej sva iz črtastih skledic jedla čičerkino juho, potem sva iz pikčastih skodelic pila črni čaj z mlekom, zraven pa sva čvekala o vsem mogočem in zobala čokolado. En košček sem ponudil tudi Čarli, a mi je Čarna razložila, da je psi ne smejo jesti. Potem mi je dala list papirja in črnilo in mi naročila naj nanj čečkam, kar mi pade na pamet. Narisal sem lesen čoln, ki je nasedel na čereh, okoli njega pa divja črna nevihta.

Čarna je sprva zaskrbljeno nagubala čelo, potem pa me je nežno objela. Rekla je, da vsakdo kdaj pa kdaj pristane na čereh. Zaupala mi je, da je bila nekdaj poročena s čemernim Črtom, a ga je dala na čevelj, saj črnogledosti ne prenese. Prepričana je, da bi dobila čir na želodcu, če bi ostala z njim. Zdaj je srečna ločenka. Ko sem ji povedal za mami in očka, je rekla, da oba potrebujeta čas. Mami zato, da odkrije, kaj jo osrečuje. Očka pa zato, da preboli, ker ga je zapustila, pa čeprav le začasno. Čarna mi je naročila, da naj je ne čakava več in da naj živiva tukaj in zdaj.

Odločil sem se, da dam tudi jaz Čarli čas, da se nauči lulati in kakati zunaj. Čuval jo bom, da se bo pri meni počutila varno. Všeč ji je, kadar si jo položim na prsi in jo čohljam pod brado in za ušeski. Meni pa je všeč, ko čutim, kako diha. Takrat se zgodi čarovnija: zdi se mi, kot bi se ustavil čas in bi na velikanski čezoceanki mirno plul čez morje.

ČISTOKRVEN – TAKO SE REČE PSU, KATEREGA OČKA IN MAMICA, DEDEK IN BABICA IN TAKO DALJE SO BILI ISTE PASME.

Čisto vseeno mi je, ali je Čarli čistokrvna ali ne. Čim prej pa jo moram naučiti čistoče, da ne bo več lulala v očkovo košaro s časopisi.

ČER – VELIKA IN OSTRA SKALA OB MORJU.

Kadar sem občutljiv, se mi zdi, da me za vsakim ovinkom čaka kakšna čer.

ČEMEREN – TAKO REČEMO, KADAR JE NEKDO SLABE VOLJE.

Naša čistilka v šoli je čemerna, kadar umažemo hodnik z blatnimi čevlji.

ČRNOGLED – TAK ČLOVEK, KI SE MU ZDI VSE ČISTO BEDNO IN PRIČAKUJE, DA BO TUDI V PRIHODNJE TAKO.

Črna pravi, da je na svet bolje gledati skozi rožnata kot skozi črna očala.

ČIR NA ŽELODCU – LUKNJA ALI RAZPOKA V ŽELODCU.

Čir na želodcu ti zvrtajo skrbi. Pa preveč črne kave tudi.

Danes je moj enajsti rojstni dan. Cela dekada in še eno leto za povrh. Dolgo nisem pisal dnevnika, ker sem imel toliko drugega dela! S Čarli vsak dan divjava naokrog; zelo rada se družì z drugimi psi, zato greva velikokrat v park, kjer najprej prevoha vsa drevesa. Baje ji diši lulanje njenih prijateljev. *Disgusting!* bi rekel Ata. Najbolj se razume z majhnim dalmatinčkom Diegom. Njegova lastnica je deklica Daša, ki rada na ves glas deklamira dolge pesmi. Pravi, da je učenje na pamet dobro proti demenci. Zafrkaval sem jo, da je pri desetih premlada, da bi jo skrbelo zaradi demence. Ona pa se ni dala: rekla je, da bo pri devetdesetih živ dokaz, da njena teorija drži. Daša je res duhovita, zato rad debatiram z njo. Ona pravi, da imava izvrstne besedne dvoboje.

Dašo sem povabil na rojstnodnevno zabavo. Sprva sem hotel povabiti cel blok, a je bil očka odločno proti. Rekel je, da ni dobrodelna ustanova, da bi dal toliko denarja za hrano in pijačo. Zelo težko sem se odločil, koga naj povabim in koga ne. K sreči sta me odrešila nova soseda, Denis in Doris Dobrilović. Pred kratkim sta se preselila v enosobno stanovanje, ki ga je Doris podedovala od svojega dedka. In prav danes, na moj RD, je pred blokom piknik za dobrodošlico. Pobudo zanj je dala Čarna, saj je po njenem mnenju treba negovati dobrososedske odnose. Ko je izvedela, da na ta dan praznujem, je rekla, da bomo pač ubili – no proslavili – dve muhi na en mah. Res je največja dobričina, kar jih poznam!

Očka je zadnje čase strašno dobre volje. Vse odkar je v Drami po naključju srečal nekdanjo sošolko Dragico, ki je ni videl že skoraj dvajset let. Pravi, da mu je drago, da sta lahko drug z drugim, ne da bi bila vedno drama. To se mi zdi dvorezen meč: po eni strani sem vesel za očka, po drugi me skrbi, da sta šla z mami dokončno narazen. Čarna pravi, naj dam očku mir, saj mu dvojina, kot kaže, dobro dene.

* * *

Naš dvojni piknik je bil noro dober! Zelenico pred blokom smo dekorirali z desetinami balonov. Gospa Koren iz tretjega, ki je kuharica, je spekla velikansko torto v obliki dinosavra, tako da je čisto vsak iz bloka – in še Daša za povrh – dobili debel kos. Denis in Doris sta se mi sprva zdela malce duhamorna. Denis je doktor psihiatrije in se ukvarja z duševnimi boleznimi, Doris je defektologinja. Najprej sta vsem po vrsti postavljala diagnoze: Bulat naj bi imel depresijo, gospod Cerovski naj bi bil obseden z disciplino ipd. Ko sta malo spila, sta se k sreči sprostila.

Vsi sosedge so mi segli v dlan in mi zaželeli vse najboljše. In koliko daril! Najdragocenejše mi je podarila očkova nova prijateljica Dragica: čisto pravo drevo! In to ginka, ki je obstajal že v času dinozavrov. Skupaj smo ga posadili tik pod mojim oknom. Posušeni listi ginka so dobri za spomin, zato sem hecal Dašo, naj pride kdaj na čaj. Daša mi je za darilo čisto sama napisala dolgo pesem in mi jo pred vsemi deklamirala. Od vznemirjenja mi je zastal dih. Mislim, da bi mi Dobrilovića v en glas postavila diagnozo: zaljubljenost. A nimata dokazov. V resnici sva le dobra prijatelja, zaljubljen sem v drugo.

Naš direndaj bi zagotovo trajal še dolgo v noč, če nas ne bi pregnal dež. Zdaj grem spat, saj že sede dremam.

DEKADA – ČE HOČEŠ BITI ZELO PAMETEN, TAKO REČEŠ NAMESTO DESET. Še celo dekada bom moral čakati, da bom po ameriških določilih polnoleten. Potem pa se mi ne bo več treba delati, da sem pameten.

DEKLAMIRATI – ČE GOVORIŠ PESEM NA PAMET IN SE ZRAVEN AFNAŠ. Dunja iz 7. c, ki rada deklamira na šolskih proslavah, se vedno dere na ves glas. Daša je dosti boljša.

DEMENCA – TAKA BOLEZEN, DA VSE POZABIŠ. Daša in Ata se bojita demence. A čeprav je Ata na svetu že dolgih osem dekad, se še vedno dobro spomni, kako je bilo, ko je bil deček.

DEKORIRATI – OKRASITI, POLEPŠATI NEKO STVAR. Po moje bi morala Doris in Denis malo dekorirati drug drugega s poljubi, namesto da drugim postavljata diagnoze.

DEFEKTOLOGINJA – UČITELJICA, KI POMAGA OTROKOM, KI SE TEŽKO UČIJO.

Ni čudno, da Doris ni do duhovičenja, saj je biti defektologinja zelo zahtevno delo.

DIAGNOZA – TO JE IME, KI GA ZDRAVNIK NADENE NEKI BOLEZNI. PO NAVADI JE ZELO DOLGO IN GA NE RAZUME NIHČE RAZEN NJEGA.

Očka pravi, da je diagnoza današnjega sveta: strah pred dolgčasom. Zato ljudje raje delajo dramo.

DEPRESIJA – TAKA DUŠEVNA BOLEZEN, DA TI DOL VISI ZA VES SVET.

Po moje Bulat nima depresije. Prej bi rekel, da je delomrznež. Moral bi si urediti dolgo brado in telovaditi, da bi izgubil kakšen dekagramček.

Ej, očka je zadnje mesece poln življenjskega elana. In tudi videti je pomlajen. Kot kaže je Dragica njegov eliksir mladosti. Zdaj je en teden ne bo, ker je šla na srečanje enologov v Edinburg. Očka ji piše neskončne e-maile in ji v njih izliva svoje emocije. Danes je prav grdo zaklel, ko je ravno med pisanjem pisma nenadoma zmanjkalo elektrike, njegov prenosnik pa je imel povsem prazno baterijo. In moj telefon prav tako.

Da se je moralo zgoditi ravno danes, na nedeljo, ko bi lahko cel dan gledal televizijo ali nažigal igrice na mobitelu. "Prekleti ekrani!" se običajno jezi očka, kadar počnem eno ali drugo. No, danes se je pa pritoževal, ker je bil njegov ekran črn. Ker je zunaj deževalo, sva ostala doma. Jaz kmalu nisem vedel, kaj bi z odvečno energijo, zato sem predlagal, da igra enko. A v dvoje ni zabavno. To je slaba plat tega, da sem edinček!

Skočil sem v prvo nadstropje, kjer v garsonjeri živi energični Evgen, in ga povabil, naj se nama pridruži. Evgen študira etnologijo, po duši pa je strasten ekolog. Ker verjame, da so vsa živa bitja enakovredna, je vegetarijanec. Včasih me povabi na zelenjavno enolončnico, ki je vedno enkratnega okusa. Ne prenese pa eksotičnega sadja, saj se mu zdi egoistično, da letala onesnažujejo okolje zaradi našega ekscentričnega okusa. Vse leto hodi naokrog v njih in istih hlačah na elastiko, saj tudi tekstilna industrija zelo onesnažuje okolje. Pravi, da se lahko počutiš edinstvenega tudi brez ekstravagantnih oblek.

Evgenu enka ni šla preveč dobro, zato je predlagal, da bi raje tekmovali v poznavanju gesel iz enciklopedije. Jaz sem bil v elementu in sem kot iz topa izstrelil vse o enogrbi kameli, ekvatorju, enakonočju in Eskimih. Evgen me je pohvalil, da sem pravi Einstein. Potem smo se pogovarjali o evoluciji. Evgen se ne zdi noben napredek, da so zdaj vse stvari na elektriko. Prepričan je, da bi bilo enostavnejše življenje veliko boljše. Izzval naju je, naj enkrat na mesec narediva eksperiment in se pretvarjava, da sva brez elektrike, tako kot danes.

Očka se je strinjal, da bi bilo takšno ravnanje res etično. Tako naju čez en mesec spet čaka dan brez ekranov. Vse lepo in prav, le ekipo za enko moram nabrati do takrat!

* * *

Ob enajstih zvečer smo končno dočakali elektriko. Jaz sem se takoj zakadil pred prekleto ekrana. Očka mi ni težil, ker je več kot eno uro klepetal po Skypu s svojo Edinstveno.

Hehe, 1 : 0 zame!

EMOCIJE – BOLJ UČEN IZRAZ ZA ČUSTVA.

Čarna me uči, da so vse emocije dobre, tudi jeza in žalost.

ENOLOG – ČUDAK, KI PRAVI, DA OBOŽUJE VINO, A GALE POKUSI IN TAKOJ IZPLJUNE.

Jaz nisem enolog. Vino sem enkrat po nesreči pokusil in pljunil ven, ker je bilo groznega okusa.

ETNOLOGIJA – VEDA, KI SE UKVARJA S KOZOLCI IN ČEBELNJAKI, PA Z LJUDSKIMI NOŠAMI IN PESMIMI.

Me prav zanima, kaj bi si etnologi iz prihodnosti mislili o Evgenovi noši – hlačah na elastiko.

EKOLOG – ČLOVEK, KI RECIKLIRA IN SE BORI PROTI PODNEBNIM SPREMEMBAM.

Moja sošolka Erika je napisala esej o ekologinji Greti, ki je res enkratna punca.

EKSOTIČNO SADJE – SADJE, KI PRIHAJA IZ DALJNIH DEŽEL.

Jaz imam od eksotičnega sadja najraje ananas in mango, očka pa liči.

EKSTRAVAGANTNE OBLEKE – TAKŠNE OBLEKE, DA JIH OPAZIŠ IZ AVIONA.

Obožujem Čarnino ekstravagantno večerno obleko iz majhnih školjk.

EKVATOR – TISTA ČRTANA GLOBUSU, KI DELI SEVERNO POLOBLO OD JUŽNE.

Mamin prijatelj Egon ima tak globus, da se pri ekvatorju odpre, notri pa ima spravljene steklenice viskija.

EVOLUCIJA – ČE SE NEKAJ POČASI SPREMINJA NA BOLJŠE.

Tudi pri očku sem opazil evolucijo: iz e-mailov je končno preklupil na pogovore prek Skypa.

ETIČNO RAVNANJE – ČE RAVNAŠ TAKO, DA JE DOBRO ZA VSE.

Meni se ne zdi etično, kadar mi očka ne pusti do konca odigrati igrice.

Fantastično! Frida me je povabila, naj zvečer pridem na flancate, ki jih bo spekla njena mami. Frančiči so ful fina familija. Gospod Franjo je farmacevt, gospa Fani je frizerka. Fridina mami se heca, da se je zaljubila v svojega moža, ker ji je dal flaško z ljubezenskim napojem, on pa se brani, da je ona prva flirtala z njim, ko se je prišel strič v njen frizerski salon. Kakor koli, še vedno sta fletna skupaj. Frida ima še dva mlajša bratca: Filipa in Ferda, ki zbirata frnikole.

Frida je dve leti starejša od mene; hodi že v sedmi razred in je največja frajerka na celi šoli. Cele dneve bi lahko buljil v njene fotografije, ki jih objavlja na Facebooku. Njen frufru naravnost obožujem. No, cela je fenomenalna! Je zelo fotogenična, z lahkoto bi bila fotomodel. Ko se nagledam fotk, zaprem oči in fantaziram, da greva skupaj na jagodni frape ali v kino gledat kakšen znanstvenofantastični film. Do februarja še počakam, na valentinovo pa jo bom res povabil ven. Prav firbec me matra, ali bo pristala.

Čisto sem fuč od treme! Kako naj se uredim za zvečer? Naredil si bom pokončno frizuro z želejem, pa frišno majico si bom oblekel. Malo me tudi skrbi, ker sem se v šoli najedel fižolove juhe.

* * *

Bilo je grozno. Ko sem prišel k Frančičem, so že vsi sedeli za jedilno mizo in se basali s flancati. Zraven Fride je sedel Franci, fuzbalerski as iz 8. b! Kot kaže, nisem jaz njen favorit. Po večerji sem ji pokazal svoj album znamk, a ji je kot kaže za filatelijo figo mar. Raje se je afnala ob Franciju, ki je brenkal na kitaro in fušal ljubezenske pesmi. Jaz pa sem sedel zraven njiju kot kakšen fikus. Potem je Frida zagledala pajka in se usedla Franciju v naročje, ker ima bojda fobijo pred žuželkami. "Z mano se nimaš česa bati," ji je rekel Franci. Fuj! Ne prenesem fraz! V tistem trenutku bi ga najraje fental. Ali pa sebe! Zdaj vidim, da sem za Frido navaden froc.

Ko sem prišel domov, sem bil fertik! Očka je sedel v svojem fotelju, poslušal filharmonike in kadil fajfo. Ful mi je šlo na živce, da je bil tako flegma, medtem ko sem se jaz počutil, kot bi popil celo flašo strupa. Ko me je vprašal, ali so bili francoski rogljički okusni, sem ponorel: "Fotr, a si ne moreš zapomnit, da so bili flancati?!" Potem sem odfurjal v svojo sobo in se počutil kot navaden fičfirič.

Ampak očka mi ni nič zameril. Ko mi je prišel voščit lahko noč, me je pokril s toplo odejo iz frotirja in mi zašepetal, da je fortuna muhasta gospa.

Potem me je objel in rekel, da sem fant od fare in da se bodo razne Fride še teple zame, ko malo zrastem. Joj, tudi ta fraza mi gre na živce. Ampak jo je bilo vseeno fino slišati.

FARMACEVT – ČLOVEK V BELI HALJI, KI DELA IN PRODAJA ZDRAVILA.

Črna pravi, da ne zaupa farmacevtom, saj zdravila le flikajo posledice, ne odpravljajo pa vzrokov bolezni.

FLIRTATI – ČE SE Z NEKOM SPOGLEDUJEŠ ALI LUPČKAŠ, PA SI NE ŽELIŠ BITI ZARES Z NJIM.

Ko sem poskušal flirtati s Frido, je mislila, da mi je nekaj padlo v oko.

FOTOGENIČEN – ČE IMAŠ TAKŠEN OBRAZ, DA JE NA FOTOGRAFIJI ŠE BOLJ FAJN KOT V RESNICI.

Moj očka ni fotogeničen; na sliki v potnem listu je videti kot agent FBI.

FILATELIJA – STRAST, DA TRGAŠ ZNAMKE S PISEM IN RAZGLEDNIC.

Za filatelijo sem se ogrel, ko mi je mami začela pošiljati razglednice s ful lepimi znamkami.

FOBIJA – NOR STRAH PRED DOLOČENIMI ŽIVALMI ALI STVARM, ČEPRAV JIH SPLOH NI ZRAVEN.

Bulat ima po moje fobijo pred škarjami, saj nima le dolge brade, ampak tudi nohte na rokah in nogah. Fui! Pravi, da z njimi laže brenka na bendžo. Kaj počne s tistimi na nogah, pa ne vem!

FORTUNA – LATINSKI IZRAZ ZA SREČO.

Beseda fortuna se mi zdi smešna: predstavljam si veliko tuno, ki se smeji na vsa usta.

Sodobna slovenska proza

Foto: Manca Jevšček

Sebastijan Pregelj

Martin

(Odlomek iz Zgodb vojvodine Kranjske)

1. Martin

Moje ime je Martin. Sem oproda plemenitega in poštenega gospoda Janeza Vajkarda Valvasorja. Medtem ko je moj gospodar učen in slaven mož, za katerega ste verjetno že slišali, zame gotovo še niste. Nič hudega. Sem nepomemben služabnik, ki svojega gospodarja spremlja na poteh po deželah, ki jih raziskuje in o katerih piše. Njegove knjige so polne neverjetnih zgodb in dogodkov, ob katerih imajo bralci izbuljene oči, odprta usta in naježeno kožo.

Ko sem začel služiti baronu Valvasorju, mi je bilo enajst let. Nisem si mislil, kakšno korist bo imel od mene, suhljatega fanta. Za reveža pa je bila to priložnost, ki se ponudi le redkim. Do takrat sem delal kot hlapec, saj sem nekaj let prej v epidemiji kuge izgubil mamo in očeta, brata in sestre.

Pred tremi leti sem zapustil domači kraj in z baronom odšel na Bogenšperk. Kdo ne bi šel z možem, ki je prepotoval vse bližnje in daljne dežele in je stal celo na afriških tleh?! Kdo ne bi šel z možem, ki se je junaško boril proti Turkom?! In kdo ne bi šel z možem, ki pozna odgovore na tako rekoč vsa vprašanja?!

Prav on me je naučil, da so stvari, ki se zdijo neverjetne, včasih preprosto razumljive, le z druge strani je treba pogledati. In obratno.

Takoj ko sem prišel na grad, me je baron začel učiti branja in pisanja. Pravi, da je znanje luč, ki nas mora voditi, in da ga največ najdemo

v knjigah. Njegova knjižnica je neverjetna! Na policah, ki segajo od tal do stropa, je na tisoče zvezkov in knjig. Ne vem, ali jih človek sploh lahko prebere toliko v enem življenju, a zdi se, da barona to ne skrbi. Nenehno prinaša nove in nove.

Sam najrajši prelistavam knjige z risbami mest in gradov in tiste z opisi različnih zveri in rastlin. Baron me pri tem spodbuja. Zahteva le, da s knjigami ravnam lepo in da jih vrnem na njihovo mesto. Ne ve pa, da počnem še nekaj drugega. Vsako pot in vsak dogodek, ki sem mu priča, skrbno popišem. Liste skrivam pod ležiščem, saj nočem, da bi zanje vedel kdo na gradu. Prepričan sem, da bi se mi posmehovali, čeprav prebrati tako ali tako ne bi znali.

Večina ljudi ne zna ne brati ne pisati. Poznajo, kar vidijo, in verjamejo, kar slišijo. Govorice se širijo od ust do ust. Ljudje so še dandanes prepričani, da se coprnice zbirajo na skritih mestih in tam kuhajo dež, točo in druge ujme. Verjamejo, da znajo nad ljudi priklicati vse mogoče bolezni in celo smrt, enkrat iz maščevanja, drugič iz strasti, najpogosteje pa iz čiste zlobe. Ljudje se v gozdovih bojijo volkodlakov in neradi hodijo mimo pokopališč, zlasti ponoči, ker verjamejo, da so tam vampirji, ki vstajajo iz zemlje in tavajo po svetu. Še največ jih prileze iz grobov, kjer so zakopani razbojniki in morilci, potepuhi, obešenci in drugi grešniki, katerih duše ne morejo naravnost na drugi svet.

Z gospodarjem sva doživela stvari, ki jih je težko verjeti. A povem vam, bil sem tam, videl sem na lastne oči in slišal na lastna ušesa, zato mi lahko verjamete. In priznam, včasih me je bilo strah.

2. V krčmi blizu Vač

Na zemljo je legal mrak, ko sva se z gospodarjem v prvih poletnih dneh leta 1684 ustavila v obcestni krčmi blizu Vač. Namenjena sva bila k Limbarski gori, saj si je gospodar želel ogledati jamo, ki sega globoko v hrib, vse do Blagovice. Rekel mi je, da se o jami govori marsikaj, kaj od tega je res, pa bova morala ugotoviti sama.

Pred krčmo je skočil s konja, odrinil težka vrata, vstopil in glasno pozdravil. Bil sem takoj za njim. Gospodar ni čakal, da bi presenečeni ljudje odzdravili, temveč je pogledal gostilničarja:

“Prenočišče potrebujeva, krmo za konja in kakšno kost za psa.”

Gostilničar mu je prikimal. Verjetno ga je prepoznal, saj je gospodar pogosto jezdil mimo, zato je pokazal z roko:

“Miza za vas, gospod, in tudi za konja vam ni treba skrbeti. Poslal bom hlapca.”

Vrnil sem se ven. S svojega konja sem snel veliki torbi, eno z dragocnimi instrumenti, drugo za primerke, ki jih vedno prineseva s poti. Potem sem preveril še gospodarjevega konja. Na njem je bilo samo sedlo, ostalo je odnesel že gospodar. Oprtal sem si torej težki torbi in stopil v krčmo.

Notri je bilo temačno, za mizami je sedelo nekaj mož. Verjetno so bili v svetlobi sveč videti strašnejši, kot so bili v resnici. Mene so od vsega najbolj spominjali na razbojnike, ki so se zbrali v svoji votlini. Vsi po vrsti so imeli dolge lase in brade, v ustih pa bolj malo zob. Govorili so glasno in pri tem s pestmi tolkli po mizah. Če bi bil sam, bi se jih zbal, ampak za eno od miz je že sedel gospodar in ob meni je stal njegov pes.

“Hrana in pijača bosta vsak čas na mizi,” mi je rekel gospodar. “Za konja in psa bodo tudi poskrbeli. Lahko si malo oddahneš,” je odrinil stol nasproti njega in mi pomignil, naj sedem.

Medtem ko sva jedla, so se možje pri sosednjih mizah vse pogosteje obračali k nama, dokler ni nazadnje eden pristopil.

“Oprostite, ker motim,” je nagovoril barona. “Tamle smo se pogovarjali, če ste to vi ali niste, in zdaj vidim in sem prepričan, da ste.”

Gospodar si je v dlan obrisal brke in usta ter pogledal moža:

“Kdo mislite, da sem?”

“Kdo drug, če ne slavni Janez Vajkard Valvasor,” se je nasmehnil mož.

“Zakaj mislite tako?” je gospodar privzdignil levo obrv.

“Noben drug plemeniti gospod se ne bi sam potikal po teh zapuščenih in pozabljenih krajih,” je odvrnil mož.

“Saj nisem sam,” je rekel gospodar. “Z menoj sta oproda in pes, pri sebi imam tudi zanesljivo prijateljico,” je zgrabil ročaj pištole, jo nekoliko privzdignil in trdo odložil nazaj na mizo.

Mož se je kislo nasmehnil, stopil korak bliže in nadaljeval zvito kot lisjak:

“Imam nekaj, kar bi vas utegnilo zanimati.”

“Ali res?” je gospodar privzdignil obrvi.

“Nedaleč stran živi mož, Kačar ga kličemo,” si je mož obliznil ustnice.

“Mogoče ste že slišali zanj.”

“Nisem,” je odkimal gospodar.

“No, potem me poslušajte,” je šepnil mož. “Kačar pozna skrivnost, kako se zaščititi pred strupenim kačjim ugrizom. Mi verjamete?”

“Ste rekli, da se zna obvarovati kačjega strupa?” ga je baron zabodeno pogledal.

“Točno tako,” je pritrdil mož.

“No, to bi rad videl,” se je nasmehnil baron. “Bi bili tako dobri in bi me peljali k njemu, da ga spoznam?”

“Takoj jutri?” je mož zgrabil priložnost.

“Najboljše,” je prikimal gospodar.

“Velja,” je mož stopil korak od mize. “Dovolite, da se vam predstavim. Moje ime je Volf,” se je rahlo priklonil. “Ob sončnem vzhodu pridem po vas,” je še rekel in se vrnil k svojemu omizju. Videti je bil zadovoljen, saj je očitno dosegel, kar je želel.

3. Mimo starega mlina

Naslednje jutro me je gospodar zbudil, preden se je začelo daniti. Ko sem prišel ven, je stal ob konju in govoril z nekom, ki ga nisem videl. Najprej sem pomislil, da je Volf, a se je izkazalo, da je krčmar.

“Kačar živi blizu vhoda v jamo. Bodite previdni,” sem še ujel.

Kmalu zatem se je zaslišal konjski topot. Takoj sem vedel, da ni en konj, da sta dva. Nisem se motil. Volf je prijezdil v spremstvu še enega moža.

“To je Pavel,” ga je predstavil, “kmet s posestva, ki je najbližje jami. Pozna skrivnosti in poti, ki vodijo h Kačarju. Spremljal nas bo.”

Volf je še nekaj časa motovilil, dokler ni baron videl, kaj ga žuli. Volf bi hotel plačilo.

“Pol zdaj, pol na cilju.”

Baron je pristal in Volfu vrgel novec. Mene je prevelika zaupljivost do neznanca zmotila. Gospodar ničkolikokrat razveže mošnjo, nazadnje pa ostane praznih rok. Ampak denar ni moj. To mi je že večkrat rekel. Torej me ne sme skrbeti.

Končno smo se odpravili proti Limbarski gori. Spredaj sta jezdila Volf in Pavel, za njima baron, zadnji sem bil jaz. Ob strani je tekel gospodarjev pes.

Sonce je le redko posijalo skozi krošnje, pod katerimi smo jezdili. Bilo je sveže, z listov so padale mrzle kaplje, največkrat naravnost za vrat. Tla so bila v glavnem blatna.

Ko smo pred seboj zagledali nekaj koč, je Volf ustavil konja:

“To je vas Slivna. Naprej od vasi je opuščen mlin. Mimo mlina pridete do vasi Peče. Od tam ni več daleč do vhoda v jamo. Tam blizu ima Kačar svojo bajto. Ne morete je zgrešiti,” je obrnil konja.

“Pa vi?” je bil gospodar presenečen. “Ne greste z nami?”

“Pripeljal sem vas do sem,” je Volf med redkimi zobmi iztisnil pljunek. “Naprej greste s Pavlom. Saj sem rekel, on je od tod. Pozna vse poti in

skrivnosti prav tako. Ko boste prišli do Kačarja, bodite dobri in plačajte Pavlu drugo polovico,” je Volf pognal konja.

Gledal sem za njim, dokler ni izginil. Zdelo se mi je nenavadno, vendar gospodarja očitno ni motilo.

Hitro smo prijezdili do starega mlina. Zadaj je bilo leseno mlinsko kolo, poraščeno z mahom, in polomljena raka. V bližini ni bilo ne reke ne potoka. Nisem si mislil, kdo bi postavil mlin na kraju, kjer ni tekoče vode. Zdelo se mi je čudno, celo strašljivo, ampak na najinih poteh je pogosto tako.

Nekaj časa smo še jahali, ko pa smo za seboj pustili vas Peče, je Pavel upočasnil konja in midva z baronom svoja. Pavel je mimogrede iztegnil roko in pokazal levo:

“Tam je jama. Ampak danes niste prišli zaradi tega, imam prav?”

Gospodar mu je prikimal:

“Namenjena sva bila k Limbarski gori. Toda po tistem, kar mi je povedal Volf, sem spremenil načrt.”

Medtem ko sta moža govorila, sem z očmi preiskoval okolico. Volf je rekel, da je Kačarjeva kočica nekoliko naprej od vhoda v jamo. Tako je navsezgodaj zjutraj šepnil tudi gostilničar. Torej mora biti nekje tu. Vendar nisem videl ničesar, nikogar ni bilo. Dokler ni pes stekel naprej in takoj zatem glasno zalajal. Ko smo prijezdili za njim, smo med debli zagledali plečato postavo. Prepričan sem bil, da je to on, kdo pa drug?

4. Kačar

“Kačar!” je zaklical Pavel. “Nekoga sem pripeljal. Slišal je zate. Rad bi te videl.”

“A ja?!” je zaklical mož nazaj.

“Moje ime je Janez,” se je zdaj oglašil gospodar. “Zbiram in zapisujem vse, kar je nenavadnega. Slišal sem, da poznate marsikatero skrivnost!”

Mož se nam je previdno približal.

“Drži kot pribito,” je pritrdil z raskavim glasom.

“Tudi o kačah?” je vprašal gospodar.

“Še vprašate!” je mož pihnil skozi nos. “Poznam vse vrste kač, kar jih lazi tod okoli, in vem, kako se ubraniti smrti, če te strupenjača ugrizne.”

Gospodarju je trznilo oko. Natanko to je čakal.

“Lahko je gad, lahko modras,” je nadaljeval Kačar. “Nobeden mi ne more škoditi,” je zatrdil, kot bi gospodar izrazil dvom. Ko se nam je še nekoliko približal, si je v dokaz zavihal rokav in pokazal roko, polno brazgotin.

“Vidite, to je ostalo od kačjih ugrizov!” je s kazalcem potegnil po najsvetlejši. “Če dobro pogledate, boste videli, da je brazgotina v obliki kače. Ali pa se tako samo zdi. Ne vem,” je brezbrizno skomignil. “Vem pa, da mi manjka tale,” je pomignil s štrcljem, ki ga je imel namesto mezinca na levi roki. “Kača mi ga je odgriznila, ampak sem še vedno živ. Kaj pravite na to?”

“Niste edini, ki trdi, da se zna zaščititi pred kačjim ugrizom,” mu je odvrnil gospodar, “ste pa prvi, ki sem ga srečal. Če je to seveda res.”

“Če je res?!” se je Kačar opogumljeno razkoračil. “Lahko vam povem več, lahko vam tudi pokažem!”

“Le dajte!” mu je prikimal gospodar.

Po teh besedah je Kačar rekel, naj mu sledimo. Preden smo krenili, se je Pavel obrnil k baronu:

“Ne potrebujete me več. Našel sem vam Kačarja.”

“Tako je videti,” mu je pritrdil gospodar.

“Samo še na tisto malenkost, za katero sta se dogovorila z Volfom, bi vas spomnil,” je Pavel namignil na plačilo.

“Izvolite,” je gospodar segel v mošnjiček in Pavlu podal novec. “Hvala za pomoč.”

“Še kdaj, cenjeni gospod! Še kdaj, če vas pot zanese v naše kraje!” je Pavel pognal konja in hitro izginil med debli.

“No, pridita,” je mož z roko pokazal navkreber. “Saj ni daleč.”

Medtem ko je hodil pred nama in sva midva jezdila za njim, se je predstavil:

“Ime mi je Štefan. Kličejo me Kačar, ampak to že vesta.”

“Janez Vajkard,” je gospodar še enkrat povedal svoje ime. “To je moj oproda Martin.”

Z gospodarjem sva jezdila čisto počasi, a že tako je moral Štefan vsake toliko pospešiti korak ali celo steči. Ko smo nazadnje prispeli do skromne kočice na obronku gozda, sva razjahala.

Štefan je naročil ženi, naj da kaj na mizo, otroke je nagnal ven. Čeprav je bilo sredi dneva, je bilo v koči temačno in zatohlo. Sedli smo za mizo in pes nam je legel k nogam. Na eni od sten sem takoj opazil obešene kačje kože in potem z njih nisem mogel več odmakniti pogleda. Dokler me ni mož zgrabil z močno roko:

“Kaj tako zijaš, mali?! Saj se menda ne bojiš?” se je zakrohotal. “Mrtve ti nič ne morejo, žive pa tudi ne, če poznaš skrivnost.”

Prikimal sem mu, da je verjetno res tako. Takrat je Štefanova žena na mizo postavila steklenico in tri kozarce:

“Tale je nekaj posebnega,” je z dolgim nohtom potrkala po steklenici, da je zapela.

Gledal sem žensko in čakal, da reče še kaj. Hotel sem videti, ali ima res razklan jezik, kot sem po poti ujel od Volfa, a se je hitro umaknila in potem tudi spregovorila ni več.

Zdaj sem pogledal steklenico. Skozi mlečnato steno sem videl zvito žival, ki je ležala na njenem dnu. Bila je rumena in črna, s kratkimi nogami in dolgim repom.

“Močeradovec,” je gospodar prepoznal pijačo.

“Saj se spoznate,” je navdušeno prikimal Štefan, zgrabil steklenico in natočil.

Gospodar je čez moj kozarec položil dlan:

“Mlad je še in ne pije žganja. Poleg tega je ta reč, no, saj veste sami,” se je nasmehnil. “Močeradovec podivja še tako močnega moža, pa ne bi fanta, ki ni vaje piti!”

Gospodar in Kačar sta trčila in na dušek spraznila kozarca. Potem si je gospodar v dlan obrisal usta in rekel:

“Zdaj mi pa povejte o kačah. Kako se zaščitite pred njihovim ugrizom?”

5. Kačarjeva skrivnost

“Vidite, to ni kakšna posebna skrivnost,” se je Štefan popraskal po glavi. “Težava je, ker se ljudem gnusi narediti, kar je treba. Raje tvegajo smrt, raje bežijo pred kačami. Meni se takšna stvar ne upira,” je odkimal in odločno nadaljeval: “Ne bojim se kač in ne bojim se narediti, kar je treba. Zato mi kačji ugriz ne more škoditi. Lahko mi odgrizne prst,” se je nasmehnil, “ubiti pa me ne more.”

Po teh besedah se je z dlanjo uprl ob mizo, vstal in stopil k steni, na kateri so bile obešene kože.

“To je Očka Modras,” je s kavljja previdno snel dolgo kožo in jo odložil na mizo. “Vidite rožiček na glavi? Po tem ga prepoznate. Modras ima rep proti koncu rdečkast, ampak ne vedno. Ta vrag je bil star in izkušen, predvsem pa zahrbtn in zloben,” se je s kazalcem dotaknil kože. “Preden sem ga dobil, je ubil dva človeka! Najprej starega pastirja, ki je zaspal pod drevesom. Našli so ga šele naslednji dan. Nekaj dni pozneje je ubil še deklo. Prišel je čisto do hiše, se skril pod košaro in jo presenetil, kjer je najmanj pričakovala. Na mestu je bila mrtva. Povedati vam moram, da tako velikega še nisem videl. Zato mu pravim Očka Modras.”

Gospodar se je dvignil s stola in k sebi potegnil kožo, potem je pogledal Štefana:

“Ima vsaka kača, ki visi pri vas, svojo zgodbo?”

“Še vprašate!” je Štefan na mizo vrgel črno kožo. “Ne samo zgodbe, tudi ime! To je Boter Gad.” Glasno se je zarežal in pri tem pokazal rumeno rjave zobe, kar jih je imel. “Vidite rdeče pike? Več ko jih ima, bolj je strupen. Ta je na drugi strani gore najprej ubil govedo, potem še gospodarjevega sina. Kakšna žalost! Bil je nekaj takšnega kot ti,” se je obrnil k meni. “Potreboval sem več dni, da sem ga izsledil, ker je bil pregan. Ampak meni ne uide nobena kača. Tudi sam sem pregan. In potrpežljiv. Vidite dokaz? Tukaj leži njegova koža. Ta ne bo več moril. Njegov zarod pač,” je Štefan nagubal čelo, pljunil na tla in z nogo razmazal pljunek.

“Povejte že,” je postajal gospodar nestrpen. “Kako se človek zaščiti?”

“Nič lažjega,” se je Štefan našobil. “Vse, kar je treba narediti, je naslednje: najprej moraš ujeti kačo. Večja ko je, boljše zate. Čez noč imaš zaprto, navsezgodaj zjutraj pa še na tešče živi izrežeš srce in ga požreš,” so se Štefanu zalesketale oči. “Ni še konec!” je dvignil kazalec leve roke: “Čez moraš popiti žlico čiste vode. Če pozabiš na vodo, je vse zaman. Ko pa popiješ še žlico čiste vode, ti živa kača ne more več škoditi. Lahko jo boš zgrabil in držal v rokah brez nevarnosti. To je vsa resnica in jaz sem živ dokaz.”

Preden sva odšla, je gospodar vprašal, koliko hoče za koži Očka Modrasa in Botra Gada.

“Nista na prodaj,” je odločno odkimal Štefan.

Baron je izvlekel mošnjiček, ga razvezal in mu pod nos pomolil srebrn novčič.

“Ne,” je pihnil Štefan.

“Mogoče si premislite,” se je gospodar nasmehnil in se na petah obrnil. Stopila sva ven, zajahala konja in odjezdila.

Zvečer mi je rekel, da se bova prihodnji dan vrnila.

“Štefan mi bo prodal koži, boš videl! Celo noč bo buden, ker se mu bo pred očmi bliskal novец, ki sem mu ga ponujal. Do jutra se bo že tolkel po glavi in si pulil lase, zakaj mi ju ni prodal. Še kako naju bo vesel, ko se spet prikaževa!”

Prihodnje jutro se je zgodilo, kot je napovedal gospodar. Zarana sva odjezdila skozi gozd, mimo Slivne in opuščenega mlina in potem nekoliko navkreber, doker nisva zagledala Kačarjevega doma.

“Vidva sta,” je rekla žena namesto pozdrava.

“Midva,” je prikimal gospodar. “Pa Štefan, je doma?”

“Tu sem,” se je oglašil mož z vogala koč. “Sta kaj pozabila?”

“Tiste kože,” je rekel gospodar.

“Ne delaj se pametnega in prodaj gospodu, kar želi kupiti,” se je zdaj oglasila ženska. “Pošten denar ti ponuja. Pohiti, preden si premisli.”

“Že grem, že grem,” je Štefan izginil v kočo in se hitro vrnil s kačjima kožama. “Saj sta hotela tidve?”

“Očka Modras in Boter Gad,” se je nasmehnil gospodar, izvlekel mošnjiček in Kačarju dal za vsako novce. Kačji koži je previdno spustil v torbo na mojem konju, dvignil roko v pozdrav in pognal konja.

Tako so dan pozneje na Bogenšperk prišle kačje kože, kakršnih v teh krajih ni videl še nihče.

Pa jama, ki naj bi se raztezala pod Limbarsko goro vse do Blagovice? Gospodar je rekel, da se bova še vrnila.

6. Krvni sodnik

Z gospodarjem sva jezdila mimo Slivne in Sela. Pes je tekel malo pred nama in malo za nama, kakor se mu je hotelo. Pihal je močan veter in nebo so zakrivali težki oblaki. Kazalo je, da bo začelo v kratkem deževati. Še preden sva prispela do reke Save, sva naletela na nenavaden prizor. Na poti je stal oborožen konjenik, za njim je bilo nekaj mož, ki so se vrteli okrog črnega voza. Nekoliko stran je stal duhovnik in ob njem mož v temnem ogrinjalu. Gospodar je upočasnil konja in me pogledal:

“Ustavila se bova in preverila, kaj je. Če te bodo kaj vprašali, bom odgovoril jaz, v nobenem primeru pa ne omenjaj Kačarja ali kačjih kož.”

Medtem ko sva se približevala gruči mož, sem gledal njihove mrke obraze. Bili so nepremični, kot bi bili izklesani iz kamna.

Gospodar je ustavil konja, pozdravil in vprašal, ali je kaj narobe.

“Še vprašate!” je revsknil vojščak. “Obtičali smo, ker je vozu počila os.”

“Lahko kako pomagam?” je vprašal baron.

“Če bi bili kovač in če bi imeli s seboj orodje, no, potem bi lahko. Ampak mi ne izgledate tako,” je posmehljivo odgovoril vojščak in dodal: “Eden naših je že odšel v Litijo po pomoč. Vsak čas bi moral biti nazaj.”

“Dobro,” je prikimal baron in spodbodel konja. Jezdil sem tik za njim.

Zdaj se je mož v temnem ogrinjalu obrnil k nama. Dobro sem si ga lahko ogledal. Bil je starejši in koščen. Imel je bele lase, na čelu globoke gube in sive podočnjake. Gospodarju, ki je v pozdrav dvignil roko, je bežno pokimal, potem je s pogledom ošinil še mene. Od groze me je streslo. Na srečo je gospodar že naslednji trenutek pognal konja in jaz za njim.

Šele ko sva bila daleč stran in sva spet jezdila počasneje, sem vprašal, kdo je bil mož v ogrinjalu.

“Kdo potuje s takšnim spremstvom?”

Gospodar je nekaj trenutkov molčal, kot bi izbiral besede.

“To je bil krvni sodnik Ignacij,” je spregovoril s suhim glasom. “Kamor stopi njegova noga, ostane madež. Njegov prihod ne pomeni nič dobrega. V glavnem se ukvarja s preganjanjem čarovnic. Medtem ko se jih navadni ljudje ogibamo, jih krvni sodnik išče. Iz vsake luknje jih skuša izbežati, pod vsakim kamnom najti. Ko jih enkrat dobi v roke, ne pozna milosti. Nobena se še ni rešila. Saj ne rečem, po hribih in grapah ne manjka coprniške zalege, ampak ...”

Nekaj trenutkov je molčal. Nazadnje je bolj sebi kot meni rekel:

“Mislim, da nima vedno prav in da ne dela zmeraj dobro. Preveč je goreč. Z ognjem pa veš, kako je. Če ga je preveč, dela škodo. Vsi se ga bojimo.”

Ni bilo dolgo, že sva na drugi strani reke zagledala zvonik in litijski Turn.

Jezdila sva naravnost k vodi, po kateri so drseli številni čolni in ladje. Ko sva prišla do sodov in zabojev, je gospodar skočil s konja. Hitro je našel brodarja, ki naju je bil pripravljen zapeljati čez.

“Kot mi je znano, sta vaša konja vajena čolnov,” je rekel mož s priliznjem glasom. “Lahko gremo kar takoj!”

Zvezana čolna sta bila poravnana z nabrežjem. Ko sta konja s sprednjima nogama stala v enem in z zadnjima v drugem, je brodar potisil čolna od obale.

“Konji, ki niso vajeni vožnje s čolnom, pogosto poskačejo v reko,” je mož pljunil v vodo. “Potem jih pa dobi! Eni plavajo v pravo smer, drugi nazaj, tetji grejo s tokom. Marsikaterega odnese reka. V takem primeru gre vse v nič: konj in tovor! No,” je preprijel veslo, “vidi se, da sta vaša konja vajena vožnje s čolnom. In pes prav tako.”

Gospodar mu je prikimal in strmel na drugo stran, kjer so številni možje raztovarjali in natovarjali dolge čolne. Še preden smo bili čez, je plačal vožnjo.

7. Erazem

Ko sva prijezdila na grad, mi je gospodar naročil, naj instrumente in primerke za zbirko pospravim v kabinet. Težki torbi sem takoj odnesel v ovalno sobo. Torbo z instrumenti sem odložil poleg pisalne mize, torbo s kačjima kožama sem potisnil pod delovno mizo. Zaprl sem vrata in stekel po stopnicah navzdol.

Toda na dvorišču me je čakalo presenečenje! Pred vrati sem naletel na Erazma. S črnimi rokami od barve se je ustavil in obrnil k meni:

“Sta se le vrnila!” je rekel očitajoče. “Skrbelo nas je že za vaju.”

Tiskarskega pomočnika Erazma me je strah, čeprav mi je gospodar že večkrat rekel, naj se ga ne bojim.

“Ima dolg jezik, v hlačah pa ga je bolj malo,” ima navado reči baron.

Erazem je suh in visok fant. Ima izbuljene oči in kot konj velike in krive zobe. Vedno ima zamazane roke in ne zna govoriti o drugem kot o čarovnicah in čarovnikih, vampirjih in volkodlakih. Navadno šepeta, da poslušalcu zaledeni kri. Potem iznenada zakriči in zakrili z rokami, da se prestrašeno zdrzne še tako pogumen mož. Nerač ga srečam, on pa prav nasprotno, uživa v tem, da me straši. Največkrat naletim nanj na samem, kot bi prežal name.

Erazmu sem na hitro povedal, da sva bila z gospodarjem namenjena k Limbarski gori.

“Ogledati si je hotel jamo, ki sega globoko v hrib, vse do Blagovice, vendar nisva prišla do tja.”

“Nista?” je bil presenečen. “Kje pa sta bila potem?”

Povedal sem mu, da sva v obcestni krčmi naletela na moža, ki je rekel, da ima nekaj za gospodarja.

“Nekaj za gospodarja,” je Erazem ponovil za menoj.

“Rekel je, da pozna Kačarja,” sem pojasnil.

“Kačarja?” je Erazem zastrigel z ušesi. “Kdo je to?”

“Mož, ki pozna zaščito pred kačjimi ugrizi. V dokaz nama je pokazal roko polno brazgotin in štrcelj prsta, ki mu ga je odgriznila kača.”

Erazem je pihnil skozi nos in mi rekel, naj mu povem več. Povedal sem mu za Kačarjevo skrivnost, njegovo ženo in nenavadno pijačo, ki jo je postavila na mizo.

“Drugega niti nisem pričakoval,” je dahnil Erazem. “Kakšna je bila?”

“Pijača?” sem bil presenečen.

“Ne!” je siknil Erazem. “Ženska. Kakšna je bila Kačarjeva žena?”

Gledal sem ga. Nisem se spomnil, kakšna je bila, ker je nisem niti dobro pogledal. Ko sem jo hotel, ni bilo priložnosti, ko pa je bila priložnost, me je premagal strah. Spomnil sem se le, kar sem slišal: da ima ženska razklan jezik, a tega nisem videl, zato nisem rekel.

“Če vprašam mene, je gotovo vešča!” je Erazem poblisnil z očmi. “Misliš, da bi z moškim, ki lovi strupenjače, živela običajna ženska? In sploh, kdo misliš, da te lahko zaščiti pred kačjim ugrizom? Zvarek, kot vama je natvezil divji mož?! Ne bi rekel,” je odkimal. “To zmore samo urok ali čarovnija. No, povej, je imela ženska dolge obrvi in leden pogled? Je imela žabjo nogo v levem očesu?”

“Ne vem,” sem odkimal.

“Jasno,” mi je prikimal Erazem. “Strah te je bilo. To je povsem razumljivo. Do trenutka, ko vas je zagledala, je bila verjetno krastača in je ždela v mlakuži pred hišo, potem pa se je spremenila v žensko. Takšna spaka se lahko spremeni v kar koli. Ampak zapomni si, ni drugega kot krastača! Saj si rekel, da so bila tla okrog kočice blatna, ni res?”

“Tla so bila blatna,” sem prikimal in požrl slino.

“Vidiš, nobenega dvoma ni, da je ženska čarovnica. Bog ve, če te ni začarala. Lahko je proti tebi prhnila črno muho, ki jo ima namesto srca. Lahko ti je vsadila bolezen. In mogoče bolezen ne bo pokončala samo tebe, ampak vse nas. Ponoči ti bo roj muh zletel iz trebuha skozi usta in nas vse okužil. Saj veš, da je po teh krajih že kosila črna smrt,” je stisnil zobe in zaškrtal. “Ni bilo hiše, v kateri ne bi kdo umrl. Vseeno je bilo, ali je starec ali otrok, revež ali gospod. Smrt ni izbirala, kosila je vse po vrsti. Tako kot prikazuje freska v Hrastovljah. Saj si že slišal za mrtvaški ples?”

“Nisem,” sem končno zbral pogum, se odtrgal od tal in stekel čez dvorišče.

“Čakaj, mali!” je Erazem zaklical za menoj.

Nisem se ustavil, tudi pogledal nisem nazaj. Odhitel sem naravnost v kuhinjo.

8. Breda in Katarina

“Tu je naš fant!” se me je razveselila Breda in me močno objela. “Na, pojej malo,” je takoj zatem na mizo postavila zvrhano skledico kaše.

“Povej, kje sta bila?” je prisedla Katarina. “Kaj sta videla, kaj slišala?”

“Pusti ga, naj se najprej naje. Saj vidiš, da je utrujen in lačen,” je Breda pogledala Katarino. “Jutri bosta imela dovolj časa za zgodbe in zgodbice,” se je zasmejala, da so se ji stresla lica.

Breda je gospodarjeva kuharica, obilna ženska, vedno rdečih lic in nasmejana. Ima dolge, črne lase. Navadno si jih splete v kito, ki si jo navije okrog glave v obliki venčka.

Breda rada kuha in še raje gleda, kako ljudje uživajo v njenih dobrotah. Kadar me pokliče z dvorišča, da ima nekaj zame, me navadno čaka zvrhana skleda. Potem sede nasproti mene in me tiho opazuje, kako jem. Ko končam, me vpraša, ali bi še. Največkrat ne morem spraviti vase niti grizljaja več.

“Pa res ne vem, od česa boš zrasel in postal močan, če ne boš jedel,” reče vsakokrat in mi v pest stisne še kakšen sadež ali oreh.

Katarina je njena hči in je mojih let. Včasih si predstavljam, da je gospodična in da sem jaz vitez. Borim se za njeno čast in zanjo opravljam dobra dela. V teh predstavah imam samo enega nasprotnika, to je Erazem, ki mi jo hoče ukrasti. Zahrbtnež uporablja zlobne trike. Nič čudnega, saj so njegovi zavezniki zmaj, čarovnice in volkodlaki. Ampak na koncu jih vselej premagam in Črnega Erazma za vse večne čase preženem iz naših krajev.

Katarini vsake toliko podarim kakšen nenavaden predmet, ki ga prinesem s poti. V sobi ima skrinjico, ki jo imenuje *zaklad*. V njej hrani kačji jezik, gorski kristal in še nekaj dragocenosti.

Kadar imava čas, ji pripovedujem zgodbe o tem, kar sem doživel, ali tiste, ki mi jih je povedal gospodar. Včasih kaj malega dodam, da je bolj napeto, in kakšen dolgočasnejši del izpustim, da se pripoved ne vleče. V glavnem pa povem, kot se je zgodilo. Katarina me posluša s široko odprtimi očmi in se čudi. Tu in tam mi ne verjame in mi oporeka:

“Ne more biti res. Misliš, da ti bom vse verjela? Lepo te prosim! Za kako neumno me imaš?”

Takrat ji rečem:

“Pa vprašaj gospodarja.”

To zadostuje. Vem, da ne bo šla do barona, če pa bi šla, se njegova zgodba ne bi dosti razlikovala od moje.

Ko zaključim, me navadno prosi, naj ji povem še kaj. In v tem sem zares dober. Zgodb mi nikoli ne zmanjka. Vedno se najde še kakšna in potem še kakšna. Tako kot jih tudi gospodarju ne zmanjka. Kadar sva na poti in imava čas, mi pripoveduje o vsem, kar je doživel. Traja lahko ure in ure, vendar gospodar pripoveduje tako živo, da mine, kot bi trenil. Navadno zaključim s kakšnim nenavadnim pojavom, dogodkom ali človekom, ki ga še ni videl, a je slišal zanj od moža, ki mu gre verjeti in zaupati. Prav te zgodbe ga ženejo na pot, saj želi vse, o čemer sliši, videti na lastne oči in potem tudi popisati.

“Ljudje verjamejo temu, kar piše v knjigah,” ima navado reči. “Pomembno je, da zapišem samo to, kar sem videl in doživel sam. Le v redkih primerih zapišem kaj, česar nisem videl, ampak sem izvedel od katerega izmed mož, ki jim lahko zaupam. Vendar takih mož ni dosti, to veš.”

S tem nimam težav, prav nasprotno. Rad potujem in spoznavam svet. Z gospodarjem sem v treh letih videl in doživel več kot večina ljudi v vsem svojem življenju.

Andrus Kivirähk

Oskar in govoreči predmeti

1.

Babica je sedela na enem koncu mize, oče na drugem. Oskar je sedel med njima. Vsi so jedli juho z mesnimi kroglicami.

Oskar je imel od nekdaj rad juho z mesnimi kroglicami. Pa ne le zato, ker se mu je zdela dobra. To juho je bilo tudi zabavno jesti. Grahova juha, na primer, ni bila nič drugega kot enolična zelena brozga, in medtem ko jo je jedel, si je bil primoran izmisliti kaj razburljivega. Tako si je, kadar koli je jedel grahovo juho, predstavljal, da na krožniku pred njim brbota globoko močvirje. Z žlico ga je moral izprazniti, da bi se lahko dokopal do zakladov, ki so ležali na dnu. Poleg tega so se, potem ko je pojedel močvirje, iz njega prikazali okostnjaki in razburjeni močvirni škarti, saj je okoli njih nenadoma začelo izginjati poznano okolje – zelen gostljat svet.

V resnici seveda na dnu grahove juhe ni bilo nobenih zakladov, okostnjakov ali škartov. Oskar je to dobro vedel, a vseeno je bilo bolj zanimivo jesti, če si je predstavljal takšne stvari.

Andrus Kivirähk (1970) je eden najplodnejših in najinovativnejših pisateljev sodobne estonske književnosti. Kot pravi mojster sloga je večč pisanja v najrazličnejših žanrih in zvrsteh, od romanov, kratkih zgodb, dramskih besedil, filmskih scenarijev, časopisnih člankov in knjig za otroke. Z nezamenljivo kombinacijo humorja in prefinjene senzibilnosti se je izkazal za spretnega jezikovnega virtuoza, ki zna vedno znova očarati bralce in prepričati kritiško javnost. Za svoja dela je bil večkrat nagrajen, posebej priljubljene pa so njegove knjige za otroke, za katere je prejel kar štirinajst nagrad, med drugim državno nagrado republike Estonije za ustvarjalne dosežke leta 2006, nagrado estonskega centra za otroško književnost leta 2005, trikrat je zasedel prvo mesto na tekmovanju Nukits po izboru mladih bralcev, leta 2008 pa se je uvrstil na častno listo IBBY.

Juha z mesnimi kroglicami je bila veliko bolj zabavna od grahove juhe, saj se je v njej razločno videlo kroglice, krompir in korenje. Še posebej so seveda v oko padle debelušaste mesne kroglice. Oskar si je predstavljal, da so to okrogli morski levi, ki plavajo med belimi in rdečimi ledenimi ploščami, torej med koščki krompirja in korenja. Sicer rdeče ledene plošče v resnici ne obstajajo, a kaj potem – Oskar se je igral in v njegovem morju so obstajale. On sam je bil polarni pilot, ki je krožil nad ledeno juho. Morski levi so se skušali skriti med ledenimi gorami, a njegovemu sokoljemu očesu ni bilo mogoče uiti. Z žlico je iz morja dvigoval eno ledeno ploščo za drugo, dokler niso nazadnje prestrašeni morski levi plavali na odprtem morju. Nikamor več se niso mogli skriti. Takrat jih je spretno polovil in jih odnesel v živalski vrt. No, pravzaprav je mesne kroglice kar pojedel.

Toda danes Oskar ni imel apetita. Morski levi so lahko med ledenimi ploščami čofotali brez skrbi. Žlico je sicer pomočil v juho, a ni še nič pojedel – le skušal je odriniti mesne kroglice na en konec krožnika.

“Jej, Oskar, kaj se igračkaš,” ga je opomnil oče.

“Ja, ja,” je zamomljal fant in začel z žlico krožiti po juhi.

“Kako je mogoče, da je mama šla kar za dva meseca v Ameriko?” se je čudila babica. “Krščenduš, saj to je skoraj celo poletje!”

“Na tečaj je šla,” je pojasnil oče. “In ta je pač tako dolg. Kaj hočemo. Poleg tega je Amerika daleč, ne more prileteti domov za konec tedna.”

“Pa je res nujno, da je šla na tečaj?” je vrtala naprej babica.

“Ja, je nujno,” je oče nekoliko nejevoljno potrdil. “Učit se je šla.”

“Dandanes se vsi kar naprej učijo,” je zavzdihnila babica. “Nekdaj so se učili otroci, odrasli pa so hodili v službo.”

“No, jaz hodim v službo,” je odvrnil oče. “Zato sem ti tudi pripeljal Oskarja.”

“To je res krasno,” je bila zadovoljna babica. “Vesela sem, da je tukaj. Škoda le, da ti ne moreš ostati. Bi se malo odpočil skupaj s sinom.”

“Zdaj ne morem ostati, dopust imam šele avgusta,” je pojasnil oče. “Sicer pa to že veš. Večkrat sva govorila o tem. Tudi Sonja bo takrat že doma in se bomo skupaj odpočili. Do takrat pa bo Oskar poletje preživel pri tebi. Kajne, fant? Na vasi je prima.”

Oskar ni rekel nič, le z žlico je krožil po juhi. Ni bil prepričan, da je na vasi res tako krasno. Še posebej ne brez mame in očeta. Seveda je babico že prej obiskal, čeprav ne prav pogosto, ker je živela na drugem koncu Estonije in so se morali do nje dolgo voziti. Toda vsako poletje so jo obiskali in vedno so pri njej tudi prenočili. Ampak Oskar je bil dotlej pri babici na

obisku vedno z mamo in očetom. Zdaj pa bo moral pri njej ostati čisto sam. Tega ga je bilo nekoliko strah. Le kaj bo počel vse dni?

“Pozabila sva telefon,” je tiho pripomnil.

“Vem, to si že rekel,” je bil nejevoljen oče. “Zakaj ga pa nisi vzel? Saj sem te vendar vprašal, ali si vzel vse, kar potrebuješ.”

“Pozabil sem ga,” je zamrmral Oskar.

“Brez skrbi, tudi jaz imam telefon,” ga je skušala potolažiti babica. “Lahko boš poklical očeta, ko se ti bo stožilo po njem.”

Oskar ji ni odgovoril. Babica tako ali tako ne bi razumela, da telefon ni bil toliko namenjen klicanju, kot igranju igrice. Na prenosnem telefonu je imel veliko krasnih igrice, ki jih je začel pogrešati. Oče se bo kmalu odpeljal, on pa bo ostal sam z babico – in to dolga dva meseca! Če bi imel s sabo vsaj telefon, bi se lahko zavlekel v kakšen kot in tiho tipkal po njem. Vsaj z nečim bi si lahko krajšal čas. Tako pa ... Začutil je, kako njegov nos postaja vse težji in kako ga stiska v predelu med očmi – natanko tako, kot bi ga sililo na jok.

Oče ga je pozorno pogledal.

“Poslušaj me,” je rekel in mu razmršil lase. “Nič hudega ne bo. Jaz sem odrasčal v tej hiši, v njej sem preživel celo otroštvo. Pa sem bil tudi brez prenosnega telefona, takrat ga ni imel še nihče. Tudi bratov in sester nisem imel, s katerimi bi se lahko igral. Zato pa sem imel veliko prijateljev! V bližini je še veliko hiš, v katerih so tudi zdaj gotovo otroci. Prepričan sem, da se boste kmalu spoprijateljili, in potem boste imeli toliko za početi, da ne boš hotel niti slišati za to, da bi šel nazaj v mesto, ko bova avgusta z mamo prišla pote. Na vasi je poleti strašno zabavno! Ko sem bil majhen, nisem imel niti toliko časa, da bi prišel domov jest. Ves čas smo se potikali po gozdovih in poljih, postavljali smo bivake, igrali nogomet, lovili ribe in se domislili še marsičesa zabavnega. Verjemi mi, imel se boš krasno!”

“Poleti morajo biti otroci na deželi,” je potrdila še babica.

Oskar ni odvrnil pogleda od krožnika juhe. Vse tisto, kar je povedal oče, ga nikakor ni potolažilo, prej nasprotno. Babica je pač bila, kakršna je bila, a Oskar jo je vsaj poznal, že prej je bil v njeni hiši, ki mu je bila zato vsaj nekoliko znana in domača. Toda popolnoma tuji otroci s sosednjih kmetij, pa nekakšni neznani gozdovi in polja – to mu je zvenelo naravnost strašljivo. Počutil se je natanko tako kot takrat, ko je moral k zdravniku in je vedel, da bo dobil injekcijo: že zjutraj, doma, ga je bilo strah. Kako grozno je bilo šele zavedanje, da ne moreš narediti ničesar, da ne moreš pobegniti, da se moraš vdan v usodo obleči in se z avtom odpeljati na polikliniko, čeprav nikakor nočeš tja. Tudi zdaj ga je iz nekega razloga obhajal enak občutek:

čim se bo oče odpeljal izpred hiše, se bodo pojavili sosedovi otroci, kot bi pognali iz tal, in ga kljub upiranju zvlekli v svoj bivak. Potem pa še v gozd, loviti ribe, in kdo ve kakšne grozne reči ga bodo še silili delati. Babica se mu ne bo postavila v bran, le stala bo na stopnicah pred hišo z vedrom v roki in zadovoljno kimala: Ja, poleti morajo biti otroci na deželi.

Oskar se je žalostno zazrl v očeta. Ta je sina prijateljsko potegnil za uho.

“Nikar ne bodi tako nesrečen!” je rekel. “Poklical te bom. In tudi mama te bo gotovo poklicala iz Amerike. Saj ne tiči kje pod zemljo ali v vesolju, lahko boš govoril z njo.”

“Ali ni zelo drago klicati iz Amerike?” je zaskrbelo babico. “Nič ne skrbi, z Oskarjem se bova imela prav lepo.”

Oskar je bil sicer prepričan o nasprotnem, a je držal jezik za zobmi. Juha z mesnimi kroglicami se je ohladila; ker je toliko mešal po njej z žlico, je bila že povsem motna. Pogled je zapičil v krožnik. Juha mu ni bila več všeč. Tudi kuhinjska miza mu ni bila všeč, kuhinja prav tako že dolgo ne. Vse je bilo videti tako grdo in bedno, okoli stropne luči je brenče letala debela muha in na steni je bil poleg štedilnika temen madež, ki ga Oskar prej ni opazil, zdaj pa se mu je zdel prav posebej grd. “In tukaj me bosta pustila dva meseca,” je pomislil. Počutil se je, kakor bi vanj treščil orjaški val žalosti in ga skoraj sploščil.

“Bi rad bombone za sladico?” ga je vprašala babica in na mizo položila nekaj karamelnih bombonov – takšnih, ki jih nikoli ni jedel.

“Nisem lačen,” je zamrmral. Kaj drugega bi sploh lahko pričakoval! Nekako bo moral preživeti poletje s temi zanič bomboni.

2.

Oče se je odpeljal. Oskar in babica sta stala na stopnicah in mu mahala. Babica je imela v roki nekakšno kuhinjsko krpo in je mahala z njo, celo h glavi si jo je dvignila, da bi oče še na drugem koncu ceste videl, kako mu maha. Oskar je le za malenkost migal s prsti. Kaj mu bo mahanje, saj očeta ne bo pripeljalo nazaj.

“Tako, fant moj,” je rekla babica, ko se očetovega avta nazadnje ni več videlo. “Ostala sva sama. Lahko se začneš igrati. Mene čaka veliko dela na vrtu in pri zelenjavi, ti pa lahko počneš, kar te je volja. Nič se ne boj, ne bom te silila, da delaš. Kdaj pa naj ima otrok kaj prostega časa, če ne poleti. Jeseni greš že v šolo, takrat bo konec heca, zato izkoristi svoje zadnje prosto poletje, kolikor se da.”

Ko je to rekla, mu je opogumljajoče pokimala in rahlo gugajoč se odkorakala proti zelenjavnim gredicam.

Oskar je obstal na stopnicah. Začne naj se igrati! Lahko je to reči! Le s čim naj se igra, ko pa so vse njegove igrače ostale v mestu? Celo telefon! Le kako ga je lahko pozabil, bedak pa tak! Prejšnji večer je prenosni telefon dal polniti na okensko polico, zjutraj pa je bil zaspan in se ni spomnil, da bi ga pograbil in vtaknil v torbo. Šele ko sta bila z očetom že na pol poti do babice, se je spomnil, da nima telefona, a takrat je bilo že prepozno – nista se mogla več kar obrniti in odpeljati nazaj domov. Tako zdaj njegovemu ubogemu telefončku na okenski polici postopoma zmanjkuje baterije, pa še čisto sam je.

Tako kot on.

Oskar se je obotavljaše sprehodil proti vrtu. Bil je začetek junija, na vrtu je bilo vse polno rož. Samo po sebi je bilo to sicer lepo in Oskar se je pravzaprav rad sprehajal po babičinem vrtu – kadar je bil tukaj na obisku z mamo in očetom. Odrasli so se namreč za mizo slej ko prej začeli pogovarjati o dolgočasnih rečeh, kar naprej so jedli in potem spili še najmanj pet skodelic čaja, dokler Oskar tega ni mogel več prenašati in je stekel na vrt. Tam je z razdalje spoštljivo proučeval čebele, ki so brenčale med rožnimi grmi, v travi je iskal polže in preobrnil opeko, pod katero se je vedno skrival kakšen deževnik. Če je imel srečo, je pri skladovnici drv uzrl kuščarja, nekoč pa je le nekaj metrov stran od njega z veje na tla priletela velika sraka. V preteklosti se mu je babičin vrt vedno zdel razburljiv, toda z njim je bilo enako kot z vsemi drugimi pristočasnimi dejavnostmi – nekaj časa ga je razveseljeval, potem pa je bilo lepo spet oditi domov. Saj tudi v kinu nihče ne bi hotel ostati dva meseca!

Oskar je prišel do znane opeke in jo obrnil. Tam ga je res čakal deževnik, pa tudi črn govnač, ki je hitro stekel stran in se izgubil v travi. Opeko je položil nazaj na njeno mesto.

“Bom zdaj res moral vsak dan hodit gledat tega deževnika?” je pomislil in ob tem občutil tesnobo. “Zjutraj se bom zbudil, šel na vrt, obrnil opeko, pogledal deževnika. Pa potem? Kaj bom počel s preostankom dneva?”

Dvignil se je, odšel na sredo trate in tam obstal. Obkrožalo ga je ščebetanje ptic in tiho brenčanje žuželk. V daljavi je videl, kako se babica sklanja nad zelenjavne gredice. Visoko na nebu so nepremično stali oblaki. Oskarju se je v grlu naredila kepa. Počutil se je neizmerno samega. Svet okoli njega mu je bil tuj; ni vedel, kaj početi v njem.

“Bolje bo, da grem noter,” se je odločil. “Skril se bom v kakšen kot ali zlezel pod posteljo in ostal tam.”

Spomnil se je, kako so lani za božič prišli na obisk k babici. Mama in oče sta kot po navadi sedela z babico v dnevni sobi, kjer je stala smreka, in se pogovarjala, Oskar pa se je odplazil v kuhinjo in si vzel mandarino. Nenadoma je zagledal miš. Nepremično je stal, niti dihati si ni upal, in miš ga, kot kaže, ni opazila, saj je stekla na sredo prostora in se tam ustavila. Bila je majcena, obkrožala jo je velikanska kuhinja. Njen noseček se je potresaval, drobne črne oči so se svetlikale.

Potem se je naenkrat obrnila naokrog in jo ucvrla pod omaro.

Tudi Oskar si je želel, da bi lahko zdaj tako ravnal – se skril, pobegnil v svojo luknjico. Kot je bila za miško prevelika kuhinja, tako je bil zanj vrt prevelik in preveč tuj, da bi se lahko sam spopadel z njim.

Odšel je v hišo. Še pred kratkim so vsi trije sedeli v kuhinji, kjer je bil v zraku še blag očetov vonj, blazina na njegovem stolu je bila nekoliko pomčkanja in je opominjala na dejstvo, da je nekdo šele pred kratkim vstal z nje. Toda na mizi so še kar ležali karamelni bomboni, ki mu niso bili všeč, ki jih v mestu niso nikoli kupovali, in ti so babičino hišo napravili še bolj neprijazno. Kot bi Oskarja opominjali, da se je znašel daleč od doma, v tuji državi, kjer imajo drugačne bombone in jedo drugačne jedi. Celo krožniki, skodelice in sladkornica so bili drugačni. Res čudno: kadar je prišel na obisk k babici z mamo in očetom, ga vse to ni motilo, prav nasprotno – z velikim zanimanjem je proučeval babičine stvari in jih primerjal s tistimi, ki jih je poznal od doma. Zdelo se mu je razburljivo piti iz drugačnih skodelic kot običajno. Toda zdaj se mu je to nenadoma zazdelo neprijetno. Občutek je imel, kot bi tuji predmeti srepeli vanj in ga strogo spraševali:

“Kdo si sploh ti in kaj počneš tukaj?”

Odšel je iz kuhinje v dnevno sobo. Babičina hiša je imela tri sobe: poleg dnevne sobe sta bili tu še njena spalnica in očetova nekdanja soba, kjer bo moral zdaj spati on. Običajno so v tej sobi spali vsi trije, mama, oče in on, babica je Oskarju postlala na zložljivi postelji. Zdaj seveda to ni bilo potrebno, Oskar je imel sobo in posteljo le zase. In tja se je zdaj napotil. Ta prostor mu je bil najbolj domač. Toda danes se mu je tudi tu zdelo vse drugačno in tuje. Edina poznana stvar je bil njegov nahrbtnik, v katerega mu je mama še pred odhodom v Ameriko zložila oblačila in v katerega je pozabil dati telefon.

Miška je lahko pobegnila v luknjico in se tam počutila dobro, saj je bilo to njeno staro dobro pribežališče, kamor si je privlekla zvrhan kup najrazličnejše krame, ki ji je bila všeč, Oskarju pa se njegova soba nikakor ni zdela domača. V njej so bile napačne stvari, polna je bila napačnih vonjev in barv. Skozi okno je sicer sijalo sonce, a se mu je prostor kljub temu zdel

nekako hladen; veliko belo kvačkano pregrinjalo, ki je bilo razgrnjeno čez posteljo, se je ledeno bleščalo, vzmetnica je bila preveč izbočena.

Stopil je do knjižne police. Sicer je že znal brati, a na polici so bile samo knjige za odrasle. Otroške knjige je oče že pred časom odpeljal v mesto, k njemu. Postal je še bolj zagrenjen. Še brati nima kaj! Kaj bo pravzaprav počel dva meseca? Sedel pri oknu ter ure in ure strmel ven, kot teta Prikazen?

Teta Prikazen je živela v bloku na drugi strani ulice. Oskar ni vedel, kako ji je v resnici ime, vedno so ji rekli teta Prikazen. Vse ljube dni je posedala v sobi in bolščala skozi okno. Če je Oskar le poškilil ven, je v drugem nadstropju sosednje stavbe na oknu zagledal teto Prikazen. Bila je zelo stara, njen obraz je bil voščeno bled in imela je dolge, sive lase. Ko je bil še manjši, se je je bal, zato je dobila vzdevek teta Prikazen. Pozneje se je nanjo navadil, toda vzdevek je ostal.

Dotlej Oskar nikakor ni mogel razumeti, kako se človeku ljubi vse dni buljiti skozi okno, kot bi bil cvetlični lonček na okenski polici. V mestu je imel namreč vedno kaj početi, zelo redko je gledal skozi okno. To je včasih naredil le, preden se je odpravljal ven, da bi videl, ali dežuje. Ali pa takrat, ko je zunaj zaslišal zavijanje sirene – v tem primeru je hotel videti gasilska vozila ali policijske avtomobile, ki so brzeli mimo. Teta Prikazen pa je bila pri oknu že zjutraj, ko se je Oskar zbudil, in zvečer, ko se je odpravljal spat, je še vedno stražila na istem mestu. Takrat se mu je njeno početje zdelo nadvse nenavadno, zdaj pa ga je spreletelo, da je morda tudi ona osamljena. Morda so jo otroci pripeljali k sebi domov v mesto, morala je zapustiti svoj dom in ni vedela, kaj početi sama s sabo na tujem kraju. Točno tako kot Oskar zdaj.

Odšel je k oknu in pogledal ven. V bližini je stala babičina lopa. Ob njej je rasla osamljena breza, ki je bila tako visoka, da je moral glavo močno nagniti nazaj, če je hotel videti njen vrh. Pravzaprav ni bilo zunaj nič drugega, a je Oskar vseeno nekaj časa sedel pri oknu ter bolščal v lopo in brezo, kot bi bili kakšni svetovni čudesi. Saj tako ni imel česa bolj pametnega početi.

V dnevni sobi je odbila stenska ura, kukavica je trikrat zakukala. Ena ura je minila, odkar je odšel oče! Šele ena ura! Pomislil je, da bi lahko izračunal, koliko ur je v dveh mesecih, toda izračun bi bil prezapleten, z matematiko si še ni bil dovolj domač. Poleg tega je slutil, da bi bil rezultat strašljiv. Boljše, da ne pozna te številke.

Toda teta Prikazen vseeno nočem postati, se je odločil. Boljše bo, da grem ven in se desetkrat sprehodim okoli hiše. Ali pa raje dvajsetkrat. Potem bo morda že večer in bom lahko šel spat. In potem bo prvi dan za mano!

3.

Toda vse le ni šlo tako gladko. Oskar se je res dvajsetkrat sprehodil okoli hiše, a do večera je bilo še daleč. Sonce je še vedno sijalo visoko na nebu. Babica se je vrnila z vrta, zagledala je vnuka stati pred hišo in mu odobravajoče rekla:

“Kar sprehajaj se. Na deželi se je lepo sprehajati. Pa tudi sicer je na deželi lepo, ker si lahko ves čas na svežem zraku. Lahko tekaš in skačeš, kolikor ti srce poželi, tega ti ne bo nihče prepovedal.”

Šla je v hišo, vzela gromozanske škarje za obrezovanje vej in spet nekam izginila.

Oskar se je igral z mislijo, da bi začel skakati in tekati, kot mu je svetovala babica, a zamisel se mu je zdela trapasta. Namesto tega je pri enem hišnem vogalu odkril pajka, ki si je spletel mrežo med razbitim cvetličnim lončkom in steno. Nekaj časa ga je pozorno spremljal v upanju, da bo v mrežo priletela kakšna muha in bo lahko opazoval, kako jo bo pajek pohrustal. Seveda bi bilo to strašljivo, a tudi razburljivo. Toda v mrežo se ni ujela nobena muha. Pajek je le nepremično ždel na mestu in Oskar se ga je naveličal opazovati.

Sprehodil se je do vrtnih vrat in pomolil nos skozi deske. Za vrtnimi vrati se je vila cesta, na drugi strani ceste je raslo nizko grmičevje. Vedel je, da prideš po tej cesti do vaše trgovine, saj je nekoč tja šel s starši. Tuhtal je, ali bi ga obisk trgovine razvedril. Morda prodajajo navadne bombone? Ga bo babica prosila, naj gre v trgovino z njo?

Toda še preden se je uspel kar koli odločiti, je zagledal vaše otroke.

Bili so trije, sami fantje, približno njegovih let. Drug drugemu so bili osupljivo podobni: imeli so svetle, skoraj bele lase in široke, prifrknjene nosove. Kot vse kaže, so bili bratje, mlajša dva sta bila po vsem sodeč celo dvojčka. Opazili so ga in se ustavili. Zazrli so se drug v drugega: Oskar jih je opazoval z vrta, fantje so gledali vanj.

Oskar je začutil, kako ga je v trebušni votlini neprijetno zmrazilo, kot vselej, kadar mu je pretilo kaj neprijetnega. Kmalu ga bodo povabili, naj se pride igrat in on bo moral iti; nič drugega mu ne bo preostalo. Ni imelo smisla teči k babici, mama in oče pa sta bila daleč – nihče mu ni mogel pomagati. Zakaj je sploh prišel sem, k ograji, kjer je lahek plen za vsakega mimoidočega? Moral bi kljub vsemu ostati lepo v sobi in strmeti skozi okno kot teta Prikazen!

“Kdo si?” je vprašal najstarejši fant.

Oskar mu ni odgovoril, samo strmel je v čevlje. Sicer ni hotel biti nevljuden, toda – kaj naj sploh odvrne na takšno vprašanje? Če bi ga fant vprašal

po imenu, bi mu lahko rekel, da je Oskar. Kaj pa naj odgovori na vprašanje, ki se glasi: „Kdo si?“ Da je človek? Ali fant? Saj to je bilo vendar očitno.

„Je tvoja babica Jezernikova?“ je svetlolasi fant zastavil novo vprašanje.

Oskar je seveda vedel, da se babica piše Jezernik, kot on sam, toda vseeno se mu je zdelo čudno, da tuji fant njegovo babico tako kliče. Kot ne bi bil otrok, temveč odrasel v otroškem telesu. A to vprašanje je bilo vsaj nedvoumno, zato je pokimal.

„Bi igral nogomet?“ ga je povabil fant.

Zdaj se mu je hlad iz trebuha dvignil vse do grla, ki ga je začelo boleti. Napočil je tisti trenutek! Odvedli ga bodo s sabo, nekam za gozdove, od koder ne bo več sam našel poti k babici. Ves večer bo moral preživeti v družbi teh popolnoma neznanih fantov, čeprav si tega sploh ne želi. Kdo ve – morda ga niti pod noč ne bodo spustili domov, temveč ga bodo skušali zvabiti, da bi prenočil v njihovem bivaku; le kateri fant bi se lahko uprl takšnemu predlogu? Zato ker sam ne bo našel poti domov in si ne bo upal vprašati za pomoč tujih fantov, mu ne bo preostalo drugega, kot da gre z njimi in prenoči v bivaku, naslednje jutro pa ga bodo že odpeljali loviti ribe, potem bodo načrtovali, kako bi šli pohajkovat po gozdovih, se voziti s splavom in kdo ve kaj še vse, nikoli več ne bo prišel nazaj k babici in nikoli več ne bo videl staršev.

„Bi igral nogomet?“ je ponovil vprašanje neznani fant.

Toda še vedno jih ločujejo vrt in vrtna vrata, je prešinilo Oskarja. Kaj pa, če bi preprosto zmajal z glavo? Ali če bi glasno in razločno rekel *ne*? To se mu je zdelo naravnost nezaslišano – iz nekega razloga se je vsem, celo mami in očetu, zdelo, da je to, če en fant povabi drugega, naj se pride igrati, najbolj super stvar na svetu in da se takšnemu predlogu res nihče ne more upreti. Ob prisotnosti odraslih bi bilo povabilo nemogoče zavrniti, saj bi se takoj vmešali: „Kako to misliš, nočeš? Pojdi vendar! Drugi otroci te vabijo! Saj se je vendar krasno igrati z žogo! Pojdi, Oskar, pojdi!“ Toda trenutno je bil sam, nihče ga ni mogel siliti. Oskar je počasi zmajal z glavo in rekel:

„Ne, ne smem ... danes.“

Tuji svetlolasi fantje so si ga nekaj trenutkov preiskujoče ogledovali.

„O-kej,“ je nato vsak zlog posebej izgovoril najstarejši fant in skupinica je odšla naprej, ne da bi se ozrla. Bil je rešen.

Zaenkrat! Ne bi mogel biti bolj besen nase. Zakaj je na koncu odgovora dodal besedico ‚danes‘? Seveda iz vljudnosti, zato, da bi omehčal zavrnitev. Toda to res ni bilo potrebno, nikakor! Zdaj bi si fantje lahko mislili, da se bo jutri ali kateri drug dan hotel družiti z njimi. Prav mogoče je, da bodo jutri zjutraj spet prišli do vrtnih vrat in ga spet povabili, morda bodo šli

celo do hišnih vrat in se obrnili na babico: „Jezernikova, se lahko pride vaš vnuk igrat nogomet z nami?“ In ona bo kakopak odvrnila: „Seveda se lahko, kaj pa naj počne otrok drugega na deželi, kot da ves dan teka naokrog in se podi za žogo?“ Potem se ne bo mogel več izmazati.

Do tistih svetlolasih kmetavzarjev je občutil divje sovraštvo. Kaj hočejo od njega? Njemu nikoli ne bi prišlo na misel, da bi povabil tujega otroka, naj se igra z njim! Saj se tudi odrasli ne spoprijateljijo kar takoj, čim se zagledajo! Res bi bilo čudno, če bi k očetu pristopil neki neznan stric in ga povabil s sabo, oče pa bi takoj zdirjal za njim. Med otroki pa imajo takšno ravnanje vsi za nekaj samoumevnega, kot bi za sklepanje prijateljstva zadoščalo že to, da si z nekom približno enake starosti.

„Lahko jim rečem, da sem bolan,“ je pomislil Oskar in se spomnil, kako ga je malo prej začelo praskati po grlu od živčnosti. Še vedno je bilo grlo nekoliko boleče, tako da to niti ne bi bila čista laž.

Sprehodil se je nazaj do hiše, se usedel na stopnice in brado naslonil na kolena. Prišla je babica, se zasmejala in rekla:

“Kako, si že utrujen? Ja, svež zrak človeka utruji, če ga ni vaje. Pridi, bova večerjala. Potem se bova šla kakšno družabno igro. Na primer potovanje na Luno, jo poznaš? Od tvojega očeta je. Ko je bil majhen, se je kar naprej to igral. Pridi, pridi.”

Oskar je poslušno odšel za babico v hišo. Spila sta čaj in pojedla sendviče. Čaj je imel tuj, nenavaden okus. Babica je pojasnila, da je to čaj iz materine dušice, ki se ga na deželi vedno pije. Sendviči so bili neverjetno debeli, saj je babica kruh odrezala sama, v mestu pa je bil kruh v plastični embalaži že lepo narezan na primerno tanke rezine. Babica je kruh obložila s salamo, a ker so bile rezine tako debele, se okusa salame pravzaprav skoraj ni zaznalo, Oskarju se je zdelo, kot bi imel usta polna samega kruha, lepil se mu je na zobe ter se preobračal v eno in drugo smer, da ga je bilo skoraj nemogoče pogoltniti.

Potem sta se igrala potovanje na Luno; to je bila grozno dolgočasna igra. Sicer je bilo na igralni deski na nekaterih mestih mogoče pasti dol, na drugih pa se spet povzpeti, toda njune figurice nikoli niso pristale na teh poljih. Tako sta se le zdolgočaseno prebijala proti cilju. Oskar je povrh vsega opazil, da je babica med igro goljufala: ko je vrgla šestico, jo je prekrila z dlanjo in rekla, da je vrgla trojko ali štirico – vse le zato, da ne bi še enkrat metala in bi Oskar zagotovo zmagal. Ni ji povedal, da vidi, kaj počne; raje je sprejel njen darežljivi načrt, toda zdaj ni bilo več tako zanimivo igrati.

“O, zmagal si!” je babica nazadnje veselo vzkliknila. “Bravo! Ali ni bila fina igra? Tvoj oče se jo je ves čas hotel igrati.”

Oskar sicer ni verjel, da bi njegov oče čas zabijal z nečim tako nezanimivim, ko je bil majhen, toda držal je jezik za zobmi. Z babico sta začela gledati otroški program po televiziji, a babica je skoraj takoj zakinkala, čez nekaj časa pa je začela še smrčati. Ni več slišal, kaj govorijo po televiziji, a saj program ni bil nič posebnega. Odrinil je stol, skočil z njega in stopil k oknu. Opazoval je, kako se je na vrt spuščala gosta, siva megla, ki je prihajala vse bliže, kako je ovijala cvetje in grmičevje. Pravzaprav je bila lepa, a ga je hkrati tudi potrla. Zdelo se mu je, kot bi bil odrezan od preostalega sveta, kot bi bil na primer edini brodolomec na neposeljenem otoku. Obstajala sta le babičina hiša in njena neposredna okolica, čez vse ostalo se je spustil neprediren zastor. Za njim, nekje zelo daleč, je bil Oskarjev dom in v njem oče, še dlje pa skrivnostna in mikavna Amerika z mamo; tam so bili vsi krasni, poznani kraji. Toda Oskar jih ni mogel videti, ker jih je pogoltnila megla.

Daljinski upravljavnik, ki ga je speča babica držala v roki, je padel na tla, da se je zbudila.

“O, malo sem zakinkala,” je vzdihnila. “Daj, Oskar, umij si zobe. Čas je, da greva spat.”

4.

Do jutra je megla za oknom izginila, spet je posijalo sonce. Postelja, ki je Oskarja še prejšnji dan navdajala s takšnim nezaupanjem, mu je čez noč postala domača, da ni hotel vstati. V postelji, pod odejo, je bilo toplo in prijetno. To je bila tista luknjica, ki jo je včeraj iskal. Kraj, kamor je lahko pobegnil in kjer se je lahko zvil v klobčič.

Babica je ropotala v kuhinji, potem je s težkimi koraki prišla čez dnevno sobo in pomolila glavo skozi vrata.

“Pridi jest, Oskar!” ga je povabila. “Tako lepo jutro je, škoda bi ga bilo preležati v postelji.”

Oskarju je bilo čisto vseeno za lepo jutro, a je kljub temu poslušno vstal. “Tole sem ukrotil,” je pomislil Oskar in zadovoljno poškilil proti razmetani postelji. Nekaj trenutkov si je predstavljal, da je pračlovek, ki živi sredi nevarne džungle, polne najrazličnejših zveri. Rjovijo in na ves glas bevskajo med drevesi, oči se jim lesketajo in čekani jim belo pobliskavajo. Toda pračlovek vendarle uspe na svojo stran pridobiti eno zver, nato še drugo ... Dokler nazadnje gospodarju vse ne ližejo roke. Grozoviti plenilci se spremenijo v krotke hišne ljubljence. Morda bi se česa podobnega moral

lotiti tudi v zvezi z babičino hišo? Postelja z odejo in vzmetnico je bila že udomačena, morda bi mu uspelo premagati še ostale predmete v hiši?

Oskar se je odpravil na zajtrk in takoj sprevidel, da udomačevanje živali v goščavi ni lahka naloga. Žlica je bila nekoliko prevelika, kaša iz ovsenih kosmičev pa malo pregosta. Kako naj se navadi na to? Marmelada je bila sicer okusna, lahko bi jo jedel kar iz kozarca, a to se gotovo ne spodobi. Doma bi pustil gosto kašo in namesto nje izpraznil kozarček marmelade, tu, pri babici, pa se je skoraj bal tako vesti.

“Jej, jej!” mu je prigovarjala babica. “Takšno kašo je imel tvoj dedek najraje.”

Ob tej novici jed ni postala nič bolj okusna, vsaj za Oskarja ne. Dedek je že dolgo tega umrl, Oskar ga nikoli ni videl. Dečku je bil povsem tuj, in če je imel res rad takšno gosto kašo, mu je postal še večji tujec. Oskar je že prej opazil, da imajo stari ljudje radi čudne jedi, torej če je bila ta kaša predavnimi leti ena od dedkovih najljubših jedi, potem ni mogla biti vseh njemu, Oskarju. Otroci vedno jedo druge stvari kot stari ljudje, celo v restauracijah obstajajo posebne otroške jedi.

“Dedek si je v kašo namesto marmelade vmešal maslo in si jo še potresel s soljo,” je pojasnila babica, ki je vnuku kazala hrbet in likala perilo. “Če bo bile na mizi vložene ribice, je tudi kakšno dal noter. Ja, takšno kašo je imel rad.”

Oskar je povsem izgubil apetit. Kaša se mu je zazdela naravnost ogabna – čudno se je svetlikala, kot bi se namesto marmelade v njej res raztopilo maslo. Predstavljal si je še, kako iz goste brozge vanj srepijo oči mrtve ribe na srebrnkasti glavi. Uh! Niti enega grižljaja ni več spravil po grlu.

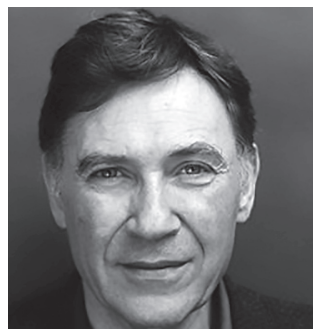
Prevedla Julija Potrč Šavli

Alternativna misel

Jack Zipes

Pripovedovanje resnice s pomočjo ljudskih pripovedk in pravljič: moč nemočnih

Že sama beseda *pripovedka* je zaradi prepogoste rabe v političnem svetu zaznamovana kot sprenevedava alternativa *strategiji* ali *načrtu*. Toda to nas ne bi smelo odvrniti od proučevanja njenega temeljnega pomena in povezanosti z obdobjem postresnice. Pripovedka, opredeljena kot govorjena ali pisna pripoved povezanih elementov, je bistvenega pomena za to knjigo.

Današnji pripovedovalec resnice mora govoriti tako glavi kot srcu. S tem nočem reči, da bi morala biti novinarska poročila napisana v jeziku leposlovja ali da morajo finančni analitiki odslej govoriti v jamskih pentametrih. Ne pozivam k razčustvovanemu čenčanju, čustvenim izlivom novodobnega poročanja. Resnica mora vedno imeti grobe robove. Povedati hočem, da bo verodostojnost izginila, če ne bo odmevna.

Matthew D'Ancona: *Postresnica, Nova vojna proti resnici in kako naj se ji upremo* (2017)

Kmalu po tem, ko je goli cesar spoznal, da ni oblečen in da je nedolžni otrok govoril resnico ter razkrinkal njegovo neumnost, je fantiču zaukazal, da mora priti v njegovo palačo. Vsi so bili prepričani, da bo cesar fanta nagradil, ker je bil tako pošten in pogumen. Namesto tega pa je rejeni, maščevalni kralj strazarjem ukazal, naj fanta odpeljejo v kraljevo kuhinjo, kjer naj ga kuhar razseka in njegove kosti in meso vmesi v velikansko pogačo. Ko je kuhar spekel pogačo, so poslali sedem orjaških golih rokoborcev, da so pogačo odnesli na veliko mizo sredi dvorišča palače. Tudi kralj je bil popolnoma gol: stal je na podnožju pred vsemi dvorjani in tisočnimi krajevnimi prebivalci in kmeti, ki so se morali udeležiti dogodka.

“Slecite se!” je zakričal cesar. “Čas je, da začutite resnico in postanete resni-coljubni!”

Vsi na dvorišču so se v strahu slekli, kajti obkrožali so jih grozeči vojaki, prav tako goli, vendar oboroženi z brzostrelkami.

“Zdaj morate okusiti resnico,” je zahteval cesar in pokazal na pogačo. “Prvi bom ugriznil in vsi mi boste sledili!”

Ljudje so drug za drugim, uro za uro grizli pogačo.

“Ni slabo,” so si mislili ljudje. Pričakovali so, da bo zanič, v resnici pa niso imeli nič proti tako postrženi pogači.

“Jedli ste resnico,” je izjavil cesar, “in odslej v mojem cesarstvu ne bo več laži.”

Toda v trenutku, ko je to izgovoril, so temni oblaki zakrili sonce in zaslišal se je vzdih. Skoraj nemogoče je bilo videti, kdo stoji poleg tebe. Kraljevi dogodek so skazili grmenje in švigajoče strele. Ko se je spet prikazalo sonce, so njegovi žarki razkrili drgetajočo hijeno na podnožju in fanta z ognjeno rdečimi lasmi.

Težko je bilo videti, kdo je fant, vendar je hijeni brž nataknil ovratnico in jarem ter jo odpeljal v motno zeleni gozd, od koder se je širila močna svetloba.

Osupli ljudje so začeli vpiti: “Kam greš? Kdo si?” Fant sprva ni odgovoril. Nato je na vsem lepem izdaval: “Hijeno peljem tja, kjer se bo soočila z resnico. Poiskal bom vir svetlobe. Nihče na svetu ji nikoli ne more uiti, če ima še tolikšno moč.”

Nato se je fant zasukal, povlekel hijeno za seboj in se odpravil proti svetlobi.

Marsikdo morda meni, da živimo brez močnega vira svetlobe. Živimo, kot pravi italijanski filozof Giorgio Agamben, brez ognja, ki prižiga resnico. Videti je tudi, kot da živimo v izjemnem času sporov ali da so časi sporov nekaj izjemnega, jaz pa menim, da zgodovina izvora človeške vrste dokazuje, da so bili laži, vojne in spori vedno in vseskozi navzoči, v vseh družbah in po vsem svetu. Nikdar nismo poznali časa brez laži, propagande in sporov. Vzroki so bili raznoliki in so vključevali ozemeljske, verske in trgovske spore, pa tudi brezobzirno gonjo elitnih skupin za doseg

moči, ki pripelje do nadvlade in posledično do uničenja človeških množic. Ravno tako kot velike bitke so pomembni vsakdanji spori v življenju navadnih ljudi, spori, ki izvirajo iz izkoriščanja otrok in žensk, suženjstva, rasne diskriminacije, komercializacije uveljavljenih religij, privatizacije izobraževanja in razrednih bojev v družbi. Niti ena nacionalna država v sodobni zgodovini ni prispevala niti drobca družbene pravičnosti brez nenehnih osebnih in javnih navzkrižij. Videti je, kot bi dandanes vzpon neofašističnega lažnivca Donalda Trumpa in njegovih množičnih kohort povzročil neverjetne spore, jaz pa menim, da nam ne bo koristilo, če bomo v sedanjem obdobju videli nekaj izjemnega ali celo nenavadnega. Vzpon trumpizma ni nič nenavadnega, temveč je posledica vsakdanjega sistematičnega razgrajevanja ameriške demokracije, ki ga tako imenovana opozicijska demokratska stranka ne more ustaviti, saj je ta soodgovorna, ker je dovolila širjenje takega razgrajevanja. Znani ameriški zgodovinar Eric Foner trdi, da je trumpizem logično nadaljevanje veje ameriške kulture, ki ima svojo pripovedno linijo in laži sprevrača v resnico.

Ali to pomeni, da bi morali, če bi se hoteli spopasti s sedanjimi spori, lažmi in tiranijo, opustiti zgodbe? Nikakor ne. Pomeni pa, da se moramo najprej lotiti ustvarjalnega razmišljanja, z roba, če smem tako reči, ne o preoblikovanju razkrajajočega se in pokvarjenega političnega sistema, temveč o možnostih za pristen upor, ki bi prispeval k alternativnim metodam vzpostavljanja odnosov med ljudmi z dostojanstvom in sočutjem, resničnim in globokim spoštovanjem do človeštva. Če že govorimo o ljudskih povestih in pravljicah, to preprosto pomeni, da moramo brati, da bi našli resnico, ter ravnati v skladu s tem, čeprav smo morda nemočni – in še zlasti, ker *smo* nemočni.

Življenje z resnico. Zakaj je pomembno vedno znova pripovedovati zgodbe

Pogumni češki disident, dramatik, filozof in politik Václav Havel je oktobra 1978 napisal poglobljen esej *Moč nemočnih*¹, v katerem je razčlenil konfliktno stanje posttotalitarnih in postdemokratskih sistemov, ki pravzaprav niso namenjeni ohranjanju človeštva. Njegov cilj je bil, da skrbno prouči naravo moči v različnih okoliščinah, v katerih živijo nemočni ljudje, in dojame, ali – in kako – bi ti ljudje lahko zrušili despote ter preprečili

¹ Slovenski prevod Valentina Inzka je pod naslovom *Živeti v resnici: Moč brezmočnih* izšel leta 1994.

manipuliranje z večino nemočnih v državah vzhodne Evrope. Čeprav je Havel napisal svoj esej v želji, da bi obdelal prav določene probleme na Češkoslovaškem v tistem času, je razpravljal tudi o tem, kako delujejo diktature v celotnem sovjetskem bloku, in o tem, da bi se lahko razširile in ogrozile zahodno demokracijo. Zato je Havlov esej še danes tako zelo pomemben.

Havel se je rodil leta 1936 in odraščal v državi, kjer so bili spori na dnevnem redu. Bil je disident in po letu 1989 je postal prvi demokratično izvoljeni predsednik Češkoslovaške. Občutil je bil trpljenje pod pritiskom v zaporu in pri vsakdanjih dejavnostih v gledališču, pa tudi pri občasnih delovnih zadolžitvah, ki so mu jih vsilili. Skratka, njegove besede so izvirale iz njegovega telesnega in zavestnega boja za resnico.

Predolgo bi trajalo, če bi hoteli povzeti glavne točke Havlovega strnjene esaja. Ne smemo pozabiti, da je bil napisan leta 1978 kot kritika nove vrste totalitarizma na Češkoslovaškem in v drugih državah sovjetskega bloka. Vseeno pa bi rad navedel nekaj njegovih misli, ker se neposredno nanašajo na to, kako sodobni politični sistemi delujejo pod krinko demokracije, zlasti v Razdruženih državah Amerike, in na to, da je govorjenje resnice življenjskega pomena, če hočemo opozarjati na hinavščino in zlora-bo oblasti. Havel v svojem opisu posttotalitarne družbe, na primer, pokaže neverjetno podobnost z vojaškim industrijskim kompleksom v Ameriki in še zlasti s korporacijami, ki oblikujejo mrežo nadzora in manipulacije. Razmislimo o naslednjem:

Med cilji posttotalitarnega sistema in življenjskimi cilji obstaja globok prepad: medtem ko se življenje v svojem bistvu približuje pluralnosti, raznolikosti, neodvisnemu oblikovanju in organiziranju, skratka, uresničitvi svobode, posttotalitarni sistem zahteva podrejanje, uniformiranost in disciplino ... Ta sistem služi ljudem le toliko, kolikor je potrebno, da mu ljudje služijo. Vse onstran tega, torej vse, kar ljudi prisili, da izstopijo iz svojih vnaprej določenih vlog, pa sistem obravnava le kot napad nase. In po svoje je res tako: vsak pojav prekoračitve je resnično zanikanje sistema.

V Ameriki in drugih zahodnih demokracijah danes živimo za to, da služimo sistemu, čeprav se nam morda zdi, da lahko svobodno izbiramo. Ne zavedamo se prav dobro, kako zapletena je mreža služenja in kako zelo se je v zadnjih petdesetih letih še razširila zaradi velikanskega napredka vrhunske tehnologije, ki prikriva nasprotja v družbenopolitičnem sistemu

in kulturni industriji. Večino delovanja avtokratskega sistema je že pred leti opisal Herbert Marcuse v *Enodimenzionalnem človeku* (*One-Dimensional Man*), pozneje pa še David Singh Grewal v knjigi *Moč omrežij: Družbena dinamika globalizacije* (*Network Power: The Social Dynamics of Globalization*) in poljski sociolog Zygmunt Bauman v več knjigah o likvidni družbi. Ni nam treba trditi, da je ameriški sistem totalitaren, posttotalitaren ali lažno demokratičen. Toda če hočemo živeti z resnico, je pomembno, da razkrijemo razpoke in vrzeli v kulturni industriji in politično-ekonomskem omrežju. In če želimo poznati resnico, je bistveno, da prepoznamo in razkrinkamo družbo spektakla, tisto, kar Havel imenuje "svet zunanjega videza, izpraznjenih obredov, formaliziranega jezika, semantičnega stika z resničnostjo, preoblikovan v sistem obrednih znamenj, ki resničnost nadomešča z lažno resničnostjo".

Vsi smo do neke mere sokrivi za družbeno-ekonomski sistem, v katerem živimo, vse dokler mu služimo, ne da bi o njem podvomili. Če ga sprejmemo in se uklonimo trenutnemu stanju, ne da bi razkrinkali laži, na katerih sloni, trdi Havel, je naše življenje laž. Pravi, da v večini ljudi vendarle obstaja močno upanje, da je možna pristna sprememba, ki bo vodila k boljšim življenjskim okoliščinam.

Globoka kriza človekove identitete, ki jo je povzročilo življenje v laži, kriza, ki po drugi strani tako življenje omogoča, ima vsekakor tudi etično razsežnost; med drugim se kaže kot *globoka etična kriza družbe*. Oseba, ki se je pustila zapeljati sistemu potrošniških vrednot, oseba, katere identiteta je razvodenela ob kopici ugodnosti množične kulture in ki nima korenin v biološkem redu ter nobenega občutka odgovornosti za kar koli drugega, razen za svoje preživetje, je *demoralizirana*. Sistem počiva na taki demoraliziranosti, jo pogloblja, dejansko jo projicira v družbo.

Nasprotno pa je življenje z resnico kot upor človeštva proti vsiljenemu stanju poskus, da bi si znova izborili nadzor nad občutkom odgovornosti. Z drugimi besedami, to je očitno etično dejanje, ne le zato, ker ga moramo tako drago plačati, temveč predvsem zato, ker ne koristi le nam: naše tveganje je morda poplačano s splošnim izboljšanjem položaja, morda pa tudi ne.

Življenje z resnico, govorjenje resnice in razmišljanje o resnici ima za vsakogar drugačne in mnogovrstne oblike, odvisne od okoliščin. Za odkrivanje in čutenje resnice ni nobenega recepta ali formule. Vendar je en dejavnik nespremenljiv in odseva etično razsežnost resnice: resnica temelji na izpodbijanju laži in prevar ljudi, ki imajo moč, najsi živimo v posttotalitarni

ali postdemokratski družbi. Življenje z resnico pomeni predvsem spoznanje, da ne obstaja nevtralna ali nenevarna strpnost, kakršno danes srečujemo v Ameriki in drugod.

Po mojem mnenju to pomeni, da morajo znanstveniki zgodovino jemati resno, iskati vrzeli v kulturni industriji in se upirati zlorabi zgodovine, da bi ugotovili, kako reakcionarji vplivajo na sedanost. Truditi se moramo, da bo zgodovina postala uporabna, kajti tako se bomo bolje zavedali nedokončanih nalog naših prednikov, ki so skušali ustvariti večjo družbeno pravičnost in enakost tako, da so živeli z resnico. Tisto, kar je bilo povedano o sporih navadnih ljudi in potem zakopano, je treba znova odkopati, če želimo upati in napredovati. Besede so v našem življenju pomembne, besede, ki oblikujejo zgodbe, pa so še pomembnejše na poti k življenju z resnico. Trud je neprekinjen in mora biti neprekinjen, saj se vseskozi soočamo z mojstrskimi zgodbami, ki zamegljujejo našo predstavo o tem, kaj pomeni živeti z resnico. Kakšna je torej odgovornost nas, raziskovalcev in učiteljev ljudskih povesti in pravljic?

Še enkrat se bom po odgovor zatekel k mislecu iz preteklosti, pozabljenemu iskalcu resnice Karlu Kroeberju, ki je leta 1992 napisal pomembno študijo z naslovom *Ponovno pripovedovanje in ponovno branje: Usoda pripovedovanja zgodb v sodobnem času* (*Retelling/Rereading: The Fate of Storytelling in Modern Times*). Mislim, da so njegove besede še danes izjemno aktualne.

Vse pomembne zgodbe pripovedujemo vedno znova, in tako je tudi mišljeno, čeprav jih vsakič, ko jih znova povemo, tudi na novo ustvarimo. Zgodba tako ohrani ideje, verovanja in prepričanja, ne da bi jim dovolila, da se strnejo v abstraktne dogme. Zgodba nam omogoči preizkušanje etičnih načel v domišljiji, kjer jih lahko prepletemo z negotovostmi in zadregami naključnih okoliščin. Zato ni presenetljivo, da je zgodba za nas izjemnega pomena ravno zdaj, ob začetku 20. stoletja, kajti zaradi pospešene racionalizacije in tehnologizacije življenja je pripovedovanje zgodb vse bolj težavno, vse večji izziv pa je tudi razumeti, zakaj je zgodba v številnih drugih družbah postala tako pomembna.

Za Kroeberja je pripovedovanje zgodb družbeno posredovanje med pripovedovalcem in poslušalcem, med piscem in bralcem, ki sodelujejo pri iskanju razumevanja in prilagajanja prejete modrosti in začasnih resnic. Zgodbe iz preteklosti so neprecenljive, ker so v navzkrižju z našim načinom življenja in nam omogočajo razmišljanje o tem, ali živimo z resnico in kako. Pravzaprav so za nas lahko poučne, pripovedujejo resnico, v vseh nas zanetijo žarek upanja in prebudijo speče možnosti za življenje z resnico.

Ocenil bi rad, ali naša ljubezen do ljudskih pripovedk in pravljic, njihova priljubljenost v vseh družbenih razredih, izvira iz globokih resnic, ki jih lahko zaznamo skozi različne človeške spore, opisane v zgodbah, in njihovega vztrajanja pri družbeni pravičnosti. Privlačijo nas, ker vsebujejo tisto, kar pogrešamo: junake, ki se borijo in zahtevajo življenje z resnico, ranjene junake, ki želijo biti neokrnjeni in pošteni. Pravljice so s svojimi metaforičnimi aluzijami v marsičem resničnejše kot tako imenovane resnične zgodbe, ker jih na splošno preveva občutek za družbeno pravičnost, ki ga v naših družbah ne zasledimo. Medtem ko številne ljudske pripovedke in pravljice domnevno poudarjajo patriarhalni pogled na svet in načelo, da ima močnejši vedno prav, največkrat simpatizirajo z žrtvami in reveži ter so prežete s sočutjem in pravičnostjo, četudi te *vrednote* niso bile opazne v družbah, v katerih so jih pripovedovali in zapisali. Kjer ljudskih pripovedk in pravljic medtem niso poneumili za otroke, so na splošno tako pomembne in odmevne zato, ker prepletajo glasove kmečkih pripovedovalcev in tistih nižjega stanu s pogledi izobraženih pripovedovalcev in piscev višjega stanu. Etično oblikovanje pravljničnega žanra temelji na zaroti in sodelovanju ljudi različnih družbenih razredov in porekla ter na potrebi po vnovičnem pripovedovanju in zapisovanju zgodb iz preteklosti, ki so še vedno povezane z življenjem ljudi, s preverjanjem njihovih načel in dejanj. Pripovedovalci in avtorji pravljic so iskanci resnice, kakovost njihovih zgodb pa je povezana z resnico kot vrednoto.

Trije pripovedovalci zgodb, ki v svojih pravljicah iščejo resnico

Pri svojem delu sem bil skoraj od vsega začetka v petdesetih letih preteklega stoletja zelo dovzeten za vnovično odkrivanje in ohranjanje pozabljenih piscev in pripovedovalcev zgodb, ki so poskušali prodreti v iluzije, kakršne so vsepovsod ustvarile vladajočo kulturno elito. Menim, da so ti pisci in pripovedovalci zgodb ponudili drugačen način razmišljanja s pravljicami, ki so me vznemirjale in mi dale pogum, da sem poskusil živeti in delati z resnico. V zadnjem času sem proučeval tri evropske avtorje, katerih zgodbe sem prej nekako spregledal; dveh niti nisem vključil v svoji izdaji *Oxfordskega priročnika za pravljice* (*Oxford Companion to Fairy Tales*). Trudil sem se, da bi nadoknadil svoje neznanje in izbrisal svojo sramoto s prevajanjem in vnovično objavo njihovih zgodb, zlasti ker obravnavajo današnje spore in nas silijo k razmisleku o tem, kako bomo odpravili tiranijo, ki dviga svojo grdo glavo v preštevilnih delih današnjega sveta.

Ti trije pisci so ruski učitelj in pesnik Pjotr Pavlovič Eršov (1815–1869), francoski politik in pravnik Édouard Lefebvre de Laboulaye (1811–1883) ter avstrijska pisateljica in esejistka Hermynia Zur Mühlen (1883–1951). Vsi trije so bili liberalci, če ne celo radikalni misleci in učitelji, ki so pisali pravljice, da bi v njih izrazili svoja politična in etična občutja ter razkrili, kako tirani in njihovi podrepaniki manipulirajo z ljudmi, da ravnajo v svojo škodo in so zato prikrajšani za sadove svojih ustvarjalnih darov in dela.

Eršov se je rodil v vasi Bezrukovo v Sibiriji in preživel otroštvo v Berjovcu, nato pa se je preselil v večje mesto Tobolsk, ker je njegov oče, javni uslužbenec, napredoval in je sina lahko poslal na klasično gimnazijo, kjer se je šolal od leta 1827 do 1831. V tem času so na Eršova vplivali dekembristi, ruski plemiči, ki so leta 1825 poskusili s prestola vreči carja Nikolaja in v Rusijo pripeljati več demokracije, vendar jim je spodletelo. Precej teh plemičev je bilo pregnanih v Sibirijo, kjer so prispevali k vnovični oživitvi lokalnih vrednot in običajev ter k bolj demokratičnemu izobraževanju. Tudi Eršov je želel več demokracije v Sibiriji in je pomagal ustanoviti družbo za etnografske študije Sibirije. Ko so njegovega očeta premestili v Sankt Peterburg, se je vpisal na univerzo, odločil se je za študij filozofije. Poznal je srbsko in rusko folkloro ter se v začetku tridesetih let 20. stoletja lotil pisanja svoje slovite pravljične pesnitve *Grbasti konjiček*. Rokopis je pokazal slavnemu pisatelju Aleksandru Puškinu, saj je navdih našel v njegovih ljudskih pripovedkah v verzih. Puškina, pa tudi druge pisatelje in kolege, je osupnila visoka kakovost in izvirnost verzov Eršova. Leta 1834, ko je bila pesnitev, ki je bila pravzaprav protest proti carizmu, objavljena, je takoj doživela velik uspeh in kazalo je, da Eršov že pri devetnajstih začelja kariero kot pisec poezije in zgodb. Povest je bila številnim bralcem tako všeč, da so jo začeli pripovedovati naprej. Tako se je pesnitev, napisana po motivih ruske ljudske umetnosti, v 19. stoletju vrnila v rusko ustno tradicijo.

Laboulaye, eden najvidnejših francoskih pravnikov in politikov 19. stoletja, je objavil tri nenavadne zbirke pravljič, *Otožne povesti* (*Contes bleus*, 1863), *Nove otožne povesti* (*Nouveaux Contes Bleus*, 1868) in *Zadnje otožne povesti* (*Derniers Contes Bleus*, 1884), pa tudi druga eksperimentalna leposlovna dela, na primer znanstvenofantastični roman *Pariz v Ameriki* (*Paris en Amérique*, 1863). Poleg tega je bil velik občudovalec ameriške demokracije, podpiral je boj proti suženjstvu v Ameriki, napisal več knjig o ameriški zgodovini in ameriškem ustavnem pravu ter igral ključno vlogo pri načrtovanju Kipa svobode. Nekateri so nanj gledali kot na največjega prijatelja Amerike v 19. stoletju. Laboulaye je v Franciji postal eden glavnih kritikov drugega francoskega cesarstva, ki je bilo zanj bolj ali manj diktatura. Zato

je iskal drugačen zgled za demokracijo in pogled je usmeril k Združenim državam, da bi raziskal možnosti prevzema nekaterih ameriških pravnih načel in smernic ter njihovo uporabo v Franciji. Proti koncu petdesetih in v šestdesetih letih 19. stoletja je Laboulaye v pravljicah izrazil kritiko zlorabe oblasti v francoski državi in drugih monarhijah ter svoja etična načela vtkal v netipično tipične pripovedke. Pravzaprav je z dvomi o nazadnjaških idejah tistega časa in s tem, da jih je preoblikoval v netipične zgodbe o družbeni pravičnosti, hotel opozoriti na dobro znane evropske in afriške pravljice. To vidimo v njegovih *Črno-belih povestih* (*Contes noirs et blancs*, 1858), *Abdulahu ali štiriperesni deteljici* (*Abdallah, ou le Trèfle à quatre feuilles*, 1859), *Belem konjičku* (*Perlino*, 1859–1860), *Ženski* (*La bonne femme*, 1861), *Potepuških povestih* (*Contes bohêmes*, 1861–1862), *Bimbomu ali umetnosti vladanja* (*Pif Paf, ou l'Art de gouverner les hommes*, 1862–1863); vse so izšle v *Dnevniku razprav* (*Journal des Débats*), najpomembnejšem tedniku za politiko in pravo v Franciji. Skoraj vse njegove povesti, ki so izšle v knjigah *Otožne povesti* (*Contes bleues*), *Nove otožne povesti* (*Nouveaux contes bleues*) in *Zadnje otožne povesti* (*Derniers contes bleues*) in so bile objavljene od leta 1859 do njegove smrti leta 1883, so bile najprej natisnjene v *Dnevniku razprav* (*Journal des Débats*); prvotno so bile torej napisane za odrasle kot kritika tipičnih pravljič ter družbenih in kulturnih razmer tistega časa. Vsekakor niso bile namenjene otrokom, čeprav je pozneje vse tri zbirke *otožnih pravljič* posvetil svojim otrokom in vnukom.

Zur Mühlnova, hči bogate grofice Isabelle Wydenbruck in grofa Crenneville, je v mladosti prepotovala številne države Afrike in Azije, deležna je bila svetovljanske izobrazbe. Leta 1898 je šla v samostansko pedagoško šolo v Gmünden, ki jo je končala leta 1901. Postati je želela osnovnošolska učiteljica, vendar so njeni starši temu nasprotovali, češ da se za plemkinjo to ne spodobi. Namesto tega so ji leta 1903 dovolili, da odide v Ženevo, kjer se je izučila knjigoveške obrti in nazadnje stopila v stik s političnimi izseljenci, ki so med prevrati leta 1905 pobegnili iz Rusije. Da bi se izvila svoji družini, se je leta 1907 poročila z nemškim baronom Viktorjem Zur Mühlhom iz Estonije, ki je imel posestva ob Baltskem morju. Zakon je bil obsojen na propad, saj Hermynia Zur Mühlen ni prenesla patriarhalnih pravil aristokratskega zakonskega življenja v zaprti družbi Estonije in Rusije. Ko se je leta 1914 začela prva svetovna vojna, je zaradi jetike odpotovala v Švico in se ločila. V Švici je spoznala avstro-ogrskega pisatelja in komunista Stefana Kleina, ki je postal njen življenjski sopotnik.

Leta 1919 je postala članica komunistične stranke. S Kleinom sta se preselila v Frankfurt, kjer je prevajala dela pisateljev, kot so bili Sinclair

Lewis, Upton Sinclair in Aleksander Bogdanov, ter pod psevdonimom pisala kriminalke. In, kar je najpomembnejše, postala je ena najvidnejših pisateljic revolucionarnih pravljic za otroke.

Med njena glavna dela sodijo *Kaj pripovedujejo Petrčkovi prijatelji* (*Was Peterchens Freunde erzählen*, 1920), *Pravljice* (*Märchen*, 1922), *Ali, tkalec preprog* (*Ali, der Teppichweber*, 1923), *Grad resnice* (*Das Schloß der Wahrheit*, 1924), *Nekoč je bilo ... in bo* (*Es war einmal ... und es wird sein*, 1930) in *Kovači prihodnosti* (*Schmiede der Zukunft*, 1933). V pravljicah je obravnavala vse od razrednih bojov do izkoriščanja delavskega razreda; uporabljala je prispodobe, alegorije, navezovala se je na orientalske pravljice. Zaradi politične dejavnosti je bila leta 1933, ko so na oblast prišli nacisti, prisiljena zapustiti Nemčijo; najprej se je preselila na Dunaj in nato v Prago. Prevedla je okoli 150 del in napisala 30 romanov, kriminalk in zbirk pravljic, si tako služila kruh, hkrati pa je bila dejavna v protifašističnem gibanju. Leta 1938 je emigrirala v Veliko Britanijo, kjer je prebila zadnja leta življenja. Tam je poleg zgodb in esejev objavila *Male zaveznike: Pravljice in ljudske pripovedke štirinajstih narodov* (*Little Allies: Fairy and Folk Tales of Fourteen Nations*, 1944).

Eršov, Laboulaye in Zur Mühlenova so bili etični in idealistični pisatelji, ki so bodisi ustvarili edinstvene politične pravljice bodisi načrtno uporabljali zgodbe iz ustne tradicije ter v njih izostrili politične poglede, ne da bi bili pri tem dogmatski. Njihova dela, ki so bralcem posredovala resnico, so za sodobne bralce še vedno osupljivo aktualna, saj ponujajo veliko snovi za razmišljanje. Na kratko bi spregovoril o Eršovem *Grbastem konjičku* (*The Little Humpbacked Horse*), Laboulayevih pravljicah *Norec Brjam* (*Briam the Fool*) ter o pravljicah *Laž in resnica* (*Falsehood and Truth*) in *Grad resnice* (*The Castle of Truth*) Hermynie Zur Mühlen.

Ni povsem jasno, kje je Eršov našel vir za svojo izjemno pesnitev. Jasno pa je, da je njegova pravljica povezana z Grimmovimi pravljicami, ki po Utherju nosijo oznaki ATU 530: *Princesa na stekleni gori* (*The Princess on the Glass Mountain*), ATU 550: *Ptica, konj in princesa* (*Bird, Horse, and Princess*), ter s številnimi ustnimi različicami tega tipa pravljic, ki so krožile v 19. stoletju.

V nasprotju z večino ljudskih pripovedk o zlati ptici, konju in princesi, v katerih kralj pošlje svoje tri sinove izpolnjevati naloge, da bi se lažje odločil, kdo bo novi kralj, Eršov svojo pravljico začne takole:

Onstran gora, onstran morja,
onstran gozdov prostranstva,
nad zemljo in onstran neba,

v vasici blizu mesteca
 živeli oče so in sinovi trije:
 najstarejši, bistra glava,
 drugi pameti zasilne,
 tretji tepček lahkega srca.
 S pšenico so si kruh služili,
 v mesto z vozom jo vozili,
 niti daleč niso je peljali.
 Na trgu so jo pretopili v cvenk,
 ob tem veselo barantali,
 polnih žepov se domov vrnili.

A življenje trdo je in kratko.
 Žalost kmalu srca jim je strla:
 polja žitna tik pred žetvijo
 čez noč nekdo jim pomendra.
 Še nikoli take bolečine.
 Strah pred njo v njih ne premine.
 Če oné spet pride, njih garanje
 bo poteptal, vse njihove sanje.
 Kmetje niso se kar vdali:
 čuvaja stražit so poslali.
 Pšenico čuval bo, bedel,
 da lumpa bo pri delu ujel.

Posebnosti tega začetka sta, da se osredotoči na revne kmete, na njihovo trdo življenje, ter namig, da je najmlajši sin Ivan bedak. To ni pravljica o carju ali kralju ter njegovih treh sinovih. Kot je običaj v številnih pravljicah (in to bomo srečali tudi v Laboulayevih zgodbah), nas tepček prese-
 neti s poštenjem in prijaznostjo. S prostodušno poštenostjo in pogumom opozori na pravo resnico vsakega spora. Ivan v tej edinstveni različici pravljice z oznako ATU 550 ujame tako imenovanega podleža, čudežno belo kobilo, ki ga nagradi z dvema črnima žrebcema in dolgouhim grbastim konjičkom, ki postane njegov zvesti prijatelj. Ivan najde zlato pero in oba žrebca odpelje na tržnico, kjer ju proda hudobnemu in nasilnemu staremu carju. Ker žrebec ne zna krotiti nihče, razen Ivana, ga car imenuje za svojega konjušnika, zato prejšnji konjušnik, ljubosumni komornik, načrtuje njegovo smrt. Komornik res pregovori carja, da Ivana trikrat pošlje iskat ognjeno ptico, prekrasno carsko devo in njen prstan. Mlademu kmetiču Ivanu car vsakokrat zagrozi in mu pove, da ga bo dal usmrtiti, če ne bo

izpolnil naloge. Sočutni in bistri grbasti konjiček Ivanu vsakič priskoči na pomoč. Nazadnje, ko nasilni car zahteva poroko z mlado carsko devo, Ivanu pove, da hoče znova postati mlad, tako da bo skočil v tri kotle, polne vrele vode, mleka in mrzle vode. Nato Ivanu ukaže, naj pred njim skoči v vse tri kotle, da bi se prepričal, da pri tem ne bo umrl. Ivan, tudi tokrat s pomočjo grbastega konjička, ostane živ, poleg tega pa se spremeni v zelo čednega mladeniča. Strahopetni car je prepričan, da lahko brez skrbi sledi Ivanovemu zgledu, vendar umre od opeklin. Nato

carična utišala je ljudstvo,
ker preglasno je vpilo:
"Žal vaš car je preminil,
a vsaj dolgo bil je živ.
Molčati zdaj bi morala,
a rada bi vam vladala.
Recite: naj vam bom carica?"
"Da!" je vpila množica.
"Če to si res želite,
z menoj še carja dobite,"
in pokazala je moža
Ivana. Kaj takega!
Stal je krotko poleg nje,
poslušal vzklike množice:
"Za vas bi res storili vse:
tepček bo naš kralj, pa je."

Kot v številnih ljudskih povestih in pravljicah resnico povedo tepčkove besede in dejanja. Nemočni Ivan morda ni pretirano bister, zato pa je pri iskanju resnice pošten in neustrašen. Ne hlepi po moči, temveč želi le preživeti carjevo tiranijo in v življenju najti smisel. S pomočjo prijateljstva z ljubeznivim grbastim konjičkom se mu posreči ostati živ, poleg tega pa odkrije, da življenje z resnico lahko premaga tiranijo. Njegov vzpon od kmetiča do carja ali princa sporoča, da tudi preprosti ljudje lahko pokažejo svoje plemenite sposobnosti.

Enako velja za Laboulayevo priredbo islandske ljudske povesti *Tepček Brjam* (*Briam the Fool*) v zbirki Jóna Árnasona. Tepček v povesti z nazorno opisano krutostjo pooseblja resnico. Začne se takole:

Nekoč sta v lepi deželi Islandiji živela kralj in kraljica, ki sta vladala zvestemu in poslušnemu ljudstvu. Kraljica je bil dobra in mila, zato so

ljudje redko govorili o njej. Po drugi strani pa je bil kralj pohlepen in krut. Zato so imeli vsi, ki so se ga bali, občutek, da morajo kar naprej slaviti njegove vrline in ljubeznivost. Zaradi skoposti je imel kralj več gradov, kmetij, čred, dobrin in draguljev, kot jih je zmozel prešteti, toda čim več je imel, tem več si je želel. Gorje tistemu, bogatemu ali revnemu, ki mu je prišel v roke!

Kralj je bil tako pohlepen, da si je zaželel celo nenavadno kravo, ki je bila radost in vir prehrane družine kmeta Brjama, ki se ni želela ločiti od živinčeta niti tedaj, ko je kralj ponj poslal poveljnika svoje straže. Kakor hitro se je kmetova družina uprla, so poveljnik in njegovi stražarji ubili očeta in šest sinov. Le mati in najstarejši sin Brjam sta ostala živa, predvsem zato, ker se je Brjam prebrisano vedel kot tepček in ga niso ubili. Brjama so kmalu zatem imenovali za dvornega norčka, da bi kralja, dvorjane in tuje plemiče spravljali v smeh. Vendar je Brjam plemiče kar naprej smešil in jih spravljali v zadrego. Nazadnje je dosegel, da so za mizo postregli z veliko vina. Kralj in njegovi dvorjani, tudi poveljnik straže, so se opijanili in kralj je zaklical Brjamu:

“Skoči na mizo, tepček, in nas zabavaj s svojim petjem!”

Brjam se je odrinil in lahno pristal med sadeži in cvetjem. Nato je s pridušenim glasom začel peti:

“Vse pride na vrsto:
enkrat vetrovno, potlej deževno,
po noči zdani se,
smrt žene življenje,
vse pride na vrsto.”

“Kaj hočeš povedati s to otožno pesmijo?” je vzkliknil kralj. “Norec, spravi me v smeh ali pa te bom jaz spravil v jok.”

Brjam je ostro pogledal kralja in z grozečim glasom zapel.

Njegov glas je poveljnika straže pripravil do tega, da je po pomoti ubil kralja, Brjam pa je nato napadel poveljnika in mu s sekiro presekala glavo na dvoje. Mila kraljica, ki je vedno nasprotovala soprogu, je Brjama želela obdržati na dvoru, vendar jo je on zavrnil; želel je le dobiti nazaj kravo, ki so jo ukradli njegovi družini. Kraljica mu je izpolnila željo in Brjam se je s kravo vrnil k materi. Nihče ne ve, kaj se je potlej zgodilo z njim, toda vsi v deželi še vedno vedo, kje so ostanki koč, v kateri so nekoč živeli Brjam in njegovi bratje.

Čeprav je to nenavadna ljudska povest o maščevanju, ki ga je Laboulaye obravnaval politično, je tudi pravljica o navadnih ljudeh kot bedakih, ki poznajo resnico o življenju v tiraniji in se jezno uprejo, ko to najmanj pričakuješ. To ne pomeni, da v Laboulayevih prenovljenih starih povestih resnica vedno zmaga. V nekaterih drugih pravljičah, na primer *Na predvečer svetega Marka* (*The Eve of St. Mark*) ali *Laž in resnica*, Laboulayeva prej zanima zanikanje resnice. *Laž in resnica*, na primer, je po svoje prisposoda; še bolj skrb vzbujajoče pa je, da je v današnjih sporih povezana z resnico. Zgodba se začne takole:

Laž in Resnica sta v starih časih sklenili, da bosta živeli skupaj kot prijateljici. Resnica je bila dobra, preprosta, plašna in zaupljiva. Laž je spretno vrtela jezik, bila je elegantna in drzna. Druga je ukazovala in prva je vedno ubogala. V njunem prijateljskem sožitju je vse gladko teklo.

Sleparska Laž je pregovorila Resnico, naj skupaj z njo v korist ljudi posadi drevo, nato pa se spreneveda, da bo za Resnico varneje, če se zakoplje v tla in zavaruje podzemne korenine drevesa, Laž pa bo prevzela nevarno nalogo varovanja vej pred neprijaznim vremenom, ljudmi, in zvermi. Laž si je zato prisvojila zasluge za prekrasno cvetje na drevesu in ljudem, ki so se zbrali pod drevesom in ga občudovali, povedala, da zastopa lepoto in resnico. Trdila je, da je družba polna laži in da je resnica zlagana. Ko je na Zemlji prišlo do katastrofe, je Laž zanj celokrivila Resnico, zato so jo ljudje pregnali še dlje pod zemljo in nad jamo postavili grobnico, da se ni več mogla vrniti na površje. Laboulaye je pravljico končal takole:

Da bi si Laž res zagotovila zmago, si je nad grobom Resnice postavila palačo. Toda ljudje govorijo, da se Resnica včasih obrne v grobu. Kadar se to zgodi, se palača zruši kot hiša iz kart in pod seboj pokoplje okoliške prebivalce, tako nedolžne kot krive.

Toda ljudje imajo tudi drugo delo in ne objokujejo venomer svojih preminulih. Še naprej uresničujejo svojo dediščino.

Večni bedaki vztrajajo in vsakič znova sezidajo palačo, vsaka je lepša od prejšnje, Laž pa, vsa šepava in križemgleda, vlada še danes.

Ko beremo Laboulayeve ljudske povesti in pravljice, se zavemo, da nam manjka ravno resnice. Zavemo se, da nas tisto, kar vidimo vsak dan, slepi, in če ne bomo predrli slepečega balona življenja, nam bodo življenje določali sistemi, ki ne omogočajo samostojnega mišljenja in družbene

pravičnosti. Zanimivo je, da je bil Laboulaye zelo kritičen do ljudskih množic, ki jih je imenoval bedaki, češ da podlegajo izmišljotinam Laži. S tem je namigoval, da bo ljudstvo še naprej slepo sledilo goljufom in njihovim lažem, če ne bo opustilo svoje dediščine. Vendar resnica nikdar ne umre in ljudje jo bodo lepega dne morda našli in jo izkopali.

Tudi Zur Mühlnova je poskušala prebuditi politično zavest in s silovitimi prizori pripeljati do razsvetljenja. Vedno se je osredotočala na trpljenje delavskega razreda v kapitalizmu in trdila, da je to mogoče in da je to treba spremeniti. Sam menim, da je najpomembnejša zbirka njenih pravljic *Grad resnice* (*The Castle of Truth*); v naslovni zgodbi je prisoten močan avtobiografski element. Govori o prelestni mladenki iz delavskega razreda, ki je po poroki z bogatašem izpostavljena žarkom resnice iz neuničljivega gradu. Ko se udeleži sijajnega banketa, ki ga priredi njen mož, se zave, kako nasilen je elitni vladajoči razred, kajti žarki iz gradu ji po čudežu razkrijejo, da so prefinjeni bogataši v resnici roparske zveri. Ko ljudem opiše svoje doživetje, njeno razkritje grozi, da bodo bogataši razkrinkani. Mož jo zato pošlje v norišnico in poskusi uničiti grad, ga porušiti kamen za kamnom. Vendar delavci poberejo kamne, ki s svojim žarenjem ustvarijo solidarnost med ljudmi. Grad se čudežno znova prikaže in postane žarek resnične svetlobe, ki razkrinka zločinskost vladajočega razreda.

Značilnost vseh pravljic v tej zbirki je odprt konec. Zur Mühlnova ni verjela v srečne konce tradicionalnih pravljic. Konce svojih pravljic je zasnovala tako, da bi bralce izzvali in spodbudili k politični akciji. V pravljici *Očala* (*The Glasses*), na primer, bralce spodbuja, naj si snamejo očala, ki jih slepijo, kot so to storili ljudje na Vzhodu (torej v Rusiji) in si leta 1917 z revolucijo priborili pravične življenjske pogoje. Pozneje, v tridesetih letih 20. stoletja, ko je Zur Mühlnova izvedela za Stalinovo zatiralsko vladavino v Rusiji, je izstopila iz komunistične stranke, še naprej pa je pisala protifašistična besedila.

Uporabna preteklost ali vrednost resnice v pravljicah

V vseh treh zgodovinskih primerih, tako pri Eršovu kot pri Laboulayu in Zur Mühlnovi, obstaja tesna povezava med pisanjem pravljic o resnici in proti diktaturi ter osebnimi naporji, da bi živeli z resnico. V boju za družbene in politične spremembe, ki so si jih želeli, so bili nemočni, vendar so tistim, ki so imeli moč, nasprotovali tako s pisanjem kot z dejanji. Nepravičnim so pripovedovali resnico. Njihova dela sodijo k *uporabni preteklosti*,

kot jo imenujejo mnogi zgodovinarji. Eric Foner je pojasnil: "Zgodovina uči sedanjost, in jo tudi mora. To hočem povedati z uporabno preteklostjo: zgodovinska zavest nam omogoča, da se pametno lotimo reševanja težav današnje družbe." In res bi se morali ravno zato potruditi, da bi ljudske pripovedke in pravljice spremenili v uporabno zgodovino, proučevati bi jih morali glede na njihov družbenopolitični kontekst in vrednost resnice.

Rivka Maizlish v svojem eseu *Kaj je tako novega na zgodovinarjevi zaskrbljenosti zaradi uporabne preteklosti* (*What's So New about Historicist Anxiety over a Usable Past*) navaja izjemno knjigo Friedricha Nietzscheja *O prednostih in pomanjkljivostih zgodovine za življenje*, da bi pojasnila, kako uporabna preteklost uči sedanjost in kako iskanje resnice v preteklosti lahko razkrinka lažne spomine in nerazumevanje zgodovinskih dogodkov in oseb. Nietzsche ni povezal resnice s političnim delovanjem kot Václav Havel v svojem eseu o moči nemočnih, zato pa je pokazal, zakaj sta resnica v raziskovanju in življenju bistveni za določanje pomena uporabne zgodovine v proučevanju ljudskih povesti in pravljič:

Le v kolikor iskalec resnice brezpogojno želi biti pravičen, je nekaj velikega v prizadevanju za resnico, ki jo vsepovsod tako nepremišljeno opevajo ... Svet je morda na videz poln tistih, ki *služijo resnici*, vendar vrednoto pravičnosti zelo redko najdemo, še redkeje jo prepoznamo in skoraj vedno jo na smrt sovražimo, medtem pa je cela vojska lažnih vrednot v zgodovini paradirala z vsemi častmi in bliščem. Le redki resnično služijo resnici, kajti le peščica jih ima voljo, da bi bili pravični, in tudi med temi jih ima le nekaj voljo, da bi ravnali pravično; najstrašnejše trpljenje pa je človeka doletelo ravno zaradi gonje po pravičnosti, ki ji manjka moč presoje.

Če imamo pri tem, ko govorimo o ljudskih povestih in pravljičah preteklosti, v mislih pravičnost in preudarnost, obstaja veliko možnosti, da bomo odkrili pomembne resnice za življenje v sedanjosti in prihodnosti. Če želimo, da bi kritično razmišljanje s pravljičami in o njih vplivalo na sedanjost, moramo prepoznati, kako kulturna industrija zlorablja zgodbe in pripovedovanje zgodb za zaslužek in povezovanje mladih in starih, da verjamejo v uspešno razreševanje sporov. Prav zato ne smemo slaviti današnje razkošne rabe in povečevanja komercializiranih pravljič, temveč moramo temu nasprotovati. Potruditi se moramo, da si bomo priklicali v spomin ljudske povesti in pravljič preteklosti, v katerih so sledi resnice, da bomo o njih razmišljali, saj nam lahko pomagajo doumeti, zakaj se še vedno zapletamo v spore, ki bi jih že davno morali razrešiti.

Herbert Marcuse je v svoji preroški knjigi *Enodimenzionalni človek* (*One-Dimensional Man*), objavljeni leta 1964, napisal, da se je družbi potrošniških izdelkov in blišča posrečilo uskladiti nasprotujoče si vsebine tako, da “najbolj protislovna dela in resnice mirno sobivajo v brezbržnosti”. Izjavil je:

Pred nastopom te kulturne usklajenosti sta književnost in umetnost v bistvu prinašali odtujenost, ki je podpirala in varovala protislovje, nesrečno zavest razdeljenega sveta, propadlih možnosti, neuresničenih upov in neizpolnjenih obljub. Bili sta razumski, logični sili, ki sta razkrivali v resnici neprivlačno razsežnost človeka in narave. Njuna resnica je bila v umetni iluziji, vztrajnem oblikovanju sveta, v katerem bo življenjska groza obstajala, vendar bo začasno odrinjena: premagalo jo bo prepoznanje.

V odzivu na ljudske povesti in pravljice brez težav ločimo resnično in lažno. Seveda ne pri vseh. Ljudske povesti in pravljice iz nekdanjih časov še dandanašnji odmevajo v nas prav zaradi vrednosti resnice v njih. Vplivajo na čustva in na razum. Marcuse to pojasni takole:

Umetnost, najsi je obredna ali ne, vsebuje razumsko zanikanje. V njenih naprednih oblikah gre za *veliko zavračanje*, ugovor zoper obstoječe. Oblike, v kakršnih se pojavljajo človek in predmeti, oblike, v katerih pojejo, se oglašajo in govorijo, so metode njihovega zavračanja, razpadanja in ponovnega ustvarjanja. Toda te metode zanikanja se uklanjajo sovražni družbi, s katero so povezane. Svet umetnosti, ločen od delovnega področja, na katerem družba predstavlja sebe in svojo bedo, ta svet umetnosti, ki nastaja, z vso svojo resnico ostaja privilegij in privid.

Raziskovalci ljudske umetnosti pri svojem delu postanejo podobni junakom ljudskih povesti in pravlji, ki iščejo nekaj, kar imenujem resnica ognja in svetlobe. Ugotovitve folkloristov, iskalcev izmišljenega v povestih, osvetljujejo resnico. Vendar ostaja vprašanje, kdo se bo odmaknil od privilegijev in prividov, kot se je Havel, in bo resnico uveljavil z dejanji. Umetnost je lahko moč nemočnih le tedaj, če nenehno netimo njen ogenj.

Prevedla Dušanka Zabukovec

Razmišljanja o(b) knjigah

Mateja Bedenk Košir

Menjam ekran na dotik za 200 snežink ali objem

Dvakrat. Dvakrat sem prijela knjigo v roke, prebrala dvajset strani, nato pa obupala. Kaj se tukaj dogaja? Kdo je fant in kdo je Madar? Vse skupaj je bilo shizofreno, plašilo me je. Pričakovala sem knjigo o najstnikih, dobila pa norost. Je šel Luigi Ballerini, mednarodno priznani pisatelj, pa tudi zdravnik in psihoanalitik, pri opisovanju notranjega sveta najstnika v romanu *Šifra 2.0* predaleč? Držati sem se morala modrosti, da ko se enkrat nečesa lotiš in se obvežeš, moraš to tudi končati. In spet sem začela brati od začetka.

*

V mojo psihoterapevtsko pisarno zadnja leta prihaja vse več najstnikov. Fant, ki sumi, da tu in tam izgubi spomin, in ne ve, kaj takrat sploh počne. Dekle, ki jo moti vsak delček njenega telesa, in ne ve, komu od vrstnikov je vsaj malo podobna. Fant, ki se mora med hojo vsak deseti meter ustaviti, stopiti korak nazaj in skrbno preveriti podplate, ali se ni na njih morda nalepila kakšna nesnaga. In naslednji, ki ga je očim dnevno zverinsko pretepala in je zdaj sicer v varnem okolju, a travmatično reagira z zamrznitvijo vsakič, ko se počuti ogroženega, in to se zgodi zelo pogosto. Vsi so stari od deset do osemnajst let (samo kot zanimivost: tretje in zadnje obdobje razvoja človekovih možganov začne z desetim in konča s šestindvajsetim

letom), vsi zelo bistri, telesno nemirni in s težavo pri vzpostavljanju očesnega stika. Zato se z njimi pogovarjam tako, da jih kar najmanj ogrožam, na način, ki je zanje čim manj invaziven. Valjam se torej po stolu, na katerem sedim, se pretegujem, veliko se čohljam po laseh, ko govorim, jim ne gledam v oči (Ne, ne, ne v oči!). Še najpogosteje med sebe in najstnika postavim zaboj s kinetičnim peskom, po katerem nato celo uro brodiva z rokami, medtem ko se pogovarjava. To jih sprosti. Tudi psica Hara, ki leži v sobi, jih sprošča. Tudi na odrasle deluje sprostitveno. Pes je narava, pes ne ogroža. Narava nas pomirja. Človek bo varnost najprej iskal v naravi, nato pri živalih, šele na tretjem mestu je sočlovek. In če je izoliran od vsega tega? Nepredstavljivo, kaj lahko povzroči v človeku izoliranost, osamitev.

Naša um in telo imata izjemno moč. Ljudje iz istega družinskega sistema ali z isto travmatično izkušnjo lahko razvijejo različne obrambne mehanizme, ki so eni bolj, drugi manj družbeno funkcionalni. Prijateljico je na primer mama samohranilka do šestega leta vsako jutro doma za osem ur privezala na posteljo in šla delat, saj nista imeli denarja za vrtec. Danes je zdrava, funkcionalna odrasla oseba, z le nekaj potezami drugačnosti. Včasih, ko delam z žrtvami nasilja, se pri sebi sprašujem: "Groza, kako sploh lahko govori po vseh teh grozodejstvih?" Ljudje znamo biti drug do drugega nepopisno kruti in že zdavnaj bi morali izumreti, če ne bi bilo v nas mehanizma preživetja in ljubezni.

Toda nazaj k *Šifri* 2.o.

*

Izvem, da je fantu ime Nič. Njemu nič ne pomeni, da mu je ime Nič. To je zanj zgolj izbor črk, njemu je vseeno, kakšen je izbor. Vse skupaj me spominja na treniranje psa. Povelje "sedi!" ga lahko učiš s katero koli besedo želiš. Namesto *sedi!* mu lahko ukažeš *miza!* – ko bo pes doumel, kaj ukaz pomeni, se bo usedal na ukaz *miza*.

Nič je namreč z "drugega sveta". Tja so ga postavili drugi, ki jih ne pozna, za katere sploh ne ve, da obstajajo. Ljudje, ki se želijo okoristiti z njegovimi potenciali. Njegov cilj je čim boljši dosežek pri letenju z dronom in čim večji napredek, da bo lahko prešel na naslednjo stopnjo računalniške igre z vojnimi cilji. Pozna pa Madar. Ta je vednjo ob njem. Kot glas, ne kot telo. Madar mu pomeni varnost.

Ko Luigi Ballerini opisuje, kako je Nič prvič videl snežinke in jih presunjen nepremično več minut opazoval z glavo, nagnjeno nazaj, kako so padale z neba, edinstvene in raznolike, sem se enake očaranosti spomnila

tudi sama. Če bi v tem trenutku snežilo, bi bila spet enako očarana in presunjena, četudi sem prizor kot otrok ponavljala, kadar se je le dalo. Kot snežinke je raznolik in edinstven vsak posameznik na našem planetu, vendar ga današnji način življenja in kapital silita v vedno manjšo kreativnost, k vedno večji enakosti, uniformiranosti. Prav za to so še posebej ranljivi najstniki. Zakaj?

Daniel J. Siegel, ameriški psihiater, specialist otroške in najstniške psihiatrije, je pred desetletjem začel zbirati strokovnjake različnih strok (filozofija, zgodovina, nevrologija, medicina, biologija, antropologija itd.), da bi skupaj dognali, kaj pravzaprav najstništvo sploh je. Ob tem so se med njimi na sestankih razvijale burne debate, ki jih je včasih kateri izmed strokovnjakov v žaru nestrinjanja z ostalimi celo zapustil. Bi lahko ob tem rekli *kako najstniška reakcija*? Sieglovo izhodišče je bilo, da teza, da je najstništvo plod "podivjanih hormonov", ne drži.

Do česa so se dokopali? Prišli so do dveh izhodišč, ki veljajo za vse sešalce, torej ne samo za ljudi. Prvič, v obdobju najstništva (pri ljudeh se, kot je iz imena razvidno, to obdobje začne po desetem letu) pade število že vzpostavljenih nevrottransmiterskih povezav na polovico. In drugič, vsem se v možganih zniža nivo živčnega prenašalca dopamina (ki nas motivira, da dosežemo cilje, saj spodbuja mišljenje, domišljijo, ob pomanjkanju pa povzroča nemotiviranost, brezvoljnost in čustveno praznino), zato so najstniki "blago" depresivni. In zato jim je veliko stvari brez veze, brez smisla, dolgočasnih. Zakaj narava to naredi? Zaradi evolucije! Če najstnik (navadno s pomočjo odraslih spodbud) najde polje ustvarjalnosti, v katerem uživa, postane osredotočen, takrat mu nivo dopamina narašča, takrat ni depresiven ter je lahko bolj ustvarjalen. Hkrati tudi lažje izvaja in prenaša tiste dejavnosti, ki se njemu zdijo nesmiselne. V tej ustvarjalni fazi zelo hitro vzpostavlja nove nevrottransmiterske povezave; po domače rečemo, da si "kravžljamo možgane". Na ta način se lahko za nekaj specializira in je lahko v tem celo odličen, vrhunski. In s tem se začne razlikovati od drugih. Če pa najstnik ne zmore raziskovati in ne razvije radovednosti, je zelo ranljiv in nagnjen k temu, da ga pogoltnejo obnašanja, v katerih se mu sicer dvigneta hormona adrenalin (ki zvišuje hitrost in jakost srčnega utripa, širi dihalne poti, poveča dotok krvi v mišičevje) ali endorfin (ki je naraven blažilec bolečine in ima podoben učinek kot opijati). Oba hormona torej pozitivno, a kratkotrajno ugodno vplivata na razpoloženje, vendar navadno ob tem ni kreativnosti, ni razvoja možganov. V mislih imam hitre vožnje z avtomobli, različne druge nevarnosti ter utapljanje v virtualnih svetovih.

Nič je živel v izoliranosti računalniškega omrežja, v svetu, kjer se ga od rojstva nihče ni fizično dotaknil. No, le tu in tam, kadar je imel vročino, ga je negovala Madar, ki mu je hladila čelo. Kar zmrazi me ob misli, da bi bila moja hči ali sin ali kateri od otrok ali najstnikov, ki pridejo k meni, v stiski in se je/ga ne bi smela dotakniti in ji/mu s tem pomagati umiriti njen/njegov notranji vihar. Seveda lahko objamemo in umirjamo z besedami, a to vsekakor nikoli ne more biti dovolj, še zlasti ne pri otrocih. Kako je Nič sploh preživel vse to? Nič so "objemali" filmi zunanjega sveta, polni podob človeških čustev, narave, glasbe ter Madar s svojim zanesljivim, umirjenim tonom glasu. In ko se – v najstniških letih, pri štirinajstih – Nič znajde v resničnem svetu, doživi velik šok. Toda šok doživijo tudi tisti, ki se z Ničem srečajo ob njegovem prestopu v realnost.

*

Mlada zdravnica Stephania najde nezvestnega in skoraj na smrt podhlajenega najstnika, ležečega v snegu v kratkih hlačah in majici. Odpelje ga v najbližjo bolnišnico, v kateri dela njen mož Luca, prav tako zdravnik. Brallec sprva dobi vtis, da je vzgib reševanja in zaščite del njunega profesionalnega treninga. A ne dosti pozneje se Luca skoraj nagonsko odloči zatajiti sprejem mladega pacienta v bolnišnici, ko po njem sprašujeta dva odrasla, ki se predstavljata za fantova starša. Pozneje poskuša ženi pojasniti, zakaj se je tako odločil. Kako je zaslutil, da nekaj ni v redu, da je na objokanih "starših" nekaj nepristnega, nenaravnega? Kako je Luca to prepoznal?

Pri psihoterapevtskem delu prepoznavamo nepristnost ali odsotnost stika z lastnim telesom in s tem s čutenji, ko nam klienti pripovedujejo žalostno ali strahovito zgodbo tako, kot da opisujejo nekaj povsem banalnega (npr. kako se skuha juha, olupijo banano, potuje od točke A do točke B ...). Naproti ti pridejo le podatki, v njih ni nikakršnih čutenj, sama praznina. Oseba, ki pripoveduje, sicer ve, kaj *bi morala* čutiti, vendar tega *ne čuti*. Oseba je odcepila (ali, kot rečemo v psihoterapevtskem žargonu, disociirala) čutenja takrat, ko je travmatični dogodek doživela, saj so bila v danem trenutku ta preveč silovita in ogrožujoča. Pri obeh odraslih, ki se predstavljata za starša izginulega dečka, je nepristnost izražanja čutenj, občutij drugačna. Lažeta! In Luca to prepozna.

Ko Nič okusi sneg, ko zatipa preprogo v hiši, ko občuti stik z zdravnico in zdravnikom, pride do spoznanja: "Vse sem se naučil, le tega ne, da je resničnost mogočna." Ugotavlja, da človek ne more imeti le glasu, da potrebuje tudi telo. Da je naše telo veliko več kot le sredstvo za nošenje

možganov in zagotavljanje osnovnih potreb. Telo je inštrument. Telo ti z zanesljivo natančnostjo sporoča, če se le naučiš in znaš prisluhniti, kaj čutiš ti in kaj čutijo telesa drugih. In Nič v novem svetu spoznava, da ne čutiš le z ušesi, temveč tudi z rokami, očmi, kožo, nosom. Če buljimo v ekran, vsa ta čutila spijo. So neuporabljena, skoraj zanemarjena.

*

Razmišljala sem, da Nič v novem svetu preživi zaradi svoje in ljudem bistvene lastnosti – radovednosti. Ta ga žene, da stopa prek meja svoje omejenosti in strahu. Skoraj bi rekli, da avtor skozi radovednost nagrajuje vprašanja osebne in družbene svobode in izbire. Če si radoveden, lahko vidiš in začutiš prek meja znanega. Meje so nam pogosto vsiljene, najpogosteje s strani avtoritete, ki skuša na ta način manipulirati z lastnim strahom pred novostmi in drugačnostjo. Če si dovolimo – oziroma nam je omogočeno – začutiti svet, drugačen od našega, se tega ne bomo več bali, ta svet nam ne bo več tuj. Z novim svetom se bomo lahko povezali in našli svoje mesto in celo kreativnost tudi znotraj nove skupine ljudi. Le kaj si današnji mladostnik predstavlja pod tem? Zaradi socialnih in računalniških omrežij smo danes hkrati vsi povezani, vendar ne poznamo drug drugega. Računalniški medij med nami ustvarja fizično distanco.

Ničeva rešitelja bitke proti Ničevim rabljem ne dobita samo s senzibilnostjo in pogumom, temveč tudi s pomočjo Lucovega očeta in njegovega prijatelja. Še en opomin, koliko več varnosti imamo, če imamo dobro socialno mrežo, ki nas lahko zaščiti v stiski in bogati v dobrih časih. Več glav več ve. Več teles – več objemov. Kako pomembno bi bilo o tem govoriti z mladostniki, starši? Kako pomembno je to za vsakogar od nas? Enemu gotovo bolj, drugemu manj, vendar je pomembno. Prinaša *on-line* igranje računalniških igrice s prijatelji dovolj stika? Kako pogosto se zgodi, da se mladostniki lahko “družijo” le še na tak način, vse, kar je bolj telesnega, pa je zelo ogrožujoče?

Ljudem navadno dajejo občutek varnosti položaji, kjer naletijo na predvidljivost, moč, stabilnost, ali ljudje, ki jim vzbujajo take občutke. To v knjigi predstavljata Lucov oče, upokojeni general, in njegov vojni prijatelj. Ko se Luca in Stephania z Ničem skrivata v odmaknjeni gorski koči, ob njuni prošnji po pomoči po vojaško začutita klic dolžnosti in se odpravita na misijo. V takem svetu je bil vzgajan tudi Nič. Tudi njemu je to domače. Ob zvoku strelav nekdanja vojna tovariša nagonsko primeta za pas, kot da bi tam iskala pištoli. Sama gesta zbujajo v bralcu občutek varnosti, četudi tam

orožja ni. Ta dva sta samozavestna, ko se znajdetata v svojih domačih vlogah. Tudi Ničeva rešitelja prepoznata, da je njegov letni trenig vojnih veščin in računalniških znanj za vse njih ključen, da jih lahko le Nič reši iz zagate. Torej njegova izoliranost in znanje nista le zloraba. Tudi vsak mladostnik verjame, da so njegove strasti koristne, četudi se včasih odraslim zdi, da so "bluzenje" ali samouničevalna dejanja. Odrasli se premalokrat zmoremo zares poglobiti v mladostnikov svet in ga razumeti. Pisatelj v vsem tem nagovarja prav to: ali je res vse le črno-belo?

A naj je upokojeni general v svoji vlogi vojaka še tako odločen, ne more omajati moči mlade zdravnice, ženske, ki je varno navezana na svojega moža. General dodeli povelja Niču in ta jih začne izvrševati, četudi ve, da jih ne bo mogel izpolniti. Kot vojak uboga ukaze. General zaukaže zdravnici, da ostane ob Niču, medtem ko se bliža vdor hudodelske združbe. Zdravničina naravnost na moža premaga moč vojaka, zoprstavi se mu, izrazi svojo voljo: njeno mesto je ob možu. Skupaj sta se v vse skupaj zapletla in skupaj bosta vztrajala do konca, kar koli že se bo zgodilo. Del mame v njej čuti, da je Nič ne potrebuje, saj je v tistem trenutku v vlogi vojaka, v tistem trenutku Nič ni nemočen fant. Pisatelj morda tukaj ne nagovarja le lojalnosti, razberemo lahko, da posameznik ne potrebuje vedno le sočutja, včasih potrebuje "trdo roko", navodila. In vendar, kako težko je prisluhniti svojim potrebam, še posebej v kriznih trenutkih? Odlično izhodišče za "moško debato" o vojski, ciljih in disciplini.

*

Nič sprejme nov svet in v njem najde svoje mesto. Navadil se je bližine ljudi, ki ga obkrožajo, in tudi oni so ga sprejeli z vsemi njegovimi posebnostmi. Sprejeli so, da bližino še vedno dojema kot vdor v svoj osebni prostor, prej in bolj intenzivno kot večina. Svet, v katerem je začel graditi svojo identiteto, v katerem je bil izoliran od ljudi, mu vseeno na neki način daje varnost in oporo, je del njega. Je tudi Nič. Ta del drugačnosti se je naučil imeti rad, ni pa več to glavni, prevladujoči del njegove osebnosti. V novem svetu se ne čuti več izgubljenega in prestrašenega. Zdaj je tudi Michele. A tako kot v starem tudi v novem svetu Nič/Michele ostaja zvest samemu sebi: zelo je radoveden.

Razmišljanja o(b) knjigah

Alenka Urh

Od začetka do *Groznega konca*

O Trilogiji neverjetnih dogodivščin
Edija Dikensa

Angleški pisatelj Philip Ardagh (1961) je nesporno velik ustvarjalec: s približno dvema metroma višinske razlike med najvišjo točko pisatelja in tlemi je bil ob prejemu nagrade Roald Dahl Funny Prize leta 2009 v enem od recenzentskih odzivov imenovan za največjega šaljivca v literaturi. Temu že zavoljo omenjenih dimenzij ne gre oporekati. Velik je tudi njegov opus; če bi njegove knjige zložili eno vrh druge, bi ob povprečni debelini hrbta recimo ... dva centimetra – pa je to za mladinsko književnost veliko – kup zlahka dosegel avtorjevo znatno višino. Ardaghova ustvarjalnost je bujna ravno toliko, če ne še bolj, kot je bujna njegova brada, ki se jo v raznih intervjujih in zapisih o avtorjevih delih pogosto omenja. Priljubljeni mladinski pisatelj Michael Rosen – ta je med drugim idejni oče zgoraj omenjene nagrade Roald Dahl Funny Prize, ki so jo podeljevali med letoma 2008 in 2013, da bi opozorili na pomen humorja v mladinski literaturi – je Ardagha šaljivo opisal kot enega najbolj bradatih piscev vseh časov, po bradatosti da prekaša celo Karla Marxa in Charlesa Darwina, le da so njegove šale veliko boljše. Tudi temu seveda ne moremo oporekati, a po drugi strani ni ravno pravilo, da bi se v kritičnih in drugih literarnih obravnavah del tega ali onega avtorja tako neprikrito obregalo ob njegovo pojavnost, in zagotovo ne bi bilo v tem primeru nič drugače, če ne bi bilo pisanje Philipa

Ardagha tako nebrzdano smešno in če ne bi o svoji obrazni pričeski tudi sam večkrat spregovoril (med drugim na začetku prvega in tretjega dela tukaj obravnavane trilogije). *Ardaghovska norčavost* je preprosto nalezljiva, njeni simptomi se zato kažejo tudi v besedah, ki jih trenutno tako pozorno prebirate. Avtor je v enem od intervjujev povedal, da je "smešno izbralo njega in ne obratno", humornost v njegovih delih torej ni toliko stvar odločitve kot vnaprejšnje *danosti*. Njegova smešnost je tako organska in eksplozivna, da je ne more zatajiti niti na svojih pisateljskih nastopih in v intervjujih, kjer se pokaže, da mu humor in izmišljevanje odštekanih situacij predstavlja nepogrešljivo plat vsakdanjika. Ardagh največji pomen za svoj uspeh pripisuje nenehnemu pisanju in dejstvu, da ga doslej na podobno neubranljiv način ni *poklicala* nobena druga poklicna ambicija. Ves čas zato ostaja v stiku z različnimi platmi literarnega ustvarjanja, od komuniciranja z bralci (ne le na straneh svojih knjig, temveč tudi v živo, na raznih festivalih) do prebiranja odzivov na lastna dela in rednega kritiškega pisanja za časnik The Guardian. Od nekdanj strasten bralec o sebi pove, da zavzeto prebira vse, kar se le da brati, celo napise na stekleničkah s šamponi ali škatlah s kosmiči. Zvesti ljubitelj knjig še danes zagovarja javno financiranje knjižnic ter poudarja pomen strokovnega in kvalificiranega knjižničnega osebja. Sodeluje pri iniciativi *Speak up for Libraries*, ki nasprotuje množičnemu zapiranju javnih knjižnic, njihovemu odpiranju zasebnim interesom ali odrivanju v naročje dobrodelnosti in prostovoljstva (kriza javnih knjižnic je v Veliki Britaniji precej zastrašujoča, od leta 2010 do 2016 naj bi jih po podatkih otoškega časopisja zaprli več kot 350).

Pisal je, še preden je sploh znal pisati, takrat je s čačkami opremil več dnevninskih monografij, odkar pa se je (na srečo in široke nasmeh bralcev) priučil ene obče veljavnih pisav, je napisal več kot sto leposlovnih in ne-leposlovnih del. Poleg dveh s humorjem močno zabeljenih knjig za odrasle (*The Not-So-Very-Nice Goings-On At Victoria Lodge* (2004) in *The Silly Side of Sherlock Holmes, A Brand New Adventure Using A Bunch of Old Pictures* (2005)) je napisal številna poučna dela za otroke in mladino s stvarnimi, pretežno zgodovinskimi temami (pisal je na primer o Aztekih (1998) in Rimljanih (2000), eno knjigo je posvetil severnoameriškim mitom in legendam (1999) ...), najbolj pa se je uveljavil kot pisec leposlovja za mlade bralce.

*

Med Ardaghovimi deli moramo poleg izjemno uspešne serije knjig o Eddieju Dickensu oziroma, po naše, Ediju Dickensu omeniti še zabavno trilogijo

Unlikely Exploits (*The Fall of Fergal* (2002), *Heir of Mistery* (2003) in *The Rise of the House of McNally* (2005), ki s takrat že prepoznavno ardagovsko duhovitostjo opisuje vzpon nesrečne družine McNally. Da avtorju izrazito ustreza serijski format zgodb, dokazuje tudi sedem knjig iz serije *Grubtown tales* (*Stinking Rich And Just Plain Stinky*; *The Year That it Rained Cows*; *Far from Great Escape*; *The Wrong End of the Dog, Or, the Pedal-Bin Pelican*; *Trick Eggs and Rubber Chickens*; *Splash, Crash and Loads of Cash* in *When Bunnies Turn Bad*). "Pripovedi iz Grubtowna" so popisane z narativnega vidika Beardyja (se pravi Bradača ali Bradka – no, pa smo spet pri bradi!) Ardagha, za prvi del serije pa je avtor leta 2009 prejel že omenjeno nagrado za najbolj smešno knjigo leta v kategoriji od sedem do štirinajst let. Med bralci je zelo priljubljen tudi seznam absurdnih dejstev, polresnic, laži in izmišljotin z naslovom *Philip Ardagh's Book of Absolutely Useless Lists for Absolutely Every Day of the Year* (2007) ter zbirka nenavadnih podrobnosti in neverjetnih zgodovinskih dejstev *Philip Ardagh's Book of Kings, Queens, Emperors and Rotten Wart-Nosed Commoners* (2007). Posebne omembe je gotovo vredna ilustrirana knjiga *High in the Clouds* (2005), ki jo je Ardagh napisal skupaj s Paulom McCartneyjem – prvi natis knjige, ki govori o nevarnostih nebrzdanega globalnega kapitalizma, je namreč obsegal nezanemarljivih 500.000 izvodov. Potem so tu še prav tako serijsko zastavljeni *The Grunts* oziroma *Godrnjačevi* (*The Grunts in Trouble* (2012), *The Grunts All at sea*, *The Grunts in a Jam*, *The Grunts on the Run*) katerih prvi del, *Godrnjačevi v težavah* (založba Grlica), imamo od leta 2016 tudi v slovenskem prevodu. Poleg tukaj obravnavane trilogije so mladim bralcem v slovenščini dostopne tri knjige iz zabavno-poučne serije *Henry's House* oziroma *Hinkova hiša* (*Telesa*, *Vesolje* in *Dinozavri*) ter pustolovka *Zeleni gressinghamski možje* (*The green men of Gressingham*), ki se godi v krajih, kjer se sicer ne cedita med in mleko, je pa voda tako blatna, da se pije samo pivo. Pustolovščina gor ali dol, brez Ardaghovih odštekanih izmišljij pač ne gre. To je navsezadnje vidno že iz naslovov posameznih knjig, ki zgoraj niso naštet le zaradi lepšega, čeprav ste si to nemara mislili, medtem ko ste jadrno preskakovali vrstice v poševnem tisku, misleč, da se v njih ne skriva nič bistvenega. Četudi poskusimo z nekoliko zasilnimi prevodi, vidimo, da gre za imenitno zveneče sintagme, kratke "nesmislice", ki vzbujajo bogato absurde podobe in bralca pripravijo na ozračje, ki vlada v Ardaghovih delih: npr. *Svinjsko bogat ali preprosto svinjski* (*Stinking Rich And Just Plain Stinky*), *Leto, ko so deževale krave* (*The Year That it Rained Cows*), *Napačni konec psa ali košasto-pedalasti pelikan* (*Wrong End of the Dog*,

Or, the Pedal-Bin Pelican) ali *Zvijajna jajca in gumijaste kokoši* (*Trick Eggs and Rubber Chickens*).

*

Ardaghova poklicna pot pa ni bila povsem premočrtna niti vselej preprosta. Najprej je delal v oglaševalski agenciji, pozneje se je zaposlil kot čistilec v bolnišnici in nato kot pomočnik v eni od londonskih knjižnic. Preden se je lahko podal na pot poklicnega pisateljevanja, je dolga leta pisal najrazličnejša besedila, od reklamnih oglasov do stvarne literature za otroke, na oder mladinskega leposlovja pa je leta 2000 nazadnje (po nekaj zavrženih rokopisih) vstopil naravnost bombastično, in to prav s knjigo *Grozni konec* (*Awful End*), prvo iz serije knjig o Ediju Dikensu. Zanj je poleg takojšnjega uspeha med (mladimi) bralci in dobrih kritičkih odzivov leta 2003 prejel tudi nemški nagradi Luchs in Deutscher Jugendliteraturpreis. Leta 2001 je izšel drugi del trilogije z naslovom *Grozljiva dejanja* (*Dreadful Acts*) in leta 2002 še tretji z naslovom *Strašni časi* (*Terrible Times*). Čeprav prve tri knjige zaokrožajo trilogijsko serijo, pa gospodič Edi – in Edi je to nedvomno bil, njegovi starši so namreč “plačali pošteno plačilo za to, da bi iz njega naredili majhnega gospodiča. (Hoteli so plačati nepošteno plačilo, vendar je bilo zavrnjeno).” – s tem še ni rekel zadnje besede. Avtor je v zadnjem delu “trilogije” v svojem sporočilu bralcu zapisal, da mu nihče ne more preprečiti, da ne bi popisal še kakšnih Edijevih dogodivščin. In res je pozneje njegovo knjižno eksistenco podaljšal še s tremi knjigami: *Dubious Deeds* (2003), *Horrendous Habits* (2005) in *Final Curtain* (2006), ki so izšle v seriji *The Further Adventures of Eddie Dickens*.

*

Zgodbe se rodijo in živijo na različne načine. Nekatere nastanejo z vnaprejšnjo idejo o knjižni inkarnaciji, druge so v prvi vrsti namenjene konkretnemu bralcu ali poslušalcu in šele naknadno privzamejo knjižna telesa. Spomnimo na primer na angleškega metodističnega duhovnika J. P. Martina, ki se je med klasike mladinske književnosti zapisal z zgodbami o nepredstavlji-vo bogatem slonu *Stricu*, ki jih je pripovedoval vnukom in jih sprva sploh ni nameraval objaviti; to se je zgodilo šele mnogo pozneje. Podobno je bilo tudi s prigodami Edija Dikensa: v začetku je šlo za sveženj pisateljevih pisem nečaku Benu, ki je v času šolanja bival v oddaljenem internatu. Bena so norčave zgodbe navdušile in prav kmalu jih je ravnatelj šole prebiral

večjim skupinam otrok, njihove knjižne materializacije pa lahko danes mladi bralci prebirajo v več kot tridesetih jezikih.

V viktorijansko Anglijo postavljena zgodba o enajstletnem fantu Edvinu oziroma Ediju Dikensu (včasih, kadar sta starša pozabila njegovo pravo ime, tudi Ivanu ali Simonu) bralcu vsekakor postreže z nenavadnostmi vseh vrst. Ne le da je zgodovinska doba tako rekoč do vratu v parodiji in so opisani literarni liki z Dikensovimi na čelu ekscentriki brez primere, tukaj je še nenehno komentirajoči in lastne naracije zavedajoči se pripovedovalec, ki že tako smešno pisanje še dodatno ironizira ter sproti prevrača iluzijo celovitega pripovednega sveta.

V času, ko se je "povsod hodilo s konji ... celo na stranišče" in so imeli ljudje na posteljah "podložene odeje in podrjuhe in nadrujuhe in sredrujuhe in sedem različnih vrst prešitih odej", se je tudi na otroke gledalo nekoliko drugače. Če dobro pomislimo, se je koncept otroštva "rodil" šele z razsvetljenstvom v 18. stoletju in je bil v Edijevem 19. še vedno precej v povojih (ali plenicah), zato ni čudno, da junakovih želja ni nihče zares upošteval (čeprav bi bilo to dostikrat pametno, saj je navsezadnje med vsemi člani družine Dickens prav Edi najbolj razumen in priseben). Ardagh se je tudi v svojih stvarnih delih večkrat (kot pravi, z velikim navdušenjem) loteval zgodovinskih tem, zato ni čudno, da določeno zvestobo dejstvom ohranja tudi v najbolj domišljjsko svobodnih delih, a jih dodobra karikira in prežame s parodijo. V trilogiji Edijevih neverjetnih dogodivščin postreže z marsikakšno zanimivo zgodovinsko lekcijo (npr., zakaj je zgorel angleški parlament leta 1834), bodisi v pripovedovalčevih komentarjih ali v sami znotraj-zgodbeni resničnosti oziroma tistem, kar je od nje ostalo. V času, ko se "otrok ni smelo niti videti, niti slišati, samo vohati", torej ni bilo nič nenavadnega, da je Edi starše vikal, jih pridno ubogal in bil s svojimi komaj enajstimi leti od doma poslan že tretjič, zato je z domačimi preživel relativno malo časa. Na neki način je to zanj nemara celo srečna okoliščina, saj je s stališča zdrave pameti v primerjavi z ostalimi člani družine kot jabolko, ki je padlo daleč od drevesa.

Ko je gospodič Dickens zaradi zoprne bolezni staršev (katere simptomi so porumenelost, pomečkanost po robovih in vonj po starih termoformih) poslan k noremu (pra)stricu Jožetu in še bolj nori (pra)teti Nori v Grozni konec, se bralcu že približno sanja, kaj ga čaka, a kar ga potem dejansko čaka, presega vsa pričakovanja. Ne le da je neločljivi sopotnik nore tete Nore nagačeni hermelin z imenom Matija (ali pa Helena, odvisno od tega, koga vprašate) in se teta z njim ves čas pogovarja ali da nori stric Jože ljudem plačuje z raznovrstnimi posušenimi ribami, ki delujejo kot nekakšni čeki,

saj upnikom ob predložitvi ribe denar povrne Edijev oče gospod Dickens, posebne omembe je vredna pravcata veselica stranskih oseb, ki z bolj ali manj bistvenimi posegi vsaka na svoj čudaški način prispevajo k zgodbenemu cirkusu. V nobenem od treh delov trilogije se gospodiču Ediju ne godi prav dobro, pa ne zato, ker ga svojci ne bi imeli dovolj radi, temveč zato, ker so preprosto preveč trčeni. V *Groznem koncu* tako po dramaturško izjemno spretno pripravljeni zmešnjavi z "vsekitajsko cesarico", "ubogo majhno siroto" in družinsko častjo pristane v Zavetišču svetega Grobija za hvaležne sirote, v *Grozljivih dejanjih* se zaradi spodletelega trika iluzionista Velikega Bučkarja najprej znajde v ječi, nakar pade v roke še zapornikom iz Moreče ječe; v tretjem pa se odpravi v Ameriko – ali tja tudi pride, naj ostane skrivnost, toda lahko si mislite, da stvari niso preproste.

Ardagh nam z Dickensi ponudi prismode na potenco, junake z bolj nenavadnimi navadami in lastnostmi bi si res že težko zamislili. Nora teta Nora denimo živi v Marjetki, pustnem vozu v obliki velikanske krave, ki stoji na vrtu Groznega konca, sobarica brbljava Branka živi v majhni shrambi pod stopnicami, Dragan (ali Darja, spet odvisno, koga vprašate), osebni služabnik gospoda Dikensa, pa v košari (polni papirnatih robčkov) v kuhinji. V primerjavi s tem se hišica na drevesu norega strica Jožeta zdi povsem navadno, skorajda dolgočasno bivališče. Da o gospodu Dickensu sploh ne izgubljam besed, ta namreč celoten tretji del zaradi poškodbe hrbta preživi – kot Michelangelo v Sikstinski kapeli – na lesenem zidarskem odru tik pod stropom in slika – prav nič kot Michelangelo – krvavicam podobne rajske prizore.

Če se vam je, dragi bralci, ob branju teh vrstic večkrat vsilila misel na britansko komično skupino Monty Python, njihov *Leteči cirkus* (1969–1974) ter filme (npr. *Smisel življenja*) in knjige (npr. *The Fairly Incomplete & Rather Badly Illustrated Monty Python Song Book*), ki so asociativno vsekakor blizu literaturi Philipa Ardagha, morate vedeti, da so podobno ugotavljali že mnogi pred vami, kar pa seveda še ne pomeni, da se tega niste spomnili tudi sami. Predvsem knjige o Ediju Dickensu so opisovali kot "eksplozivno mešanico Charlesa Dickensa in Montyja Pythona" (*The Guardian*), Michael Rosen je poleg sledi pythonovskega humorja v zvezi s specifično narativno naravnostjo razpoznaval tudi vplive Sternovega Tristrama Shandyja.

*

Že s svojo prvo knjigo se je Ardagh zapisal kot avtor, ki se bolj ali manj očitno spogleduje s t. i. književnostjo *nonsensa* (*nonsens literature*), seveda

pa imajo njegove zgodbe tudi elemente drugih žanrov (npr. pustolovske pripovedi). Njegovo pisanje je subverzivno po vsebini in formi, neukročena domišljija vodi sleherni ustvarjalni korak. Njegov humor se v veliki meri napaja iz norosti raznih nobles, imenitnežev in izobražencev, zdrava pamet pa je v večjih ali manjših odmerkih rezervirana za *navadnega človeka*. Mornarji, potujoči gledališčniki, priložnostni tatovi, policisti (oziroma, pardon, kifeljci – če ne veste, zakaj se jim tako reče, vprašajte kakšnega prijaznega zgodovinarja ali pokukajte na stran 86 *Groznega konca*) in otroci so tisti relativni glas razuma, ki bi lahko nastavljal zrcalo vsesplošni prismuknjenosti gospode, če bi ti sploh znali ločiti zrcalo od ... recimo portreta slavnega kralja ... ali pa čebule. Michael Rosen je v recenziji *Strašnih časov* ugotavljal, da se angleški *nonsense* nemalokrat napaja pri izmišljeni ali dejanski norosti višjih slojev, in to brez dvoma drži tudi za Ardaghovega Dikensa – zanimivo pa je, da se je avtorju ravno zaradi te Rosnove opazke utrnila ideja za *Godrnjačeve* (*The Grunts*), ki jim namesto hiše s služinčadjo nameni dvonadstropno prikolico iz stare šare.

Na začetku vseh treh knjig najdemo avtorjevo uvodno sporočilo bralcu, v katerem poda osnovna "navodila" za rokovanje s knjigo, v stilu: "Če se ti bo knjiga dopadla, te prosim, da to razbobnaš vsem svojim prijateljem. Če pa ti ne bo niti malo všeč, obdrži, prosim, svoje zmotno mnenje zase." Ardaghov pripovedovalec je v razmerju do bralca izjemno a(tra)ktiven in interaktiven, ves čas ga nagovarja, mu razlaga razne fraze, izrecno poudarja, kateri elementi so pomembni za nadaljnji razvoj dogodkov, preizkuša bralčevo zbranost ali ga naslavlja s konkretnimi vprašanji. Hkrati predenj brez zadrege polaga različne plasti pripovedi ter z nenehnimi intervencijami bogato reflektira lastne narativne postopke ("besedo 'natanko' sem dodal, ker se mi zdi, da v knjigah o Ediju Dikensu pogosto uporabljam frazo 'v tistem trenutku' ..."). Bralec tako ne spremlja samo zgodbe, temveč tudi parodičen premislek o njenem nastajanju in razvijanju. Avtorefleksivna metafikcija hkrati opozarja na izmišljenost zgodbenega sveta, omniprezentna pripovedovalska sila, ki postavlja domišljijski svet in mu hkrati spodjeda temelje, pa mestoma ironizira celo lastno vsevednost ("no, toliko o vsevednem pripovedovalcu" ali "čeprav se včasih, ko zapišem 'pomislil je' ali 'spraševala se je', zelo dobro pretvarjam, da sem diplomiran bralec misli, v resnici nisem"). Ardaghov pripovedovalec je absolutni vladar zgodbe ("Pripovedovalec, torej v tem primeru jaz, jaz, JAZ ...") in hoče, da se tega zaveda tudi bralec. Slednji je ravno zaradi takšnih in drugačnih intervencij res ves čas po malem odrivan iz udobnega naročja zgodbene samoumevnosti, vendar so učinki tega naravnost imenitni, čeprav

morda na prvi pogled ne zveni tako. Samozavedajoči se pripovedovalec (*self-conscious narrator*, če si izposodimo pojem Wayna C. Bootha) podaja številne sprotne (samo)ironične komentarje in opremlja zgodbo z novimi pomenskimi naboji. Pred seboj imamo torej pripoved, ki se zna dodobra nasmejati sama sebi in se brez zadržkov poigrava s pripovedovalskimi konvencijami ter bralčevimi pričakovanji. Da je zadeva še bolj zanimiva (in z interpretacijskega vidika nekoliko bolj zapletena), se svoje fiktivne eksistence zave tudi eden od literarnih likov, in to tisti, od katerega bi to nemara najmanj pričakovali (no, če smo natančni, pravzaprav nobeni od prismod družine Dickens ne bi mogli brez tveganja pripisati omembe vredne samorefleksije, z izjemo Edija), nihče drug kot glava družine, gospod Dickens. Iz kvazirealnosti izstopi že v *Groznem koncu* ("Če nama ne morete pomagati prej ko slej, bova z gospo ženo zagotovo mrtva še pred koncem 7. dela."), nato v *Grozljivih dejanjih* ("Samo še nekaj strani imamo do konca zadnjega poglavja. Potrebujemo dejanja, ne besede!") in, še bolj očitno, v *Strašnih časih* ("Občutek imam, da me avtor ne mara, je nekoč zamomljal. 'V vsaki knjigi jo skupim.' Drugim likom se seveda še sanjalo ni, o čem govori.").

Ardagh v besedilo vpleta številna bolj in manj prikrita medbesedilna vlakna, od Shakespearja (njegov znani citat "ves svet je oder" odigra ključno vlogo pri Edijevem poznejšem "hiranju v sirotišnici") do Charlesa Dickensa, Proudhona (njegova izjava "Lastnina je tatvina" je bralcu ponujena v razmislek s posebnim poudarkom) in Tolkienovega *Hobita*. Hkrati mu ni odveč omenjati niti svojih predhodnih knjig o Ediju Dickensu, včasih zavoljo dodatne razlage oziroma v izogib ponavljanju določenih dejstev, spet drugič zato, da izvede eno svojih samonanašalnih pripovedovalskih akrobacij: "To bi bila izvrstna priložnost, da začnem spet nakladati o eni svojih prejšnjih knjig, ampak tole pišem v nedeljo in nekako se mi ne zdi prav ... Morda pa bo urednica Katja te besede brala na delovnik in rekla: 'Le, le!'"

Bogati komični učinki so zgrajeni tako na podlagi situacij in značajev kot tudi na ravni besedišča, k čemur obilno pripomore prisotnost dveh perspektiv, prve popolnoma prismojene in druge pretežno "normalne". To je med drugim odlična osnova za nadvse bizarne in duhovite dialoge, v katere se zapletajo (skorajda dobesedno!) pripovedni liki in tako še poudarjajo vsesplošno humorno ubranost zgodb, za bogato nahajališče smešnosti pa se izkaže distanca med v preteklost postavljenim dogajalnim časom pripovedi in sedanostjo, s katere jo pripovedovalec komentira. Šale in besedne igre so tako bogate in kompleksne, da celo ob drugem ali

tretjem branju še odkrijemo kakšno novo komično nianso, pripovedi pa se v svojih najžlahtnejših norčijah približajo burleski, ki včasih postreže tudi s popolnoma odbitim, skorajda grotesknim humorjem, vezanim na bolj telesne plati človekovega življenja.

Če ob vsem tem cirkusu in prevratnosti pomislimo na Bahtinovo karnevalsko kulturo (imanentnega) smeha in smešenja, brž ko ne nismo daleč od resnice, namig na Rebelaisovega Gargantuo, na podlagi katerega je znani ruski filozof razvil svoj koncept, pa je Ardagh skril tudi v samo besedilo *Groznega konca*.

Knjige o Ediju Dikensu so ene tistih, za katere bralec ni nikoli prestar, saj v sebi nosijo mnogotere plasti, ki jih vsak sprejemnik (raz)bere po svoje. Pisanje je naslovniško povsem neobremenjeno in do kraja razposajeno (nekateri pomenski ključi so pravzaprav namenjeni skorajda izključno zrelejšim bralcem), zato bodo nekoliko starejši iz knjig o Ediju Dikensu potegnili dodatno dimenzijo, ki bo mlajšim nemara ostala skrita; ti se bodo brž ko ne navduševali predvsem nad zanimivo zgodbo in do kraja prismojenimi liki. Že jezik, katerega različne, celo skrajne lege in potenciale Ardagh tako zavzeto preizkuša, je karnevalsko prizorišče, ki ponuja skorajda neomejene možnosti. Bogate besedne figure, spretno preigravanje dvojnih pomenov besed (že naslov prvega dela je v tem smislu poveden, saj se knjige ali serije običajno ne začnejo z *groznim koncem*), razni nesporazumi, ki iz tega izhajajo, pa so (na veselje slovenskih bralcev) spretno pretopljeni v slovenščino – prvi dve knjige je prevedla Sandra Baumgartner – Naylor, tretjo pa Ana Barič Moder. Obe prevajalki posnemata živ, sočen jezik izvirnika z občasno nekoliko staromodnim izrazjem, ki prepričljivo vzpostavi dogajalni čas pripovedi. Podobno tudi prevodi imen junakov in kulturno specifičnih pojmov ohranjajo prvotno smešnost in so primerno podomačeni, da se lepo prilegajo novemu jezikovnemu okolju. V zgodbah se na primer znajdejo Ivana Kobilca, Rihard Jakopič, Slivan Cankar in Janez Dajhard Dalvasor – takšno prevajanje bodisi resničnih ali parodično popačenih imen in pojmov služi lažjemu prepoznavanju referenc in kontekstualizaciji pripovedi znotraj spoznavnega obzorja slovenskega bralskega občestva. To je vsekakor upravičena prevajalska odločitev, še toliko bolj, če pomislimo na vse Ardaghove vesele *besedoigre*, ki so v tuje jezike velikokrat težko prevedljive. Mestoma se sicer tako pojavi bolj ali manj očitna zareza med bralčevim zavedanjem, da se zgodbe odvijajo v viktorijanski Angliji, in določenimi formulacijami (npr. "bankovec za dvajset evrov", že omenjena Ivana Kobilca in Rihard Jakopič), vendar bo ta za odraslega bralca skorajda povsem nemoteča, za mladega pa celo dobrodošla.

Poseben pečat knjigam zagotovo dajejo črno-bele ilustracije Davida Robertsa, ki je pozneje ilustriral tudi Ardaghovo trilogijo *Unlikely Exploits*. Podobe sledijo zgodbi s posameznimi detajlno izrisanimi prizori, ki še poudarijo specifično karakterizacijo literarnih likov. Bralec se tako lahko prepriča, da je nori stric Jože res tako suh, da je na njegovem obrazu komajda dovolj prostora za osnovne obrazne poteze, in da je iluzionistova brhka pomočnica Danijela zares lepa kot starinska fotografija kamele. Zgovorni pripovedovalec Edija Dikensa si seveda ne more kaj, da ne bi na neki točki nagovoril tudi ilustratorja ("David, če to bereš ..."), s čimer še dodatno razširi množstvo komunikacijskih poti, ki vodijo izmed platnic v realnost.

Knjige o Ediju Dikensu so nedvomno imenitna bralska poslastica, ki jo toplo priporočamo v branje. Opisujejo namreč svet, ki slavi otroško in smeši odraslo (tako otroci kot odrasli se bodo ob tem enako zabavali); je hvalnica neobremenjeni in nebrzdani domišljiji v nasprotju z vsemi (formalno-literarnimi in siceršnjimi) pravili, s katerimi se tako radi obdajamo. Če je besedna igra s svojim zdrsljivim pomenom najbolj iskreno priznanje jezika, da nima pojma (ali da ima *samo* pojem) in da s tem, ko poimenuje, krade od realnosti in v jezik prinese le majhen, zmrcvarjen kos pogače, medtem ko je tisto, kar imenuje, neprimerno bogatejše in, jasno, neujemljivo, potem Ardagh to bogastvo ohranja, kar daje tukaj opisani trilogijski seriji dodaten čar.

Sprehodi po knjižnem trgu

Sabina Burkeljca

Zvezdana Majhen: Žametna bitja.

*Ilustrirala Polona Kosec.
Maribor: Pivec, 2019.*

Zvezdana Majhen je pesnica z bogatim opusom pesniških zbirk za otroke. Naj jih nekaj naštejemo: *Naročje rim*, *Gugalnica za rime*, *Manca izpod klanca*, *Trikkrat bravo za naravo*, *Brez zmede do abecede*, *Cofki: pesmi za otroke*, *Pentlje: pesmi za deklice in dečke*. Pesnica piše tudi uganke, po katerih otroci radi posegajo. V pesmih je Zvezdana Majhen sogovornica otroka, razume ga in mu pomaga opazovati svet, včasih ga tudi usmeri in izobražuje. Didaktična in odrasla drža je vidna, mestoma stvari generalizira in idealizira (npr. "Mamice so kot čebele – / delovne od vekomaj!"); iz zbirke *Gugalnica za rime*), vendar njene pesmi vedno ohranjajo estetskost, ki se kaže v skrbni izbiri besedišča in ritmu. Pesmi izpod njenega peresa so tankočutne in čuječe, polne pristnega otroškega veselja ob vsakdanjih malenkostih, v sobivanju z naravo, živalmi in ljudmi.

Slikanica *Žametna bitja* je ena sama pesniška hvalnica tovrstnim bitjem: živalim, ki z nami sobivajo ali jih srečujemo v naravi. Zbirka je razdeljena na štiri sklope, ki nosijo naslove letnih časov; v vsakem je po osem rimanih pesmi. Na začetku beremo istoimensko uvodno pesem zbirke, v kateri avtorica bralkam in bralcem pove, kaj ji pomenijo živali. To so bitja, ki imajo srce in obraz, prepoznajo krut ali srčen značaj, branijo svoje mlađičke, ljudem pa kažejo, da je življenje največ, kar imamo. V pomladnem

razdelku najprej dvakrat srečamo medvede: v eni pesnica, ki je vselej na strani narave in živali, okara lovca Roka, ker ogroža medvede in je "brez srca, kakor robot"; a medvedi se že znajdejo. V pesmi *Gregorjevo* bralkam in bralcem približa praznik ženitve ptic. V *Pomladnem ukanju* se poigrava z besedo "uka", ki jo spretno porima z besedami *pokuka, zamuka, zauka, čuka, osmuka, klobuka, pouka, vnuka*. Pesnica z izborom besed hrani pripovedno naravo pesmi – v pričujoči zbirki prebiramo zgodbe in sporočila, ki so pogosto tudi eksplisitno zapisana, npr. v pesmi *Tri kokoške*: "Molk je dražji od zlata!" Včasih je zares bolje molčati, kadar se kokoškam dobro godi, sicer lahko kaj hitro ostanejo brez črvov. V pesmi s sporočilom: "Sadje je zdravo!", v kateri imajo polži jagodno pojedino, poudari, da je narava namenjena prav vsem, tudi polžkom. Avtorica "čuti naravo" in želi to občutje na pesniški način približati mladim bralcem. V razdelku *Poletje* se srečamo z mucem Alfonzom, ki bi rad postal slaven, in z mladim kužkom v pesmi, ki jo lahko preberemo otrokom, ko si želijo svojega ljubljence, saj pove, da je treba psička potrpežljivo in ljubeče vzgajati ter spoštovati njegovo pasjo naravo. V pesmih *Predivo sreče* in *Muca je skotila* se pesnica približa mačjemu življenju – ljubezni med muco Taro in mačkonom Harijem ter mačjemu zarodu in kotenju malih mucic. Zelo posrečena in ljubka je *Miškina ponudba*, v kateri želi Bine z zobno miško barantati za svoj piškavi zob, a je miška modrejša in odvihra, kajti takega zoba res ne bo preplačala. Živali v pesmih so dostikrat pametnejše od človeka, od njih se lahko učimo življenjskih modrosti, topline, resnice in pokončnosti. So tudi iznajdljive, na primer v pesmi *Mišja pojedina*, v kateri miške na skrivaj pojedjo vse piškote iz babičine shrambe. Živali so pač živali – ta misel je izražena na več mestih, tudi v *Oslčku in sivčku*, ki se konča z razbitim steklom. V *Žalostinki za čebelico* pa pesnica v zadnji kitici izpove neizprosno resnico: "Brez čebelic bo hudo, / kmalu zmanjka hrane!" – narava tudi nam, ljudem, daje možnost življenja in preživetja. Sledi razdelek jesenskih pesmi o živalih. Polžek šolo opazuje le od daleč, z zajčkom pa si bomo razdelili zeljnati glavi na kmetovi njivi. V eni od pesmi živali z nami praznujejo svoj praznik 4. oktobra, a vabilo dobijo le tisti, ki živali spoštujejo. Brez ježka in njegove hruške pač ne gre (a pustimo mu ta slastni zalogaj), kakor tudi ne brez vinske trte, ki obrodi jeseni in s katere se škorci ne pustijo odgnati niti z dedovimi žvižgi, niti s klopotcem – policajem. Živali so v pesmih prikazane tudi kot posnemovalke nas ljudi, največkrat v kakšnih neumnostih; papagaj Piki na primer za ljudmi ponavlja kletvice (arkalop in prmejlop), ali pa imajo povsem človeške želje, krt si želi postaviti vikend, a mu načrt vzame zimska slana. Zimski razdelek je poln sanj in sočutja ter zavedanja, da je živalim

treba pomagati: "Kdor je v srcu občutljiv, / je do lačnih ljubezniv." Pozimi je za živali treba poskrbeti, kadar so lačne (*Zajčkov obisk*) in kadar zbolijo (*Epidemija*). Zanje lahko poskrbimo mi, včasih pa kar narava sama, npr. v pesmi *Polžkov dom* brezdomnemu polžku varno domovanje ponudi krt. Lačna lisica se znajde po svoje, kokoši so zaenkrat na varnem.

Zbirko pesmi je z žametnimi ilustracijami letnih časov in živali napolnila Polona Kosec. Njene podobe lepo poudarijo idejno plat zbirke, poleg tega so polne topline, čuteče, iskrive in navihane, skratka, lepo usklajene s pesmimi.

Zbirka rimanih pesmi prinaša topel pogled na živali in naše sobivanje z njimi. Poleg osnovne estetske funkcije poezije, užitka ob pretakanju rime, melodije, ritma, vsebine in topline, ki jo zna pričarati Zvezdana Majhen, ne samo v otroško srce, pač pa tudi v odraslo, je tu še poučna komponenta – privzgajanje ljubezni do vseh živih bitij in nudenje pomoči, kadar jo potrebujejo. Za to pa mora bralec pogledati v svoje srce in se odzvati z dejanji.

S pesniško zbirko *Žametna bitja* pesnica bralkam in bralcem tankočutno, a hkrati neposredno odpira pot do poezije in živali – oboje se v zbirki lepo preplete. Pri svojem strokovnem bibliotekarskem delu in promoviranju branja opažam, da pesmi Zvezdane Majhen živijo med mladimi bralci in da se marsikatera njena pesem za otroke kosa z deli nagrajenih in izpostavljenih slovenskih pesnikov.

Sprehodi po knjižnem trgu

Alenka Urh

Janja Vidmar: Črna vrana.

Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Odisej), 2018.

O knjigah, kot je *Črna vrana*, je težko pisati. Predvsem zato, ker s svojo sporočilnostjo ter poudarjeno spoznavno in etično komponento, ki so na sploh značilne za mladinska literarna dela s problemsko zasnovno, še posebej deklarirano silijo izmed platnic v resničnost, v življenje z vsemi njegovimi temnimi platmi. Tokrat so se v roman Janje Vidmar ujele tragične usode begunskih otrok in najstnikov, preseljencev, priseljencev in drugih (prisilnih) nomadov sodobnega prostora in časa. Zato ni presenetljivo, da vsebine takšnih del praviloma ne obravnavamo zgolj skozi prizmo splošnih literarnoteoretskih konceptov, temveč tudi s pogledom na širša družbena in etična vprašanja. A ravno pri tem človek zlahka ostane brez besed. Dlje ko ljudem v trpljenju mineva življenje pred vrati Evrope, bolj mučno je razpravljanje s pozicije udobja, naj si še tako prizadeva biti sočutno, pravično, politično korektno in zvesto resničnosti. Zato obravnave romana ne bomo začeli z najočitnejšim, denimo s tem, kako se nerešeno *begunsko vprašanje* neizbrisljivo zapisuje v življenjepis držav Zahoda ali kako postaja vse bolj določujoča slika na osebni izkaznici narodov, ki jih bo zasledovala daleč v prihodnost. Niti ne bomo začeli z najgrozljivejšim, recimo z rekami pribežnikov, od katerih jih vsakič nekaj pogoltne morje, ali z v nebo vpijočo nestrpnostjo množic "obljubljene dežele". Pravzaprav se bomo kar se le da odpovedali popisovanju in reflektiranju dejstev, o katerih toliko spretnjeje,

bolj kompetentno in z veliko mero osebne vpletenosti pišejo poročevalci z opustošenih vojnih območji in kriznih žarišč po svetu (mednje spada tudi pisec spremnega besedila Boštjan Videmšek). Skratka, začeli bomo takole: formalno-vsebinski spekter mladinskih del Janje Vidmar je širok, po literarno-zvrstni plati sega od romanesknega do slikaniškega izraza, po vsebinski pa od slikanja težavnih razmerij med družbo in posameznikom do razposajenega in komičnega prikazovanja otroških junakov. V realističnih delih z romaneskno podobo prevladuje problemska naravnost, s katero se avtorica angažirano loteva tem, ki predstavljajo jekleni repertoar tovrstne književnosti, denimo nasilje v družini, medvrstniško nasilje, najstniška nosečnost, bolezen, smrt ter druge težave odraščajoče mladine. V tem kontekstu mesto najdejo tudi aktualna vprašanja, povezana z drugačnostjo, nestrpnostjo in, na drugi strani, sprejemanjem in solidarnostjo. Temo drugačnosti in življenja drugih kultur zadnja leta Janja Vidmar obravnava tudi v slikanicah, vendar s pomembno razliko, ki se kaže v prestopanju lokalnih okvirov: zgodbe za najmlajše s tovrstno tematiko se praviloma ne odvijajo na naših tleh, kjer je "drugačnost" junakov v očeh bolj ali manj tolerantne družbe reflektirana kot tuja, temveč tam, kjer je drugačnost doma – se pravi tam, kjer se da o njej pisati z radovednostjo in optimizmom in kjer se otroke prikazuje v igri, ne pa v njihovi (s strani večinske družbe) reducirani različnosti. Na takšen način so zastavljene slikanice iz zbirke Okrog sveta, v katerih pisateljica mladim bralcem predstavi utrinke iz življenja tuareških (*V puščavi*, 2014), inuitskih (*Prijatelj*, 2014) in maorskih otrok (*Dežela belega oblaka*, 2016). Te na neki način nadaljujejo koncept knjige *Otroci sveta* (2013), za katero je Janja Vidmar na podlagi fotografskih portretov Benke Pulko ustvarila zgodbe otrok z različnih koncev našega modrega planeta. Če omenimo še roman za odrasle *Tretja možnost* (2014), ki ga je avtorica napisala v sodelovanju z Borisom Grivićem in predstavlja nadaljevanje njene *Princeske z napako* (1998), smo menda dovolj natančno orisali širši ustvarjalni kontekst, v katerega se umešča roman *Črna vrana*. To ne pomeni, da v zadnjih letih ne bi nastajala tudi dela, ki se od takšne tematske usmeritve korenito odmikajo (npr. *Elvis Škorc* (2018) ali *Zalo sreča pamet* (2019)), vsekakor pa se da v novejših delih Janje Vidmar zaznati prestopanje lokalnih meja ter širjenje fokusa prek nacionalnih in kulturnih okvirov. Seveda to od literarnega ustvarjalca, če želi zadevo izpeljati kolikor toliko prepričljivo, terja natančen študij različnega gradiva, trdo raziskovalno delo in navsezadnje pretapljanje zbranih dejstev v estetsko ubrano umetniško celoto.

Z romanom *Črna vrana*, v katerem se Janja Vidmar loteva enega naj-aktualnejših in hkrati najzahtevnejših vprašanj sodobne družbene realnosti, je avtorica zgledno opravila zastavljeno nalogo. Kot v spremni besedi ugotavlja Boštjan Videmšek, je tematika množičnih migracij že nekaj let zelo priljubljena tudi v umetnosti, sleherna površna in enostranska obravnava pa ni vprašljiva zgolj z estetskega, temveč tudi z etičnega vidika. Seveda, literatura prenaša "tako pozitivna kot negativna sporočila, tudi sama je lahko podvržena ideologiji in stereotipom" (Tomo Virk: *Zakaj je književnost pomembna?*), zato je toliko dragocenejše, kadar umetniški izraz odgovorno zajame bistvo problema in se obravnave loti brez predsodkov, a hkrati neprizanesljivo in brezkompromisno. Avtorica se je spretno izognila številnim pastem, ki jih prinaša "pisanje o realnih dogodkih brez udeležbe" (Videmšek) in izpisala prepričljivo podobo kompleksne realnosti. Eden od mehanizmov, s katerim se v romanu uspešno ogne nevarnemu zvajanju na črno-belo polarnost, ki je sicer v tovrstnih delih pogosto prisotno, je večglasna formalna strukturiranost pripovedi, ki (z izjemo štirih izpovednih delov prvoosebne naracije) skozi oči tretjeosebne personalnega pripovedovalca spremlja množstvo izmenjujočih se, a med seboj tako ali drugače povezanih zgodb otrok in najstnikov na njihovih negotovih poteh v (lepšo?) prihodnost. To obeležujejo že naslovi posameznih delov knjige, ki bralca opozorijo na premik gledišča in so poimenovani po junaku, ki se znajde v pripovednem središču. Motiv nehotenega zapuščanja domačega ognjišča je temeljna izkušnja, ki zaznamuje in definira domala vse (osrednje) like, pa naj gre za Jana, Tajjo, sirsko deklenco Hibo ali njenega nigerijskega prijatelja Čukvumo. Tu so še Hibina brata Džunaid in Savid – usoda slednjega nosi največji emocionalni naboj in najradikalneje razkrije surovo tragiko sodobne realnosti – ter čečenska najstnika Nura in Tamer Umarov, ki vsak s svojo prvoosebno izpovedjo v obliki video bloga spregovorita o blišču in bedi svoje razklane domovine. K celoviti sliki življenja v vse bolj heterogenih državah Zahoda pomemben vidik prispeva Janov prijatelj Malik, ki ga v brbotajočem vrelišču rasnih, etničnih in verskih nestrpnosti tarejo mučna vprašanja identitete in pripadnosti. Z dinamično fokalizacijo pripovedi je skladna večkratna menjava dogajalnega prostora, ki že sama po sebi ponazarja različna dožemanja procesa migracij: selitev Janove družine v Anglijo se zgodi tako rekoč kot bi mignil, medtem ko se Hibina mukotrpna in nevarna pot vije skozi celotno knjigo ter bralca vodi od opustošene Rake prek sirsko-turške meje, Ankare in turškega pristanišča Izmir v Grčijo ter naprej po balkanski begunski poti, da se nazadnje po dnevih, tednih in mesecih pešačenja, čakanja, nevarne plovbe, stiskanja v tesnih prostorih in nenehnega strahu končno "znajde" na cilju. Dogajalni

čas poteka linearno; čeprav posamezna poglavja oziroma deli pripovedi drug drugega prekinjajo, so dogodki (z izjemo Prologa, ki bralca postavi na isto točko kot zadnje poglavje romana) vrstijo sukcesivno od neke točke v preteklosti proti sedanjosti.

Kot posledica razcepljenosti pripovednega glasu na bolj ali manj fragmentarne pripovedi, med katerimi jih je kar nekaj tako dogajalno in idejno polnih, da bi lahko tvorile samostojne romane, v delu vznikajo različne perspektive, denimo Tajin otroško naivni pogled, v katerem se zrcalita zmeda in strah spričo vse krhkejše podobe družine in družbe, pogled slovenskega najstnika, ki se ga je v Londonu nenadoma prijel status priseljenca, ali pogled sirske begunke, ki se po prestanih mukah znajde v primežu rasne nestrpnosti obljubljenе dežele. Avtorica ob vsaki menjavi pripovednega gledišča rahlo prilagodi tudi slog pisanja in besedišče, pri čemer vsak segment (sicer ne vselej enako konsistentno) zajema iz kulturno specifičnih pojmovnih in metaforičnih bazenov (so "viseli z voza kot korenčkove palčke iz hlebčkov pita"), s čimer dodatno poudari individualno in kolektivno pogojene razlike med liki. Pripoved je na (tematiki primerno) redke trenutke celo humorna, slogovna raznolikost pripovednega glasu pa vključuje vse od vulgarizmov in slengovskih izrazov, ki polnijo komunikacijske poti najstnikov, do knjižne izreke in poetične ubranosti.

Ker bralec celoto sestavlja iz posameznih različno ožariščenih pripovedi, marsikaj ostane neizrečeno, zgolj nakazano ali (zaradi omejenega védenja) nereflektirano. Konec ostaja relativno odprt, številni zgodbeni rokavi se ne izlijejo v celostno in zaokroženo zajetje, odgovori na številna vprašanja so zgolj nakazani. Avtorica se v velikem loku izogne deskriptivnosti in na določene "probleme" spretno nakaže z eno povedjo ali celo z eno samo besedo. Pred bralca ne polaga nekakšnega *Schnelkursa* sodobne "večkulturne" Evrope (tema večkulturnosti se v zgodbeni stvarnosti izrecno pojavi le dvakrat, namenjenih pa ji je zgolj nekaj stavkov), temveč kulturno diverziteto ponazori že s samo strukturo zgodbe in pripovednimi liki. Tudi ne razpreda o težavah priseljencev v novem okolju, temveč vse skupaj prelije v zgodbe in dialoge junakov; o predsodkih ne moralizira, raje prikaže konkretne okoliščine njihovega vse radikalnejšega bohotenja. Mimogrede navrže še vizijo Slovenije in značilnosti "slovenskega nacionalnega karakterja" skozi oči tujca ter vkomponira različne obraze sodobnega etničnega absolutizma in drugih dominirajočih -izmov.

Janja Vidmar s *Črno vrano* opozori na začarani krog nestrpnosti, trpljenja in nasilja, ki ne izhaja iz nekega abstraktnega centra "zla", temveč gre za neprekinjen, cikliččen in vzročno-posledični proces. Hkrati prepričljivo oriše pogoje, v katerih se predsodki razraščajo kot gobe po dežju in ki

predstavljajo ene najbolj spolzkih strmin sodobnega kolektivnega življa. Avtorica prikazuje globalizirano, a pogosto paradoksalno podobo sveta, v katerem borci islamske države škljocajo selfije, dekleta “z ruto na glavi in iPhonom v roki sprejemajo tradicionalne vrednote”, deček pa ob reki v revnem afriškem naselju najde rdečo pločevinko z belimi vijugami (nedvomno pločevinko Coca-Cole), v kateri vidi ideal blaginje in sreče.

Roman je v načenjanju med seboj povezanih plasti obravnavane tematike zgoščen in bogat, hitro nizanje dogodkov pa (kot je v mladinskih romanih običajno) poskrbi za napeto pripoved, ki bralca zlepa ne izpusti iz rok. Nekateri elementi bi bili pravzaprav morda lahko deležni nekoliko temeljitejše obdelave, da bi bili zares v polni meri osmišljeni z razvojem zgodbe, med sicer prepričljivo zastavljenimi literarnimi liki pa niso vsi enako polnokrvni (pri čemer to ni nujno premo sorazmerno z dolžino ali številom njim namenjenih poglavij).

V opombah pod črto so pojasnjeni izrazi iz drugih kulturnih in jezikovnih območij, tam najdemo tudi sklicevanje na realna dejstva in statistične podatke, ki utrjujejo vtis kredibilnosti. Z določili žanra mladinskega problemskega romana (Gaja Kos: *Slovenski mladinski problemski roman*) se sklada tudi narava spremnega besedila, pod katerega se je podpisal Boštjan Videmšek, krizni poročevalec in natančen poznavalec obravnavane problematike – podobno kot v drugih tovrstnih delih besedilo služi (tudi) kot legitimator poudarjenega spoznavno-etičnega sporočila.

Realnost pogosto s svetlobno hitrostjo pretapljam v simbolne forme, ki v najboljšem primeru služijo ozaveščanju, v najslabšem pa instantnemu trgovanju z odpustki ali, še slabše, trgovanju z “aktualnostjo” in posledično večjo tržno vrednostjo simbolne forme same. Po drugi strani pa težko zanikamo, da so nam nekatere stvari najbolj dostopne prav skozi to ali ono umetniško udejanjanje, tudi literaturo. Če sta “eksistencialna identifikacija in simbolno vživetje v svet literarne umetnine odločilnega pomena za nje-
no razumevanje” (A. Debeljak), potem je ravno to *simbolno vživetje* točka, v kateri literarno oblikovana pripoved s posebno senzibilnostjo nagovori bralca, saj prazna mesta stvarnosti poseli z domišljijo, ki s konkretizacijo zgodb intenzivno dreza v človekovo moralno-presojevalno in emocionalno zmožnost. Ker posameznik nikoli ne more izkusiti vseh plasti resničnosti, dobršen del življenja hočeš nočeš (*pre*)živi v pravljici, a to ne pomeni, da se tam ne bi mogel do neke mere senzibilizirati za nikdar izkušeno stvarnost. *Črna vrana* je zagotovo ena boljših knjig na temo migracij v zadnjih letih (glede na nominacije za desetnico in večernico ter Levstikovo nagrado lahko rečemo, da jo kot tako prepozna tudi dobršen del strokovne javnosti), zato je za (mlade) bralce dobrodošlo okno v svet, v katerem živimo.

Sprehodi po knjižnem trgu

Gaja Kos

Sašo Dolenc: Od genov do zvezd in naprej.

*Ilustriral Matija Medved.
Ljubljana: Cankarjeva založba
(Zbirka Najst), 2019.*

Opaziti je, da se raven otroških in mladinskih poučnih knjig, tako izvirnih slovenskih kot tudi prevodnih, v zadnjih letih nekoliko dviguje, s čimer imajo morda kaj malega opraviti tudi *Priročniki za branje kakovostnih mladinskih knjig*, ki so pred leti opozarjali na pomanjkanje – predvsem seveda pomanjkanje kakovostnih – poučnih knjig za mlade. Med tistimi, ki imajo zasluge za pozitiven trend, je zagotovo tudi fizik in filozof dr. Sašo Dolenc, med drugim soustanovitelj spletnega časopisa za tolmačenje znanosti Kvarkadabra. Uspešno si prizadeva za popularizacijo znanosti, kar v zadnjem času prav tako uspešno počne tudi komparativistka in filozofinja dr. Tina Bilban, ki je bila več let zaposlena na dunajskem Inštitutu za kvantno optiko in informacijo. Po uspešni in s priznanjem zlata hruška za najboljšo izvirno slovensko mladinsko poučno knjigo ovenčani knjigi *Od genov do zvezd* se Dolenc oglašja z nadaljevanjem. Pri tem stavi ne samo na enak koncept, ampak tudi na enak naslov, ki mu je le dodan podaljšek, torej *Od genov do zvezd in naprej*, kar ima pluse in minuse – po eni strani takoj vzbudi pozornost navdušencev nad knjigo *Od genov do zvezd*, po drugi strani pa – preverjeno – površnemu

pogledu na knjigo pogosto sledi vprašanje: *To je pa nekaj starega, a ne?* oziroma trditev: *To smo pa že brali*. Drugačna likovna podoba pri tem kot kaže sploh ne igra vloge, očitno smo tako navajeni raznih novih izdaj, torej bolj ali manj starih vsebin v novih preoblekah.

Kakor koli že, oseminpetdesetim zgodbam iz prve knjige se je pridružilo trideset novih zgodb (natančneje "osupljivih zgodb iz sveta znanosti", če si izposodim podnaslov knjige *Od genov do zvezd*), ki jih med drugim odlikujejo že posrečeno izbrani naslovi. Koga ne zamika nemudoma odkriti, kaj se skriva za naslovom *Zgodba o 2550 litrih urina v prahu*, *Kako si je deskar prislužil Nobelovo nagrado za kemijo*, *Mož, ki je preštel neskončnost*, *Znanstveniki na počitnicah*, *Mož, ki se je vsega spomnil ...?* Poglavja oziroma zgodbe so obvladljive dolžine, dobrodošla pa je tudi členitev znotraj posameznih poglavij na podpoglavja (ki so prav tako posrečeno naslovljena), tu in tam pa zapisano popestri še manjša ilustracija. Knjigo *Od genov do zvezd* je duhovito ilustriral Igor Šinkovec, tokrat pa je bila likovna podoba zaupana grafičnemu oblikovalcu in ilustratorju Matiji Medvedu, ki je prav tako poskrbel za več domiselnih ilustracij (nekaj pa je bolj "spremljevalnih"). Na tem mestu naj pristavim, da imajo po mojem mnenju vendarle največjo dodano vrednost k poučnim besedilom stripovsko naravnane ilustracije Izarja Lunačka, ki je imel vrsto let kar nekakšen primat nad ilustriranjem poučnih mladinskih knjig, izdanih tako pri Cankarjevi založbi kot pri zbirki Pojmovniki, ki jo izdaja založba Aristej.

V knjigi *Od genov do zvezd in naprej* Dolenc začne v Sloveniji, z začetnikom znanosti pri nas, ki sta bila sicer tujca, Scopoli in Hacquet, nato pa se odpravi po svetu, a povsod, kjer je kaj vezano na naš prostor, to tudi omeni. Tako kot široko zastavi v geografskem smislu, je širok tudi, ko gre za časovna obdobja in tematiko: loti se znanstvenih dosežkov različnih zgodovinskih obdobj na različnih področjih, npr. medicine, kemije, fizike, matematike, astronomije, ekonomije, jezikoslovja, sociologije in psihologije ... Vsebinsko njegovega pisanja lepo povzame zapis o avtorju na koncu knjige, ki sicer opisuje *podkast Od genov do zvezd*: "*/.../ zanimive zgodbe o nastanku znanosti, o ljudeh, ki jo ustvarjajo, o naravnih pojavih in o zakonitostih, po katerih se ti godijo.*" Širok nabor tem po eni strani ponuja široko razgledanost, po drugi pa bralcu omogoča tudi branje zgolj o tistem, kar je bližje njegovemu zanimanju.

Dolenc zna izbirati zanimive citate ter pisati jasno in razumljivo, skratka ravno prav komunikativno. Naj ponazorim z delčkom zgodbe *Kako si je deskar prislužil Nobelovo nagrado za kemijo*: "Mullisu je popoldne končno uspelo na telefon dobiti mamo. Pri tem se je najbolj veselil, da mu bo morda

zdaj, ko je dobil Nobelovo nagrado, končno prenehala pošiljati časopisne izrezke o odkritjih na področju raziskav DNK in mu verjela, da ve o tem področju veliko več, kot lahko napišejo novinarji v splošnih revijah in časopisih. V šali je zapisal, da bi mami verjetno največ pomenilo, če bi lahko zdaj, ko je dobil Nobelovo nagrado, objavil kak članek tudi v tako ugledni reviji, kot je recimo Reader's Digest." V letih, odkar piše, je Dolenc našel simpatično poljuden slog, izuril pa se je tudi v selekcioniranju informacij in v nazornosti. Zapleteno zna ponazoriti z enostavnimi primeri iz našega vsakdanjega življenja, na primer takole: "Iskanje molekule, o kateri vnaprej niso vedeli skoraj ničesar, tako še zdaleč ni bilo preprosto – primerjamo ga lahko recimo z iskanjem izgubljenega kovanca na dolgi peščeni plaži." Resnici na ljubo so nekatera dejstva še vedno težje predstavljiva – kar velja posebej za (nekatero, saj jih ni veliko) podatke s področja naravoslovja in bržkone predvsem v primeru bralcev, ki jim je bližja humanistika –, a navsezadnje, na primer pri molekularnem dogajanju in neskončnosti, nedvomno obstajajo omejitve v poenostavljanju. Nekateri opisani primeri zavoljo prostorske in posledično podatkovne omejenosti (vse zgodbe so sicer spretno speljane v smiselne celote) porodijo tudi nova, dodatna vprašanja, kar je vsekakor pozitivno, saj to spodbuja nadaljnje raziskovanje, ki je ne nazadnje gonilo znanosti in je v prvi vrsti sploh "krivo" za v knjigi zbrane zgodbe. Poleg tega prav vsi primeri izkazujejo velik pomen znanosti na naša (trenutna) življenja, hkrati pa tudi pomen radovednosti, igranja z idejami in zagnanega spopadanja z miselnimi izzivi, kar je bržkone tudi eden od avtorjevih ciljev.

Pisanje Saša Dolenca je skratka zanimivo, poučno in zapakirano v skrbno narejeno knjigo (le kazalo bi lahko bilo lepše izdelano), kar so vse sestavine za dobro mladinsko poučno knjigo. Mladinsko? *Od genov do zvezd in naprej* to vsekakor je, vseeno pa je lahko zanimiva tudi za odraslega bralca, sploh tistega, ki mu področje naravoslovja ni najbolj domače.

Sprehodi po knjižnem trgu

Milena Mileva Blažič

Karmen Jenič: Orientiraj se po soncu.

Ljubljana: Družina, 2019.

Mladinski romaneskni prvenec Karmen Jenič je morfološko zgrajen iz enaindvajsetih poglavij in štirih podpoglavij; prvo in zadnje poglavje sta napisana v dvojini. Pripoved je zgrajena skozi gledišči učenca Ilča in učiteljice Bajte, ki sta poimenovana s funkcijskima vzdevkoma. Že s tem avtorica nakazuje podobno, najstniško perspektivo obeh junakov, ki ne diferencira med mladim in odraslim protagonistom. Med obema skorajda ni razlike, obe slogovni ravni sta si podobni. Sloga obeh prvoosebni pripovedi sta najstniška, uporniška, prej implicitna mladostnikom kot odraslim (četudi opisno pripadata dvema svetovoma, se oba izražata v mladinskem slengu). Seveda to na zgodbeni ravni lahko ponazarja namerno približevanje učiteljice interesnemu polju mladostnikov, vseeno pa bi ob očitnejši vzpostavitev razlik med protagonistoma zgodba zaživela bolj prepričljivo. Učiteljica, ki se tako pokaže v rahlo ironični luči, je prikazana deskriptivno in ne narativno, poleg tega so ji pripisani skoraj misijonarski atributi (npr. "Naučila sem se zrušiti zidove, da bi bila blizu mlademu človeku, in jih hip zatem zgraditi, saj je bilo to neizogibno.").

Vsebinsko je zgodba ubrana v smer razvojnega romana, opisuje namreč obdobje v odraščanju fantovskega literarnega lika, ki ga prešolajo na drugo

šolo, kjer se sooča z raznimi predsodki (nekateri izhajajo še iz prejšnjega šolskega okolja) in težavami doma. Te se končajo z ločitvijo staršev in nazadnje regresijo – ločena mati se s sinom vrne k staršem na vas.

Mladinski roman se zaključí pri “domačijem” življenjskem slogu starih staršev – to je svet, kjer namesto interneta in socialnih omrežij vladajo balinanje, branje osmrtnic, reševanje križank in podobno. Ilčo, ki se težko spopada z nastalo situacijo, vrže idilično sliko svojih nekoč srečnih staršev skozi okno, ne da bi pomislil, da tako iz “žrtve” postaja “storilec”; razbita slika, ki jo dedek skrbno pospravi, je naprej prisposodba družine in hkrati še nečesa. Ranjeni deček, otrok ločenih staršev, postane jezen mladenič, ki se do starih staršev vede neprimerno, medtem ko ti skušajo popraviti posledice razbite družine. Avtorica bi takšne in podobne prizore lahko malce poglobila in vnesla elemente samorefleksije, da bi bila fantova notranja preobrazba predstavljena bolj globinsko in nelinearno. Ker je Ilčo hkrati razvjen, kritičen do okolja starih staršev in njihovega jedilnika (golaž, ješprenj, jota, zelenjavna juha ...), bralec z njim težko vzpostavi empatijo. Zaključna (ponovna) spreobrnitev upornika v “vernika”, ki se zjoče in reče: “Fantje smo v čustvenih situacijah včasih res štorasti.” ali “Od tega trenutka dalje v življenju verjamem v čudeže ...”, je nekoliko nekonsistentna.

Roman bolj ali manj preigrava tipične arhetipske situacije s tipičnimi protagonisti in tipičnimi okoliščinami, zanimivo zastavljena pripoved z dveh perspektiv pa zaradi nekaterih narativnih pomanjkljivosti ostane bolj na ravni poskusa. Matrica mladinskih romanov je, jasno, iskanje samega sebe, vendar bi to matrico morali izpolniti ne kot obrazec, ampak kot umetnost. Mladinski romani se po navadi dogajajo v urbanem ali mestnem okolju, prehod iz mestne šole v idealizirano naravo (v slogu Simona Gregorčiča *Nazaj v planinski raj*), v podeželsko in vaško okolje (cerkev, gasilski dom, Idrijsko-Cerkljansko hribovje, gostilna ipd.) so precejšnja redkost. Avtorica je med vrsticami kritična do poslancev in ravnateljev, vendar se pri tem omeji na raven časopisnih naslovov – družbenokritični ton bi bil v knjigi lahko bolj izrazit, saj gre za problemski mladinski roman. V romanu najdemo kar nekaj odprtih mest, včasih pa avtorica postreže s kakšno duhovito domisljico (npr. učiteljica bere Harryja Potterja, učenec ga imenuje Harry Fotr ...). Medtem ko je empatija na strani moških (ravnatelj, pomočnik ravnatelja, oče ...), je večji poudarek na feminiziranih likih in čustvovanju, manj na refleksivnosti, več je popularnih rekov iz časopisov, filmov, novic ... in manj leposlovne intertekstualnosti. V romanu so prisotni tudi sledovi novodobne (*new age*) duhovnosti, kot so dišeče paličke, svečke, horoskop (“Učiteljica Kos me je vprašala, zakaj sem tako

prestrašen in česa se bojim. In potem mi je rekla, da glede na to, kako sem sramežljiv, sem po horoskopu očitno devica.”; “Stal sem tam in gledal duhovno otočje sredi morja hrupa in učenosti.”).

Na koncu najstniškega romana postane jasno, da imajo učenci in učitelji oziroma družina in družba enak problem – kako biti večno mlad in s tem tudi neodgovoren, kako se postaviti v vlogo romantično pojmovane žrtve družine, družbe, šole, ravnateljev ... in obdržati ugodnosti konformizma. Avtorica načanja tudi teme, kot so na primer samopoškodbe (rezanje), vendar pri tem ne gre v globino in/ali narativno empatijo, temveč jih le nakazuje. Tudi ostale motivno-tematske prvine, značilne za obdobje tranzicije iz otroštva v odraslost, so le nanizane in niso razvite v polni meri.

Protagonista Ilčo in Bajta, ki sta v resnici vsebinsko združena v dve plati istega kovanca, bi lahko razvojno vzdržala pritiske po deavtonimizaciji, vendar jima to zaradi nepreseženega egocentričnega razočaranja ne uspe. Bistvena značilnost poenotene dvojnosti, pri kateri gre za razdvojitev enostavnega (Hegel) ali protistavljajoče podvajanje, bi bila možnost mišljenja družbe in sebe, kar bi ohranjalo relativno neodvisnost in samostojnost ter s tem tudi element družinskega in družbenega korektiva. Avtorica razkrinkava iluzije, vendar ostaja na ravni “uživanja v simptomih” (“Enjoy you symptoms”; S. Žižek). Roman deluje krožno, predpostavlja svoj začetek, preplet in konec, je samemu sebi smoter, saj ne prinaša končnega uvida. V prvencu opazamo precej značilnosti začetniškega pisanja, v njem ni dovolj samozavedanja, je le občutenje, protagonista nista subjekta, saj se prepodrobno ukvarjata sama seboj. Mogoče so to priložnosti za nadaljnje izboljševanje, motivno-tematsko in slogovno, da bo naslednji roman avtorice pogumneje opravil pot od objekta do subjekta oziroma subjektivizacije.

Sprehodi po knjižnem trgu

Ivana Zajc

Tina Bilban: Kaj sploh je to?

Ilustriral Ivan Mitrevski. Dob: Miš, 2019.

Kaj sploh je to? je delo usklajenega avtorskega dvojca, Tine Bilban, ki deluje tudi kot raziskovalka in urednica, ter ilustratorja Ivana Mitrevskega, ki se je prekalil v različnih otroško-mladinskih literarnih žanrih. Besedilo Tine Bilban je presek področij, s katerimi se avtorica ukvarja, saj odpira prostor, kjer se stekajo literatura, znanost in filozofija. *Kaj sploh je to?* je iskrivi pojmovnik s koncepti, ki jih pogosto jemljemo za samoumevne ali si ne vzamemo časa, da bi se vanje poglobili in jih otrokom razložili v vsej njihovi polnosti. Domišljija, hrana, umazanost, smeti, mikrob, begunec, vojna, vzorec in obraz so le nekatere od tem. Vključeni fenomeni so večinoma zahtevni za razumevanje, pri čemer avtorica nikakor ni izbrala kakih bližnjic, neposredno se je soočila s trdimi orehi v otroških mislih. Knjiga predstavi drobne zgodbe zanimivih likov, kot so Miha, ki je navdušen nad Knutom, junakom akcijskih filmov, njegova družbeno odgovorna sestra Nataša, Mihov oče, športni navdušenec, Mihova mama, ki je znanstvenica, pa družina Sanje, Mihove sošolke itd. Karakterizirani so z nekaj temeljnimi lastnostmi, ki so nanizane že na začetku knjige v kratki predstavitvi v slogu *dramatis personae*. Te literarne osebe so že same po sebi zanimive, odnosi med njimi so dovolj kompleksni, a niso v prvem planu, saj v besedilu postavijo predvsem iztočnice za živahne razlage različnih pojmov. Znanje je predstavljeno kot niz razlag, knjiga pa mestoma poseže celo v diskurz,

ki bi ga lahko opisala kot nekakšno praktično otroško filozofijo. Besedilo tematizira tudi agresivno prepričevanje oglasnih sporočil in poskuse manipuliranja z znanjem. Likovne podobe, ki jih je prispeval Ivan Mitrevski so pisane in ekspresivne, poudarek je na likih in njihovi karakterizaciji. Dinamične in hudomušne ilustracije s stripovskimi elementi so pomemben avtorski doprinos k slikanici. Knjiga odlično kaže, kako lahko vsebino učinkovito dopolnjujejo ilustracije, ki so pomemben element dela, saj utemeljijo karakterizacijo likov, hkrati pa ponudijo nekaj duhovitih domislic in zagonetk. Nekatere ilustracije so tudi samonanašalne – nanašajo se na ilustratorja, same nase itd. –, kar knjigo poglobi z inteligentnim humorjem, ki ga v delu tudi sicer ne manjka.

Ključna dimenzija je po mojem mnenju sam odnos do novih pojmov in do novega znanja, ki se v slikanici odraža na vsakem koraku. Odnos do védenja je izrazito pozitiven, liki so iskrivi in radovedni, pa tudi ravno prav polemični, da odpirajo prostor za poglobljene debate. Tako je na primer Nataša, Mihova starejša sestra, “polna modrih nasvetov in življenjskih resnic, ljubiteljica dobrih knjig in resnih debat. Zavezana skrbi za boljši in lepši svet.” Resda nekoliko idealiziran lik, ki se bori za ekološke teme, je nekakšen zgleden primer družbeno odgovorne deklice, ki pa ni postavljena na piedestal, ampak v humorne in dinamične situacije, v katerih v svoji smrtno resni zavzetosti tudi sama ne uide ironiji. Poleg tega znanje, ki ga knjiga posreduje, ni podano neposredno kot niz nepremakljivih resnic, ki bi jih morali mladi bralci nekritično sprejeti, marveč je izhodišče drugačen, bolj subjektiven pristop. “Apetit” po znanju v bralcu vzbujajo drobni dogodki, ki se pripetijo likom in jih napeljejo na temo, o kateri teče beseda v posameznem poglavju. Pojmi niso podani kot enopomenski termini, ampak so učinkovito pojasnjeni na zanimiv in dinamičen način, s primeri in primernimi razlagami. Podajanje stvarnih dejstev v knjigi je koncipirano tako, da so razlage mladim bralcem izjemno dostopne in predstavljajo odlično izhodišče za nadaljnje pogovore s starši, pa tudi v šolskih klopeh.

S tega vidika knjiga udejanja problemski pristop, ki ga je na področju didaktike književnosti v svojih razpravah in knjigah utemeljila raziskovalka Alenka Žbogar. Slikanica si namreč za cilj ne zadaja le naloge, da učencem posreduje dejstva, temveč njihovo znanje povezuje s problemskimi izzivi in konkretnimi situacijami. Otrok oziroma mladostnik je postavljen pred miselni problem, s katerim se sooča tako, da uporabi svoje znanje ali išče nove informacije, pri čemer se uči miselnega reševanja problemov, s tem pa tudi suverenega soočanja z izzivi. Problemski pristop po Alenki Žbogar temelji na izkušenjskem učenju in učenju z razumevanjem ter za

razumevanje. Opisani procesni vidik pridobivanja znanja se odraža tudi v knjigi *Kaj sploh je to?*, ki s fiktivnimi situacijami predstavi okoliščine, v katerih se naravno generira potreba po določenem znanju. Bralec je skupaj z literarnimi liki postavljen pred drobno življenjsko dilemo, ki jo raziskuje s sledenjem in razvozlanjem indicev. Pridobivanje znanja je tako v knjigi posredno predstavljeno kot raziskovalno delovanje, kot dejavno razmišljanje in iskanje rešitev. Pogoj za to je zvedavost likov, vse skupaj pa radoznalost uspešno vzbuja tudi v bralcu. Knjiga razvija tudi kritično mišljenje, saj pokaže, da ljudje sami oblikujemo pomene, ti pa so, po drugi strani, že sami po sebi dinamični. Knjiga s tem promovira dejavno sprejemanje sveta, ki nas obdaja, in nenehno prevpraševanje ustaljenih predstav, zato gotovo spada na mladinske knjižne police 21. stoletja.

Maja Murnik

Zlata paličica 2019: neumorno iskanje novih uprizoritvenih pristopov

Med 28. septembrom in 6. oktobrom smo si v Ljubljani lahko ogledali izbor predstav 18. festivala uprizoritvenih umetnosti za otroke in mlade Zlata paličica. Selektorica festivala Nika Arhar, gledališka kritičarka, publicistka in teatrologinja, si je v zadnjih dveh letih (festival je namreč biennialni) ogledala 89 premiernih otroških in mladinskih gledaliških predstav ter jih za festival izbrala 16. Pri tem se je – kot je zapisala v spremljajoči festivalski publikaciji – “osredotočila predvsem na vsebinsko in izrazno kakovost uprizoritev”. In še natančneje: “Pri presoji so me v prvi vrsti vodile domiselna in premišljena raba ter usklajenost gledaliških elementov, izčiščena namera ali problemska zastavitev in suverena odrska govorica, ki razpira različne uprizorjene svetove in vzpostavlja vznemirljiv, tudi izzivalen dialog z upoštevanjem večplastnosti izkustvenega.”

V žanrskem pogledu so izbrane uprizoritve lutkovne predstave (*O belem mucku, ki je bil čisto črn*; *Ščeper in Mba*; *Čarovnik barv*; *Virginija Volk*), dramske predstave (*Peter Klepec ali kako postaneš pravi junak*; *iCankar*; *Lepo je biti Koprčan*; *Skrivnostni primer ali kdo je umoril psa*; *Rožnati trikotnik*; *Hlapec Jernej in njegova pravica* – slednja zaradi poškodbe v ansamblu na festivalu ni bila odigrana), “mešane” predstave, ki vsaka na svojstven

način kombinirajo lutke, animacijo in/ali igrane dele in/ali uporabo novih medijev (*Nekje drugje*; *Misterij sove*; *Kako zorijo ježevci*; *Seansa Bulgakov*) in plesni predstavi (*Peter in volk*; *CTRL.SHIFT.ESC.*). Navedena žanrska razdelitev je groba in zasilna, marsikatera uprizoritev namreč seže ven iz njenih okvirov. Služi predvsem za orientacijski vpogled v festival.

Izbrane predstave so namenjene različnim starostnim skupinam (od 2 let pa do 18 let oziroma odrasle populacije) in so v času festivala potekale na različnih prizoriščih: najpogosteje v dvoranah ljubljanskega Lutkovnega gledališča (tudi v *site-specific* dvorani Tunel), v Cankarjevem domu, v SNG Opera in balet Ljubljana, v SNG Drama Ljubljana in v Plesnem teatru Ljubljana. Več podrobnosti si je mogoče ogledati na festivalski spletni strani (<https://www.zlatapalicica.si/18-festival-zlata-palicica/>), dragocena pa je tudi spletna platforma in referenčna baza za iskanje kakovostnih gledaliških predstav za otroke in mlade, ki se prav tako imenuje Zlata paličica (<https://www.zlatapalicica.si/>).

Ob ogledu večine uprizoritev lahko zapišem, da so izbrane uprizoritve neverjetno raznolike in gledališko zelo prepričljive ter kompleksne. Lotevajo se najrazličnejših tem, ki niso vselej povezane z odrasčanjem, predvsem pa so uprizoritveni prijemi včasih celo bolj eksperimentalni, bolj radovedni v iskanju novih izrazov in v preizkušanju drznejših uprizoritvenih pristopov kot v gledališču "za odrasle". Najbolj zanimivo se zdi prav to, da ustvarjalci neumorno iščejo nove pristope in načine rabe gledaliških elementov, da se ne zadovoljijo zgolj z uprizarjanjem bodisi lutkovnih bodisi dramskih oziroma igranih predstav, temveč si prizadevajo eksperimentirati tako v enem kot v drugem žanru ali pa preizkušati nove pristope in medije (npr. *Nekje drugje*, *Misterij sove* ali pa *Seansa Bulgakov*).

Zlata paličica je festival, ki ima tudi tekmovalni značaj. Podeljeni sta bili nagrada za najboljšo otroško in za najboljšo mladinsko predstavo. Otroška žirija je za prvo izbrala *Nekje drugje* v režiji Tina Grabnarja, najboljša mladinska predstava pa je po oceni mladinske žirije *Seansa Bulgakov* režiserja Matije Solceta.

V nadaljevanju predstavljam štiri uprizoritve, ki so me osebno nagovorile oziroma v meni sprožile niz misli ter asociacij. To nikakor ne pomeni, da so druge uprizoritve manj kvalitetne ali umetniško manj prepričljive; izbor je izrazito subjektiven in poljuben, prav tako je različna dolžina posameznih prispevkov. Dve uprizoritvi sta dramski, dve pa igrane dele kombinirata z lutkovnimi, animiranimi in sodobnimi tehnološkimi pristopi.

Zala Dobovšek, Nina Šorak, Tin Grabnar, Asja Kahrimanović Babnik:
***Nekje drugje. Animirana pripoved s kredno risbo.* Režiser: Tin Grabnar.**
Lutkovno gledališče Ljubljana. Premiera: 11. maj 2017. Za 7–14 let.

V tej 40-minutni predstavi prisluhnemo zgodbi deklice – begunke, ki je pribežala iz vojne. Igralka Asja Kahrimanović Babnik (v alternaciji z Ajdo Toman), edina nastopajoča, pripoveduje to zgodbo v prvi osebi, kot nekakšne dnevniške zapiske, sestavljene iz opažanj, vtisov in opisov dogodkov. Njeno brezskrbno otroštvo, zapolnjeno s šolskimi obveznostmi in igro s psom Runom, je nenadoma presekala vojna. Vse se je čez noč spremenilo; očeta so odvedli vojaki, ga mobilizirali v vojsko “enih proti drugim”; šolo so zaprli, police v trgovini so prazne in deklica – ki jo učiteljica v novi državi imenuje Mina, kajti njeno pravo ime se ji zdi prezapleteno za izgovorjavo – ni smela več ven na dvorišče.

Asja Kahrimanović Babnik to zgodbo o sprva prijaznem svetu otroštva, v katerega naenkrat vdrejo bombe, nerazumljive omejitve gibanja, strah in nemoč odraslih, prikazuje ne le s pripovedjo, temveč tudi s pomočjo risbe s kredo, projekcije in animacije. Mizo, za katero sedi na začetku predstave, v nadaljevanju prekucne in spremeni v šolsko tablo, na katero s kredo riše preproste črtne risbe – elemente svoje pripovedi. Tabla se zamaje, kot se svet, kot ga pozna Mina, z vojno zamaje. Vrtljiva miza se spremeni v temeljni rekvizit predstave – v tablo in projekcijsko platno. Risba psa s kredo, ki s pomočjo *stop-motion* animacije in prostorskih video projekcij (avtor likovne podobe Matija Medved, *stop-motion* animacija Matija Medved in Lea Vučko, *video mapping* Boštjan Čadež, mentor za animacijo Kolja Saksida) pred nami nenadoma oživi, je eden ključnih trenutkov predstave, ki pritegne veliko gledalčeve pozornosti ter spodbudi njegovo zanimanje in pričakovanje, kako bo v nadaljevanju to sredstvo uporabljeno in v kakšni interakciji bo z drugimi elementi predstave, zlasti z živo igralko. Jo bo nadomestilo, jo bo “povozilo” ali bosta “živo” gledališče in filmska animacijska tehnika sodelovali in ustvarili nove, kompleksne pomenske celote?

Tehnika *stop-motion* animacije, ki jo v osnovni, najpreprostejši obliki sicer poznamo iz animiranega filma (uporabljajo jo na primer v filmskih krožkih v osnovnih šolah; kako deluje njen osnovni mehanizem, je prikazano tudi v knjižici gledališkega lista), v predstavi učinkuje v kombinaciji z virtualnimi projekcijami, z dinamičnim *video mappingom* in s posebej za to ustvarjenimi senzorji, ki v živo sledijo premikom mize. Mina s kredo riše na tablo podobe, ki se prekrijejo s projiciranimi in nato oživijo v gibanju.

Tako se realna in virtualna slika spajata v medsebojnih interakcijah, kar prispeva k zanimivosti in kompleksnosti predstave. Informativni video posnetek o nastajanju predstave, objavljen na festivalski spletni strani, pokaže, da je bila priprava animacij in projekcij časovno in logistično zelo zahtevno delo. Za predstavo je bilo na primer treba izrisati približno 16.000 risb.

Raba filmskih in novomedijskih pristopov skupaj z igralko-animatorko zaživi na odru v novem, sugestivnem spoju in sodelovanju. Včasih se prelijejo drug v drugega: na primer ko vojaki ponoči trkajo na vrata in se igralka in animirana projekcija dobesedno sestavita. Ali pa v pretresljivem prizoru, ko se Mina s pasjim prijateljem odpravi na donkihotsko akcijo zaščite parka, ki je v porušenem mestu edini še cel, in se mu bližajo sovražna letala. Toda bombe ubijejo Runa. Nastopi tišina. Iz gobe na tablo polzi voda (solze, kri, dež?) in zabriše kredno risbo.

Čeprav po nekaterih elementih spominja na balkansko vojno, je v uprizoritvi pravzaprav vseeno, za katero vojno gre. Vse vojne so si podobne in so enako nesmiselne, nam sugerira predstava. Ustvarjalce je navdihnila knjiga *Ko je oče postal grm* nizozemske pisateljice Joke van Leeuwen. Kje je ta "nekje drugje" iz naslova predstave? Je to tam, kjer divja vojna in od koder je pribežala deklica, ali je ta "nekje drugje" tu, kjer je zdaj? Je vojna dejansko povsod okrog nas, "nekje drugje" pa je ironična sintagma?

Posebej poveden je tudi prostor, v katerem se godi predstava. To je Tunel, moreč in temačen rov, v katerem vlada konstantna temperatura 13 stopinj in kjer te stiska v prsih, tudi zaradi vlage in neizogibnega vonja po vlažnem ometu. Prizorišče namiguje na ukleščenost, bunker, klet, zaklonišče (kajti v predstavi se srečujemo z urbano vojno s konca 20. ali začetka 21. stoletja), na nemožnost izhoda, na določenost Mine z vojno, ki se ji dejansko "zgodí", ki je ni sama izbrala, a je ta zarezala v njeno otroštvo. Prizorišče je že samo po sebi polno napetosti, zgoščene energije. Kaj je tisto, kar je ostalo zunaj, se sprašujemo.

Vojna v *Nekje drugje* je prikazana kot nesmiselna in temačna, uničevalna igra – Mina na primer reče, da so očeta vključili v vojsko "enih proti drugim". To so torej neke igre, ki se jih gredo odrasli – kar je ironična poanta; o igri namreč govori otrok, čigar značilni, neodtujljivi modus naj bi bila ravno igra. Poleg tega je Mina dosti bolj odgovorna, pogumna in "odrasla" od odraslih, kajti skrbi za kužka-prijatelja, čeprav je ta dostikrat ne uboga; iskat ga gre in tvega življenje, ko ta ne najde poti v zaklonišče ...

Konec predstave Mini odpre možnost nove stabilnosti in prijateljstva. K njej pride sošolka, ki se želi naučiti njenega pravega imena. Ponavljala ga

bo tako dolgo, dokler se ga ne bo naučila pravilno izgovoriti, s čimer Mino v nekem smislu končno prizna za človeka.

Uprioritev, priporočena za mlade gledalce, stare od 7 do 14 let, preseneti z vrsto izvirnih tehnoloških rešitev, s posrečeno in natančno odmerjeno kombinacijo različnih tehnik, obenem pa s pretresljivo zgodbo, iz katere na nevsiljiv način proseva sporočilo o nesmiselnosti vojne.

Martin Sherman: Rožnati trikotnik (*Bent*). Dramska predstava. Režiser: Alen Jelen. ŠKUC gledališče, Cankarjev dom, Zavod Kolaž. Premiera: 8. december 2018. Za starejše od 15 let.

Igra *Rožnati trikotnik* (v izvirniku *Bent*, 1979) ameriškega dramatika Martina Shermana, ki jo je prevedel Lado Kralj, se ukvarja s preganjanjem homoseksualcev v nacistični Nemčiji (izvirni naslov se nanaša na njihovo slengovsko poimenovanje). Drama, ki je obveljala za eno temeljnih del LGBT-kanona, spregovori o *homokavstu*, ko je bilo na tisoče LGBT-oseb označenih z rožnatim trikotnikom in poslanih v taborišča smrti. V času nastanka igre se o tem še ni kaj dosti vedelo in prav to besedilo naj bi pripomoglo k raziskovanju zatiranja homoseksualcev v nacizmu.

Dramska predstava, namenjena starejšim od 15 let, nas najprej popelje v kulturno cvetoči Berlin Nemčije v tridesetih letih, v svet kabarejskih klubov in boemskega življenja LGBT-skupnosti. Niz razgibanih prizorov, v katerih spoznamo glavnega junaka Maxa (Jurij Drevenšek) in njegovega fanta Rudija (Anže Zevnik), poteka ob izsekih dokumentarnih videoprojekcij v ozadju in ob plesno-pevskih vložkih *drag queen* performerjev, div Kabareta Tiffany. (Mimogrede, med dvema divama, ki stojita podobno kot v znamenitem performansu *Imponderabilia* Marine Abramović in Ulaya, se moramo preriniti ob vstopu v dvorano in s tem obuditi vprašanja o lastnem odnosu do intimnosti in do drugih teles.) Po vzponu nacionalsocializma in noči dolgih nožev Maxa in Rudija odpeljejo v koncentracijsko taborišče Dachau, vendar tja prispe le Max.

Druga polovica predstave je dosti bolj komorna, barvni odtenki v njeni vizualni podobi so reducirani na minimum, njen ritem je počasnejši. K temu prispevajo monotoni, stilizirani in ponavljajoči se gibi dveh taboriščnikov, ki na meji norosti in življenja prekladata kamnite bloke gor in dol. V Dachauu Max in Horst (Aleš Kranjec) postaneta prijatelja in se zaljubita. Najbolj sugestiven in pretresljiv je prizor njune netelesne spolne združitve v okolju izstradanosti, izčrpanosti in prežeče smrti, v katerem

so prepovedani celo pogledi in kjer se zdi, da ni prostora za metafore, verbalni seksualni odnos brez fizičnega stika, a hkrati z veliko čustveno in človeško bližino.

Tu je bolje imeti prišito rumeno zvezdo in se deklarirati za Juda, kot biti označen z rožnatim trikotnikom, s katerim so v koncentracijskih taboriščih označevali istospolne osebe. Prav to v imenu preživetja naredi Max, zanika namreč svojo homoseksualnost in se izreče za Juda, medtem ko je Horstova izbira drugačna. *Rožnati trikotnik* odpira vprašanja ljubezni, sprejemanja samega sebe, odgovornosti in skrbi za drugega, žrtvovanja, upanja, smisla in smrti ter usodne določenosti z družbenim.

Dramski tekst je neposreden in oster. Ne izogiba se brutalnim prizorom, smrti in mučenju na odru. Predstava se zdi nekoliko manj brezkompromisna in trda, a še vedno dovolj intenzivna in neposredna v razkrivanju mehanizmov zla, družbe, ki je zdrsnila iz tira, in krhkosti človeške bližine, odgovornosti in predanosti drugemu kot edinega, kar lahko kljubuje popolni družbeni degradaciji človeškega. Istospolna ljubezen v *Rožnatem trikotniku* ni prikazana kot čudaška spolna orientacija dramskih oseb, temveč kot oblika ljubezni in najgloblje zavezanosti drugemu, česar se v predstavi zavedajo tudi nacistični mučitelji, namreč tega, da ne ubijajo le teles, temveč tudi duše. Morda se zdi takšen pogled na LGBT danes vsaj za del družbe samoumeven, a v času nastanka drame ni bilo tako.

Konca predstave pravzaprav ni. Ne pade zavesa in igralci se ne pridejo priklonit. Na koncu igralci pridejo, posedijo in odidejo. Ni bila le igra, sporoča tak konec, ki bi jo končali, smehljaje se ob priklonu občinstvu; "predstava" teče naprej, tu, zdaj, še naprej. In obenem se zdi ta konec poklon in molk za vse tiste ljudi, ki so trpeli in izgubili življenje med nacističnim preganjanjem.

Mark Haddon, Simon Stephens: *Skrivnostni primer ali kdo je umoril psa. Detektivka, kjer ni prostora za laži.* Režiserka: Mateja Kokol. Drama SNG Maribor. Premiera: 6. oktober 2018. Za starejše od 13 let.

V središču te dramske predstave za mlade in odrasle, narejene po dramatizaciji knjižne uspešnice Marka Haddona, je petnajstletni Christopher, ki nekega večera na sosedovem vrtu najde umorjenega psa. Ker ima rad pse, ga to močno pretrese in kot v pravi detektivki se odloči poiskati storilca. Pri tem naleti na nasprotovanje sosedov, še najbolj pa mu nasprotuje oče. Zgodba se bolj kot odkrivanje morilca psa vse bolj obrača v razkrivanje

zamolčanih družinskih skrivnosti, ki destabilizirajo Christopherjev že tako krhki svet.

Christopher ima namreč Aspergerjev sindrom, rad bi postal astronaut in najraje od vsega ima matematiko. Našteti zna vsa praštevila do 7.507, pozna vse države sveta in njihove prestolnice, sovraži rumeno barvo in ne prenese, da se ga dotikajo. Sovraži laži in ne razume vicev in metafor.

V jedru predstave je Christopherjev posebni svet. Skozi mozaik krajših prizorov se razkriva dejansko vprašanje "detektivke", ki se ne glasi več, kdo je umoril psa, temveč pravo razkritje tiči v tem, da Christopherjeva mama ni umrla, temveč je "umrla": zapustila je očeta in sina ter odšla s sosedom novemu življenju naproti. Težave z metaforami, z lažjo in z zapletenimi čustvi, željami in strahovi, ki trepetajo pod jezikom in v medčloveških odnosih, tu dosežejo vrhunec. Christopher mora na novo vzpostavljati krhko ravnovesje lastnega položaja v svetu in odnosov z drugimi ljudmi, posebej s tistimi, ki so mu blizu. Predstava se tako ne ukvarja s fenomenom avtizma oziroma Aspergerjevega sindroma, temveč želi seči širše (in to se ji tudi posreči) – k splošnejšim vprašanjem, kako se posameznik spopada s svetom, kako ohranja svoj edinstveni jaz, kako deluje razumevanje, sprejemanje drugega in ljubezen. Christopher je tako predvsem primer nekoliko posebnega, samosvojega posameznika, pri katerem se odnos s svetom in z njegovimi zapletenimi, nenapisanimi pravili, ki imajo pogosto dosti opraviti z metaforičnim izražanjem, podtoni, večsmiselnimi čustvi, kontradiktornim vedenjem, zapletenostjo vzrokov in posledic, vzpostavlja znova in znova, pri tem pa so se ta svet in njegovi vzgibi tudi sami prisiljeni prevpraševati ter na novo definirati. To je zgodba o drugačnosti in edinstvenosti vsakega posameznika in njegovega spopadanja s svetom ter izzivi življenja.

Režija do neke mere sledi svetu skozi Christopherjeve oči (fanta odlično uteleša Matevž Biber; ves čas priteguje nase gledalčev pogled, tudi v prizorih, v katerih je povsem tiho in svoje počutje izraža le z mimiko). Tako je na primer prostor razdrobljen in razsekan v več manjših igralnih ploskev, ki z menjavo prizorov prehajajo druga v drugo; rekviziti so večnamenski (šolska tabla se v enem od prizorov spremeni v zaslon, na katerem Christopherjev oče prevzet gleda nogometno tekmo in nanjo beleži trenutni rezultat). (Gledališki) prostor tako postane pomemben akter v predstavi – vzpostavlja prehodni in nekoliko kaotičen svet, prav takšen, kot ga vidi glavni junak, ki mu zato povzroča preglavice. Vse stvari se izkazujejo za povezane med seboj. Tudi zato si Christopher želi postati astronaut: zgoraj, v vesolju, se zdi, so razmerja jasna in čista, ne tako kot med ljudmi.

Franz Pocci, Célia Houdart: *Misterij sove. Intermedijska interpretacija Sovjega gradu* (1936). Režiser: Renaud Herbin. Lutkovno gledališče Ljubljana, TJP – Centre Dramatique National d'Alsace, Strasbourg (Francija). Premiera: 17. september 2017. Slovenska premiera: 24. oktober 2017. Za starejše od 14 let.

Ta nenavadna in vizualno izredno sugestivna predstava je nastala v koprodukciji s francoskim gledališčem in je bila premierno uprizorjena na mednarodnem lutkovnem festivalu v Charleville-Mézièresu v Franciji. Na oder postavlja miniaturne like iz lutkovne predstave *Sovji grad*, ki jo je leta 1936 ustvaril lutkarski pionir Milan Klemenčič. Francoski režiser Renaud Herbin je navdih zanjo dobil v fundusu ljubljanskega Lutkovnega gledališča, kjer so ga očarale majhne, približno decimeter visoke, natančno izdelane marionete iz Klemenčičeve bogate zapuščine. Pripravil je uprizoritev, ki to tradicijo uporabi le kot izhodišče, razpre pa jo v druge smeri, tako na besedilni (Poccijeva predloga iz leta 1869 je predelana v filozofsko pripoved z eksistencialnimi poudarki) kot na uprizoritveni ravni.

Osnovna zgodba, ki jo na začetku v nagovoru občinstvu predstavi lutka, gre takole: hudobni Vitez Čukolov je za kazen začaran v sovo. Da bi znova našel svojo človeško naravo, dovoli, da mu propadli siromak Gašper Larifari drugega za drugim populi peresa. Za vsako pero mu izpolni eno željo. Ko bo izpuljeno zadnje pero, bo Vitez Čukolov spet postal človek. Premeteni Gašper si zaželi postati minister in sovji človek ga s peresi rešuje pri zadregah v tej vlogi.

V uvodnem prizoru predstava še poteka na miniaturnem odru, frontalno pred nami, a kmalu se njen prostor začne odpirati in razpirati. Gledalci in gledalke smo implicitno povabljeni, da po lastni presoji zavzamemo novo glediščno točko. Miniaturni oder se razpre, drobne marionete se gibljejo v njem kot v nekakšnem čudežnem akvariju, nad katerega se skorajda s spoštovanjem sklanjata igralca-animatorja (odlična Maja Kunšič in Iztok Lužar), in to je mogoče opazovati tudi od strani, loveč pogled med spretnimi rokami animatorjev in zavedajoč se njune fizične prisotnosti, ki je prav nič ne skrivata. Še več, eden od zadnjih prizorov je igran, ali boljše, performerski: Lužar si kot sovji človek prizadeva osvoboditi se ječe svojega peresjega telesa, se dvigniti k luči (v sovjem telesu namreč podnevi ničesar ne vidi), in stoje čisto blizu prav čutimo in celo vonjamo njegov fizični napor in sizifovsko prizadevanje ter nemoč ob tem.

Predstava nam torej kot gledalcu/gledalki ves čas meče rokavico; va bi nas, da spreminjamo svoj fizični položaj v prostoru (stolov oziroma

avditorija namreč sploh ni, smo del predstave, včasih se mora kdo od gledalcev umakniti igralcema, ko jima preveč zapre gibalne poti), da spreminjamo in iščemo najustreznejši zorni kot. A noben kot ni popoln ali superioren, noben pogled nam ne omogoča, da bi dogajanje zaobjeli v celoti. Predstava se ves čas igra z različnimi daljicami pogleda in med seboj zelo premišljeno in učinkovito meša ter kontrastira raznolike gledališke in medijske ravni: tako na primer prehaja od gledališča lutk k igri in fizičnemu gledališču živih igralcev, od čarobne, s patino prekrите vizualne podobe k začasni prevladi avditivnega. Tudi na ta način uveljavlja načelo prehajanja in preobrazbe, eno temeljnih tem uprizoritve.

Igro pogledov in videzov razširjata dve drobni kameri na premikajočih se tirnicah, ki večji del predstave v živo snemata dogajanje, ki je nato v realnem času predvajano na dveh platnih (v ozadju "odra" opazimo tehnike za računalniki, ki vse to krmilijo). Z njima pridobimo dva dodatna pogleda, dve različni glediščni točki (ki pa nista statični): en zorni kot je nameščen v višini pogleda lutk in ob pogledu na to projekcijo se nam dozdeva, kot da sami kot ena izmed drobnih marionet opazujemo dogajanje oziroma smo njegov del. Druga kamera od strani snema zaodreje – ponuja nam pogled, ki nam je kot gledalcem ponavadi zakrit. Kaže zakulisje, kable, zaveso, mašinerijo – s tem namiguje, da je vse to, kar gledamo, lahko tudi konstrukt; da je resnično in fiktivno obenem. Da je vse skupaj igra videzov, iluzij, pretvarjanj, prehodnost, in gledališče je ravno vse to *par excellence*. Resničnost in zlaganost se v njem držita za roke – in to velja tudi za izvrsten prizor, v katerem se od videzov tega sveta "zadete" figurice valjajo v slepeče belem peskovniku iz peres.

Zadnji prizor (ki sledi omenjenemu poskusu samoosvoboditve sovjega človeka) je osupljiv in poetičen obenem. Nad svetlo površino majavih tal zalebdi množica drobnih, starinskih figuric, pripetih na nitke. Nihajo v valovih, spuščajo se in vstajajo v tem vnebovzetju, ob spremljavi interpretacije šansona Edith Piaf, ki ga zapoje Maja Kunšič in ki govori o zaslepljenosti človeka, ki misli, da je gospodar sveta, pa je tako majcen in neznamen. *Statement* o človeku in njegovi človeškosti, o njegovi vasezavaranosti in njegovem sizifovskem trpljenju, o njegovem hrepenenju je v tej zadnji sliki, v tem vnebovzetju figuric. Kar vonjaš starinskost teh skrbno izdelanih marionet, in to ne glede na dejstvo, da so namesto Klemenčičevih izvirnikov uporabljene posebej za predstavo izdelane kopije.

**Čestitamo Andreji Peklar,
ki je za slikanico LUNA IN JAZ
prejela Nagrado Kristine Brenkove.
Knjiga je izšla pri naši založbi.**

